

Ivo Vojnović

Dubrovačka trilogija

»Allons enfants!...«

Suton

Na taraci



Ova tri struka
lovorike, pelina i vrijesa
OCU MOME
za života darovana, sada na svetu Mu ploču
položem - da u hladu čempresa na Mihalju ne
uvehnu.

SADRŽAJ

PRELUDE	4
TRILOGIJE DIO PRVI: »ALLONS ENFANTS!...«	5
JEDINA POJAVA	7
TRILOGIJE DIO DRUGI: SUTON	30
JEDINA POJAVA	32
TRILOGIJE DIO TREĆI: NA TARACI	46
JEDINA POJAVA	48
EPILOG: NA MIHAJLU	77
RJEČNIK	78

PRELUDE

Kad Te ja gledam kako skromno ližeš
raspetom Gradu prebijene hridi,
bojnu pak pjenu kako s usta dižeš,
pučino bludna - da Te bijeg ne stidi! -

onda se sjećam, Mandaljeno, tebe,
svete kad noge ničice si prala
topeć ih suzam' e da spasiš sebe.
Mir bî tad s tobom, jer je pred Nj i m spala

oluja strasti, s ke si čast otara. -
Grešnica al' vječna, što je V a l o m zovu,
i sada hini, laživica stara.

Čuj!... dok na hridi njezin cjelov pljuska,
zeleni ponor buči prijatnju novu!...

Vrh Grada mjesec pluta kano ljuska.

TRILOGIJE DIO PRVI

»ALLONS ENFANTS!...«

LICA DRAME

KNEZ	72 god.
Gospar ORSAT	41 "
Gospar NIKŠA	60 "
Gospar MARKO	36 "
Gospar NIKO	33 "
Gospar LUKŠA	42 "
Gospar VLAHO	27 "
Gospar MATO	70 "
Gospar ĐIVO	60 "
Gospar ĐONO	52 "
Gospar KARLO	30 "
Gospar JERO	29 "
Gospar TOMO	30 "
Gospar PALO	34 "
Gospar SABO	60 "
Gospar LUCO	58 "
Gospar ANTUN	48 "
Gospar MIHO	50 "
Gospar ŠIŠKO	82 "
Gospar LUKO	50 "
Gospar VLAĐ	26 "

vlastela dubrovačka

1, 2, 3. DJETIĆ u Orsata. - 1, 2. ZDUR. -

Gospođa ANE MENZE-BOBALI, tetka Orsatova, 69 god.

Gospođa DEŠA PALMOTICA, Anina unuka, 27 god.

- obadvije vladike dubrovačke

KRISTINA, djevojčica pučka, 16 god.

LUCIJA, djevojka u Orsata, 60 god.

Čin se događa u kući Orsata Velikoga, blizu Gospe, dne 27. maja 1806. između 4 i 7½ poslije po-
dne.

JEDINA POJAVA

Soba u kući Orsata Velikoga. Zidovi su zategnuti tamno-crljenijem damaškom. U sredini velika, bijela monumentalna rococo-vrata. Uza zid poredani su naslonjači Louis XVI. (crljeno, bijelo, zlato), a na lijevu veliki "bureau" Louis XIII. od ebana i bjelokosti, zatim opet isti stolovi. Na "buralu" nova empire-ura od alabastre-stupova s crnijem i zlatnijem pročeljem, a na vrhu napoleonski zlatni orao. Njihalo ure: široka, zlatna sunčana kruglja. Po zidovima vise starinske porodične slike. Nalijevo i nadesno omanja vrata, ali ne tako velika ni iskićena kao ona u sredini. Prama lijevoj strani pozornice veliki empire-tavolin, a na njemu dvije-tri knjige i zlatna sprava sa gušćjim perom za pisanje. Do tavalina dva velika stola Louis XIV. od tamnoga gobelina. Na desnoj strani između vrata i ugla veliki otvoreni prozor. Nedaleko od tavalina zlatna "empire-console" s velikim zlatnijem zrcalom i mramornom pločom, a na njoj srebrni lukjerner i dvije stare grčke brončane figure: glave Agripine i Aleksandra. Pod je od mletačkoga mozaika, bez ikakvih ćilima. Salon odiše hladnijem bogatstvom i redom. Velika su vrata u sredini zatvorena, a ona nadesno i nalijevo otvorena, ali zastrta tamnocrljenijem svilenijem zavjesama. - Toplo majsko sunce ulazi kroz prozor i puze se polako s poda uzgori po tavalinu, po zidovima sve to crljenije. Sa zrakama sunca leprša po sobi čijuk crnijeh čiope što se viju u proljetnome vazduhu oko Gospe i Sv. Vlaha na večernji veseli lov. Kadikad i drugi žamor napuni nijemu sobu. To je jeka ljudi koji prohode ispod prozora, ili kakvo daleko zvono na Konalu, ili gukanje golubova u rupama stare palače, ili žamor razgovora, smijeha, vike, što zadušeno, muklo, šušti za zatvorenijem velikijem bijelim vratima. Valja da je i ona soba tamo sva zavita u damašku kad je nevidljiva, živa borba što se može bit tamo unutra bije, tako zastrta da jedva do nas dopire. Ali starovječna tišina one kuće, gdje regbi još lebdi jecanje plača za umrljem gosparom Brnjom, ocem Deše Palmotice a zetom gospođe Ane Menze-Bobali (čini ti se da još čutiš vonj tamjana kad su ga kanonici okadili i odveli!) - prevlada i one sitne, nemirne glasove; - pak čiope zakriješte kao mahnite, a salatarica mirno zaviče u praznu ulicu i u topli zapad: "Salate, žene!"

Taj prirodni život samijeh zvukova i nijemijeh razgovora mrtvijeh stvari potraje koliko bi pregledao svu sobu i pozdravio sjajno nebo što se stere, i smije, i šali nad kobnijem gradom. Pak - velika se bijela vrata otvaraju. Nevidljiva ih je ruka rastvorila. Kao što vruće pare zapište iz prekipjeloga kotla kad mu pokriv podigneš e da se sve na oganj ne razlije, tako i u taj tren kroz otvoreno ždrije lo prodre velika, smetena, strastvena buka iz nevidljivijeh prekipjelijeh usta.

GLASOVI (se lamaju, prepliću, lamaju): Zaludu! - zaludu! - A ko im može vjerovat? Tropo tardi!¹ - Slušajte njega! - Ha! ha! ha! - Lasno je bilo Marojici!² - Zaludu! - Orsate!... Orsate!... - che tipi!³ - Muči! - Zašto? - Antikalje! - Govori! govori!

¹ troppo tardi - (tal.) prekasno

² Marojica Kaboga, nadimkom Špaletić (1630-1692), dubrovački junak. Poslije velikog potresa 1667. oslobođen je iz tamnice u kojoj je bio zbog ubojstva i spasio postradali grad od napada se-

(Iz tog urnebesna iznikla je stara djevojka)

LUCIJA (s velikijem srebrnijem tacunom a na njemu sila žmula, kikara, slatkoga, beškota. Vidi se da su se kafe popile, a da je malo ko što zagriznuo. Lucija je obučena na župsku, ali u crnini; samo polusijede kose isprepletene su s crnijem kordunom, a ispod kratkoga ruha bijele bječve i otvorene crne papuče. Stisnula je obrve i namrštila lice od straha da joj se štogod ne razbije, pak polako položila puni tacun na tavalin i uzdahla).

GLASOVI (sve jače prodiru iz otvorenijeh vrata): A ko ti je rekô! - Ah! - Legaj! legaj! - Mon Dieu! - Nikako!... - Zašto, ne! - Sloboda je prva stvar! - Kakva sloboda sa dva zdura!

LUCIJA (dode opet do vrata i samo tren ostane prignute glave, kao da sluša, ali - stara glava zaklima, pa onda ih priklopi pomno i vrati se do tacuna, mahnuvši rukama po uzduhu. Nije prezir, ali zakleo bih se da bi rekla "umukli!" - kad bi smjela! Čim je zatvorila vrata, eto opet one pridušene tišine, onog mira kao i prije. Lucija uzme opet tacun pa trholeći od pomnje i od starosti ide prema vratima na desnu. Uto)

GLAS SALATARICE (ispod prozora): Salate, žene!

LUCIJA (tik do vrata jedito): Prisjela ti!

(Ode. - Za zatvorenijem velikijem vratima u sredini čuje se jedan glas jasniji od drugih.)

GLAS ORSATOVA: Hoćete li da ga zazovem?

GLASOVI: Ne! Ne!... Neka! Neka!

(Pauza. Mukli zadušeni šum.)

GLAS GOSPOĐE ANE (iz sobe nalijevo slab, tugaljiv, a ipak nekako beščutan): Lucija!... Lucija!...

ORSAT VELIKI (rastvori u jedan mah velika bijela vrata, kao da će izletjeti, ali opet hitro se obrne prema zjalu crnog otvora, pak držeći jednom rukom krilo rastvorenijeh vrata a drugom tešku damaškanku draperiju koja pokriva cijeli otvor nevidljive sobe, baca riječi u nutrinu, svaku tešku, gorku, raspaljenu kao krv što mu je sva skočila u lice, kao grozni jed što mu je zategnuo sve živce stisnuo crne obrve ispod kojih sijevaju velike, nestalne, plamteće sive oči. Njegova je nošnja kao ona mladih onog vremena. Čisti empire. Lice sasvijem obričeno, samo zalisci pružaju mu se do pôlica. Kosa je prosijeda, gusta, na zvrke. Velika kao u mjedi salivena usta, padaju prezirnom, dubokom crtom. Sva prikaza odaje savladani žar, preveliku intelektualnost, idealni polet umiješan sa tvrdoćom nesagibiva gospodstva): Nećete - je li? - Naturalo!... gdje bi pučanin... đakobin... framasun... uljegô tu... u sancta sanctorum - gdje ste vi... vi?!...)

GLASOVI (najeđeni, nestalni, nemirni): U svojoj si kući!... Mahnit je!... Sad? - na dvadeset i četiri?!... ne!... ne...

ORSAT (k. g., a glava mu je sva uljezla unutra za zavjesom, pa velikijem glasom): Mahnit!... lud!... imbečio!... jes... jes... to, i gore; ma... kad hoću... hoću! - (Naglo se potegnulo natrag i jednijem kretom lupnuo vratima i zatvorio ih. Zanesen u žaru svojih misli dohrli sve dosred sobe, ali tu - protrne i stade. Kao čovjek koji je iz tmine banuo usred sunčanoga sijeva pa ostane zablješten, nesmotren, začuđen, a vas još trepti od muke i borbe koju je prošao tamo u tmuni, Orsat se stresao i jednim neizrecivim pogledom vapaja i straha zaokružio svu ovu tihu, finu prazninu. Zamaglilo mu se i teško se naslonio na tavalin u sredini. Zatvorio je oči pa ih odmah otvorio. Objema rukama pogladio nehotice obraz pak zagrežao grčevitim prstima u guste zavijene kose. Dva,

ljana s okolnih brda i spriječio nered; istakao se i u diplomaciji, spasivši 1678. još uvijek ranjeni grad od ucjene turskog velikog vezira Kara Mustafe

³ che tipi (tal.) - kakvi tipovi

kao željezom zategnuta poteza, ostariše mu lice teškom sumornosti. Zagledao se tupo preda se, pa šapće): A zašto sve to?... (Pogled se koči sve više. Koraknuo je nehotice naprijed; muklo, tajanstveno): Lazare... veni foras⁴... reče i mrtvac ustade!... (Živci popustili, a daleki sjen pregorkoga posmijeha prolebdio mu preko zatravljenog lica; klimajući tiho glavom, a prekriživši ruke na prsima.) On!... bio je Bog. - A ja? - Mrtvi spavaju i dižu se - ali ako živi hoće da umru... (žamor i nemir iza bijelijeh vrata) - ako hoće!?)

GOSPOĐA ANE (malašna, debeljasta, sva u crnoj svili obučena, à la Louis XVI. s visoko uzdignutijem "chignonom" bijelijeh kosa, s ubručićem, dragocjenijeh "picilja" u ruci, a ruke u prozirnijem dugim spletenijem rukavicama otkle vire mali, debeli prebijeli prsti: ona prohodi ravno slijeva na desnu. Njezin hod je kao da ide na kotačima, a ne obrće se ni nadesno ni nalijevo. Lice blijeđo, pospano, nepomično. Sve je to čudnovato, prastaro, regbi malo smiješno, ali dah historijske veličine njezina imena, njezinijeh prastarijeh, prearistokratskijeh kretnja i navika - stvara sliku zamamljivu i zagonetnu, kao da je zaprašeni portrait sašao s okvira i oživio maljušnim, realnim životom druge, nepoznate mu dobi. Kad je došla do vrata na desnu, zove opet onijem istijem, tu-galjivijem, dalekijem, besćutnijem glasom): Lucija!... Lucija!...

ORSAT (otkad je ona uljezla, slijedeći ipak tok svojijeh, burnijeh misli, nehotice je slijedio i svaki mig nenadne prikaze. Pa kao umoran sio je do tavalina i počeo nešto pisati, ali uvijek pritegnut, da gleda Anu).

GLAS LUCIJE (s desne strane): Zovete li mene, gospo Ane?

GOSPOĐA ANE (k. g. uskošenije i tvrđe): Dođi doli!

GLAS LUCIJE: Evo me!... subito!

GOSPOĐA ANE (vraća se istijem putem kroz sobu, sanena, prastara, kao da slijedi nevidljivu litiju).

ORSAT (podigao se s tavalina pa, držeći u ruci list, opet se nehotice zagledao u taj crni ženski sjen): Išteš li štogod, Ane?

GOSPOĐA ANE (tik do vrata na lijevu, ne obrćući se, ne zaustavljajući se, ne gledajući ga, istijem ukočenijem, tužnijem glasom): Ništa. (Nestade je.)

ORSAT (koji još sve gleda za njome, pa kad je iščezla, gorko): Valjalo je do toga doći!

LUCIJA (dolazi hitro, al i namrštena s desne): Evo me! da! (Ugleda Orsata.) Ah!... (Umukne i požuri se.)

ORSAT (kao gore): Zašto te zvala?

LUCIJA (pogleda ga hitro sa strane, kao da bi htjela nešto rijeti što ne smije): Zašto?... (zamrmlja i hoće dalje): Bit će danas... kako jučer i prekojučer (sve to tiše, jeditije) i na sve vijeke - amen!

ORSAT (nekako zbunjeno gledajući knjigu. Misli su mu već daleko izvan ove sobe): A što joj je?

LUCIJA (k. g.): Vi znate, gospodar... kad je nešto uvrćela u glavu! (Došla je do vrata, pak se obrnula nekako naglo prema gospodaru, gledajući ga u lice.) Hoće joj se mlijeka iz Petrova sela!... Ne gusta je ono naše s Konala...

ORSAT (k. g., nehotice, pogledavši je): Pa zašto joj ga ne daš?

LUCIJA (k. g., nepomična do praga, nešto dulje i tiše): Zašto?! (S prijekijem pogledom): Recite Frančezima da ga ne piju.

⁴ Lazare... veni foras - "Lazare... izadi napolje!" (riječi kojima je Isus uskrisio Lazara)

ORSAT (ukočio se, ali se nije maknuo. Stisnuo obrve, pak suho, kratko): Hajde!... Gospođa te zove. (Zatim hrlo do vrata nadesno, pak jakijem, gnjevnijem glasom zove hitro): Ivane!... Nikola!... Pero!... gdje ste? (Vraća se mrk, uzrujan, pun zlijeh riječi koje neće da izgovori.) Svi!... svi!... karonje!... bježu!...

LUCIJA (koja se nije maknula s vrata, već gledala ga s prignutom glavom i nijemijem, skoro tužnijem pogledom): Gosparu!...

ORSAT (oštro, nemilo, kao da ju je prvi put ugledao): Što tu činiš?

LUCIJA (k. g., tiše): Čela sam vam rijet... Poslali ste ih da čuvaju vrata od grada... (Još tiše, skoro smeteno): Danas je njihov dan...

ORSAT (sklopio je začas oči, kao od velike umornosti, pak sio, naslonio glavu na ruku, onda rastegnuto, nekako tupo, nehajno): Umiri prije nju - pak dođi!

LUCIJA (mirno): Hoću, gosparu! (Ode.)

ORSAT (ostao je sâm na istome mjestu, u istoj pozi, nemoćan da se digne, da otrese svu gorku slabost što ga je najedanput svalila. Kao kroz san): Dešo!... Dešo... nesuđenico! - i tebe sad da zazovem: "Pomozi mi da podignem križ koji me oborio na tle!" - ne - ne!... niti ne bi odgovorila... (Gorko i prezirno, zagledavši se u novu misao, koja ga muči): Ah!... kako je grubo gledat ovu strašivu, nečasnu smrt - - smrt starežina!...

GLASOVI (sve to jači iznutra): Kakva libertat?!... kakva independenca?! - Ha! ha! ha!... Miš i elefanat!... To ti govoriš?... a! ja!

ORSAT (ne miče se, ali krajnji prezir prelio mu se preko lica. Glava se prignula još niže, oko zadubilo još dublje, a usta se kese i između zuba sikkće): Zmije!... "Z m i j e n a s u n c u"⁵... tako!... tako!... Koljite se!...

LUCIJA (uljezla s lijeve strane i zagledala se tužno u njega, pa došla malo bliže i posve jednostavno, kao da ništa ne vidi): Služi li vam štogod, gosparu?

ORSAT (polako se uvukao u se, prošao rukama preko lica, pak ustavši u svoj veličini, miran, beščutan, ali s muklom sumornošću, dava joj list): Pođi u Rada Androvića, dat ćeš mu ovu knjigu.

LUCIJA (k. g.): Imam li počekat?

ORSAT (zaustavio se začas, pak s dalekijem pogledom): Reci mu: "Gospar Vas Orsat zove!", i odmah se vrati.

LUCIJA (približila se, uzela mu knjigu, pak tiho): Hoću, gosparu!

ORSAT (nepomičan, zagledavši se u njezin pogled): Gdje je gospođa Deša?

LUCIJA (odalečila se, držeći obadvjema rukama list na grudima): Moli u kapelici. (Pauza.) Hoćete li da je zazovem?

ORSAT (jednostavno): Pušti je. Pođi!

LUCIJA (ode ne obrnuvši se.)

ORSAT (prekrštenijeh ruka, duboko zamišljen): Za koga moli?

(Bijela se vrata otvaraju naglo i vas zagušeni žamor rasprsnu se u nejasnijem izrekama, dovicima, usklikima po sobi.)

MARKO (mlad, suh, živčan, drži vrata i zove uzrujano, jedito, dočim iza njega vire dvije-tri izmučene, rasplamćene glave): Orsate, gdje si?

⁵ Historična rečenica. U talijanskom originalu: "Vaso di vipere esposto al sole!" (Vojnović)

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

ORSAT (ostao je kao od mramora. Nije maknuo okom, nije krenuo rukom. Prezirno, kao u sebi):
Mogli biste me ubiti, sad - na, da se ne mičem!

MARKO, NIKO, VLAHO (istrčali svi u jedan mah iz sobe. Vrata se sama zatvorila za njima.
Svi zajedno ražareni, nahrupili na Orsata, hvataju ga za ruke, za ramena, u bučnoj uzrujanosti,
lice u lice, kao da hoće da rastope u plamenu njihove brige): Što ti je? - Gdje je Andrović?... Zašto
si nas tad zazvô? - Govori! - Miči se!... Hodi!...

ORSAT (k. g.): A što govori još oni tamo?

MARKO: Sve viču da je Napoleon - Bog!

NIKO: A ti - da si mahnit!

ORSAT (k. g., sve tvrdi i prezirniji): Jesu li prolegali knjige Fontona⁶ i Sinjavina⁷?

VLAHO: Āivo Bestija raskrivio se: "Morte ai Cosacchi!"...⁸

NIKO: ... A Salamankezi⁹ zaprđeli: "Nijesmo Vlasi!"¹⁰...

ORSAT (k. g., gorkijem posmijehom): Grehota da nijesmo!

LUKŠA (rastvorio vrata. Źamor opet bane u sobu, a on se raskrivio): Frančezi su tu!

ORSAT (vas zadržtao pa doletio do njega, uhitio ga obadvjema rukama za ramena i dovukao ga
dosred pozornice. Vrata se zatvorila): Źivino!... Ko?... Ko ti je to rekô?...

LUKŠA: Eto, sad je došô Tomo i doveo kmeta koji govori da je vidio bajunete na Nuncijati¹¹!...

ORSAT (šetajući se grčevito po sobi): Ne, ne, to ne može da bude!

MARKO: Nijesmo više na vrijeme!

NIKO: Ko će slomit one starežine?

VLAHO: A pučane?...

SVA ČETVORICA (okolo njega, sve to prodirnije, sve to očajnije): Tresli su se ispid tebe! -
zatvorimo ih! - A mi svi na mirima od grada! - Bacimo ključe u Bokar¹²! - Brzo - brzo -
Orsate!...

ORSAT (kao da sluša još moćniji glas negoli njihov, udaljuje ih od sebe, pa tiho, tajanstveno, kao
da sluša nešto strahovito, stavlja prst na usta): Pssst!... mučite!...

SVA ČETVORICA (zatravljeni, za njime tiho): Što ti je?

⁶ **Fonton** - ruski konzul u Dubrovniku, porijeklom Francuz, ali pravoslavac; tražio je za sebe iznimno pravo u gradu imati svoju kapelicu i pravoslavnog popa, što mu senat odobri, premda je inače bio zabranjen u samome gradu dulji boravak pravoslavicima

⁷ **Sinjavin** - Dmitrij Nikolaevič Senjavin (1763-1831), zapovjednik ruske flote koja je poslana da odbije Francuze od Boke Kotorske

⁸ **Morte ai Cosacchi** (tal.) - Smrt Kozacima

⁹ **Salamankezi** - tako su se, vjerojatno prema sveučilištu Salamanki, zvali pripadnici stranke stare, "čistokrvne" vlastele, za razliku od Sorboneza, stranke novog plemstva

¹⁰ **Nijesmo Vlasi** - nismo pravoslavci; Dubrovčani su kao katolici gajili nepovjerenje prema pravoslavnom stanovništvu iz okolice, u ovom slučaju Crnogoraca, saveznika Rusa; nakon pada Republike Crnogorci su opljačkali dubrovačko područje

¹¹ **Nuncijata** - krajnji zapadni obronak brda Srđa iznad ušća Rijeke Dubrovačke (ime po crkvisi Blagovijesti, tj. Gospe Nuncijate)

¹² **Bokar** - tvrđava nad morem na zapadnoj strani dubrovačkih zidina

ORSAT (razgledajući okolo sebe, pak uprijevši pogled u zatvorena bijela vrata koja su onijemjela kao da su grobna, bulji raspečenijem očima u drugove svoje. Tiho, hrapavo, dugo, kao u strahu): Umukli su!

SVI (probljedili, stisnuli se u klupko, pa gledaju kao u strahu ona vrata, kao da je muk postao čovjek i da mu slušaju korake): Što je to?

MATO (otvorio vrata iz kojih ne izlazi više nikakav zvuk. Visok, blijed, polusijed, stavlja ruku na usta, pa govori tiho, dugo): Poručio je knez - da će sad doć ovamo!

ORSAT (utisnuo grčevito ruke prijateljima, pogledavši ih, kao da ih vidi prvi put): To je smrt!¹³

SVI: Homo!

(Svi ulaze hrlo kroz bijela vrata koja se za njima zatvaraju. Čuje se još zamor razgovora, ali sasvim pridušeno, i vrlo daleko. Na empire-uri bije metalni, prodirni, tanki zvuk 5 ura.)

GOSPOĐA ANE (na peti udarac izlazi s lijeve strane, kao i prije, beščutna, sanena, ukočena. Došla do tavalina, sjela, pustila ruke u skut, pa pogledala obrnuvši samo glavu nalijevo i nadesno, kao da nešto ište. Zamrmlja uskošeno, kao čeljade koga puno stvari smeta): Da!... Što im je danas?... Nema Deše - nema Lucije - (pogledavši uru) - ni Kristine! (Kao malo dijete kad tiho jauče što su ga ostavili sama u tmici): Ajmeh!... niko ne sluša... niko!...

KRISTINA (rumena kao jabuka, mlada kao kaplja, u čednom dražesnom empire-odijelu od bijeloga đakoneta na sitne plave pahuljice s crljenom rusicom hlapačom o pojasu, zatrčala se, zapijehana, a sve titra na njoj od mladosti, veselja i zabune, od crnijeh zavojaka i crnijeh zjenica, pak sve dolje do malijeh, otvorenijeh, crnijeh sandala kroz koje vire, regbi smiju se, bijele, prozirne bječve. Kad ugleda gospođu Anu, zaustavi se i stavi ruke na srce): Ajmeh! - gospo Ane!...

GOSPOĐA ANE (nije se ni obrnula, nije ni pogledala; tvrdo): Kristina!... Koja je ura?

KRISTINA (baci hitar pogled na uru, pak zabrinuto, došavši do tavalina): Ah!... znam: pet i pet m i n u t a !... (ište knjige, a približuje joj se nekako važno i tiho): Ah!... ma da vidite, gospo Ane! - da vidite što je nadvoru!...

GOSPOĐA ANE (k. g.): Kristina - gdje je tovjelica?

KRISTINA (brzo se prignula, našla je tovjelicu ispod tavalina, pa joj je stavlja ispod noga. Osta-de tako klečeći ispred nje i nastavlja živahno, veselo, puna smijeha, što joj otkriva prebijete zube): Sve trči!... sve se kupi! - pa svak hoće da ide do vrata od grada. - A mladići s kokardama na klobucima!... sve gospođe na funjestrama u penama i s moskarima!...

GOSPOĐA ANE (nekako smeteno kao da ište što joj nešto smeta): Križe!... tu nešto vonja?!

KRISTINA (tražeći začas i ona): Nešto vonja?... a što? (Spomene se svoje rusice, pa je vadi iz njedara. S veselim smijehom): Ah!... moja rusica, gospo Ane!...

GOSPOĐA ANE (tvrdo, beščutno): Baci je, Križe!... zaboljet će me glava!...

KRISTINA (stavljajući je u džep, s nestašnom naivnosti): Eto je tu! - neka spi. - Prostite, gospo Ane!... Ma što ćete!... Frančezi dohodu!

GOSPOĐA ANE (nepomično kao idol od bjelokosti, a tvrdo, slovku po slovku): Frančezi pro-ho-du!

KRISTINA (tik do nje, s dječjom zabrinutosti): I neće ostat?

¹³ **To je smrt!** - Kneza, poglavara izvršne vlasti Dubrovačke Republike, biralo je Veliko vijeće, na mjesec dana kako bi se izbjegla koncentracija moći u rukama jednog čovjeka. Za to vrijeme knez je stanovao Dvoru iz kojega je mogao izaći samo u određenim prilikama, prema ustavom predviđenom ceremonijalu. Zato u njegovom dolasku Orsat vidi još jedan znak skore smrti Republike.

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

GOSPOĐA ANE (k. g.): Nikako!

KRISTINA (uzme debelu knjigu pa uzdahne): Koja grehota!

GOSPOĐA ANE (malo se naslonila na sto, s ukornim naglaskom): Križe, đe je Metastazijo?¹⁴

KRISTINA (tiho, kao da se udunuo njezin veseli plamen, uzme knjigu, otvori je nehajno, pa sjedne s druge strane tavalina): Evo ga, evo!...

GOSPOĐA ANE (umorno): Prije nego zaspim - kako je ono... (deklamuje na stari način dubrovački, a da joj se nije maknula ni obrva na licu):

Non vi piacque ingiusti Dei
Ch'io nascessi...

KRISTINA (koja sve to znade napamet, drži otvorenu knjigu i gleda ispred sebe klimajući tugaljivo glavom, a s pravim izražajem):

... pastorella,
Altra pena or non avrei
Che la cura d' un' agnella...

GOSPOĐA ANE, KRISTINA:

Che l'affetto d'un pastor!¹⁵

(Mukli žamor iz bližnje sobe.)

KRISTINA (podigla glavicu kao ptica na grani pa sluša i pita): Gospo Ane!

GOSPOĐA ANE (kao da se budi oda sna): Što je?

KRISTINA (pokazujući zatvorena bijela vrata): Zašto viču?...

GOSPOĐA ANE (k. g.): Legaj Metastazija!

KRISTINA (prevrnula brzo mnogo stranica, pak čita, nekako zlovoljno):

Nascesti alle pene,
Mio povero cuore,
Amar ti conviene...

(Zaustavila se, kao da joj nešto puhnuo u glavu): Gospo Ane!

GOSPOĐA ANE (stresla se, pa začuđeno): Ah!

KRISTINA (sva u svojoj misli, dražesno): Je li istina, gospo Ane, da u Franči i kmeti mogu biti vlastela?

¹⁴ **Metastazijo** - Pietro Metastasio (1698-1782), talijanski pjesnik i čuveni autor opernih libreta

¹⁵ "Nijeste htjeli, okrutni bozi, da se rodim pastijericom; barem tada ne bih imala drugih muka, nego brigu za ovčicu i ljubav pastijera" (Iz Metastazijeve melodrama Siroe. Poznavao sam mnogo starih gospođa koje su znale napamet nebrojene kitice toga ljubaznoga dvorskoga rokoko-pjesnika. (Vojnović)

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

GOSPOĐA ANE (gotovo se sva podigla, pa pristrašeno): Nikako!

KRISTINA (uzdahne): I eto ti tu! (Skoro tužno za se): Pa, šta! - sve je isto - kad p r o h o - du ! ...

GOSPOĐA ANE (uskošeno, svali se opet u stô): Ajmeh!... Križe!... šta je Metastazijo?

KRISTINA (klimajući glavom, još tužnije):

Amar ti conviene
Chi, tutto rigore,

(Žamor iz sobe. Radozno gleda vrata i sluša slijedeći da govori na pamet pjesmu):

Per farti contento
Ti vuol infedel!¹⁶

(Žamor puka sa ulice, veseli usklici.)

KRISTINA (se žacnula pa sve sluša sad ono što buči iza vrata, sad ono što dohodi s ulice. Htjela bi ustati, ali -

GOSPOĐA ANE počinje kao iza sna da deklamuje):

Vado...! Ma dove? Oh! Dio!

KRISTINA (pripala se, pa brzo izvrne nekoliko stranica i grčevito, hitro, sve to jače nastavlja): Resto... Ma qui... che fo?... (Žamor s ulice sve to jači. GOSPOĐA ANE zaspala. KRISTINA je pogleda, pa sve deklamajući ustaje i kao bitkavica skokne do prozora.) Dunque morir... dovrò!...¹⁷ (Došla je do prozora i stala gledati na dvor.) Ah!...

GLASOVI S ULICE: Homo ih videt!... Eno ih iza Tricrkve!¹⁸ - Ne - ne! - Niz Posat¹⁹ - Miči se, Mare!... Ha! Ha! - Djevojčice! - Para festa sv. Vlaha!

KRISTINA (dohodi usred pozornice, a sva kipi od nestrpljivosti i radosti): Dohodu Frančezi!... a ja ódika... ah!...

LUCIJA (ulazi hrlo, zabrinuto s desne).

KRISTINA (zatrčala se do nje, pa je zagrlila): Ah! Lucijo moja... homo videt Frančeze!...

LUCIJA (u čudu, pak najedena): Dat ću ti ja Frančeze! - Vidi je ti!... piutosto pomoz mi da odvedem gospođu Anu...

GLAS S ULICE: Kristino!... brzo doma!...

¹⁶ "Rodilo si se da patiš, moje jadno srce, jer valja da ljubiš onoga koji od velike strogosti hoće da po nevjeri dođem do sreće" (Od istoga, iz melodrame Catone in Utica.) (Vojnović)

¹⁷ "Idem... ali kud! Oh! Bože... Ostajem... a tad ... šta da činim?... Dakle mi valja mrijet" (Od istoga iz melodrame Didone abbandonata) (Vojnović) Vojnović je riječ poi (poslije) iz originala zamijenio riječju qui (ovdje)

¹⁸ **Tricrkva** - predio u neposrednoj blizini Dubrovnika, gdje je Boninovo, uz groblje

¹⁹ **Posat** - brdo iznad Grada

KRISTINA (planuvši od radosti): Idem, idem!... (Vadi rusicu iz džepa, puhne u nju i stavi je za pojas.) Ah, eto ti tu!... ako me vidi Napoleon!... ko zna?!... Ha! ha! ha!... (Zatrčala se i žarko zagrlila i poljubila Luciju.) Ah, Lucijo moja!... eto, i veselje dohodi!... (Pogleda zaspalu gospođu Anu.) Jadnica!... to nije za nju! (Sve plešući došla do vrata.) Adio, Lucija!... Adio!... (Vireći kroz vrata glavicom punom smijeha i mladosti): Znaš! ako o s t a n u - ja sam ti vladika! - Ha! Ha! (Iščezne.)

LUCIJA (koja je ostala bez riječi pred tolikom radosti, hoće da se prekrsti): Ah!... (Skoro prezirno i jedito): Ma šta!... Pučanin kô pučanin! (Približila se gospođi Ani pa se zagledala i zaklimala glavom.) Eh!... odavna vas ne bi bilo, da nijesmo mi, kmeti, s vama!... (zabrinuto) ali sad! - valja je odalečit - da ne vidi, da ne čuje! - (Zove tiho): Gospo Ane!...

GOSPOĐA ANE (polako se uspravila, ista kao uvijek, ali nekako daleko, daleko): Je li palo sunce?

LUCIJA (pomaže joj da se digne i prati je prema vratima na lijevu): Domalo će, gospo Ane!... Možemo poč u vašu kamaru smolit rozarije.

DVA DJETIĆA (iz Konavala, Orsatovi kmeti, ulaze trčeći s lijeve strane, oznojeni, ražareni, bez daha. Drže kapu na glavi): Gospar?... đe je?... - Lucija? - Broda ti!... reci!... brzo!...

GOSPOĐA ANE (obrnula se pa ih pogleda presenećena, gnjevna, a velika u tužnoj svojoj nemoći): Kakav je to način?... Tovare!...

DVA DJETIĆA (zaustavili se, skinuli kape, a drhću od uzrujanosti i od straha): Došli su... na vrata... Frančezi!...

LUCIJA (zabrinuto hoće da je odaleči, tiho): Homo, gospo Ane!

GOSPOĐA ANE (k. g., gledajući neprestano, prodirno djetiče): Pa da su i Turci - ne dohodi se tako isprid gospara!... (Obrće se i odlazi s Lucijom.) Kašpita! - eh?!... perchè prohodu Frančezi! (Obrće se još do vrata prema njima, a oni vrte kape u ruci, sve to ponizniji i manji.) Da!... i to bi se još ćelo!... (Odlazi s Lucijom na lijevu. Čuje se veliki žamor iza bijelijeh vrata.)

1. DJETIĆ (slušajući): Unutra su!

2. DJETIĆ: I još se deru!

1. DJETIĆ: Ja idem rijet gosparu!

2. DJETIĆ: Eh! pa gore za njih! (Ulaze hitro kroz srednja vrata koja se zaklope za njima. Kratka pauza, a onda se čuje jedan veliki klik iz svijeh usta - pak opet velika tišina.)

LUCIJA (dohodi hrlo s lijeve strane, vadeći jedno pismo iz džepa): Sad mu ga valja dat! (Hoće do vrata.)

ORSAT VELIKI (izlazi naglo, raspaljena lica, sijevajućih oči. Tvrda pjega stisnula mu obrve, svezala mu čelo. Poteže za sobom ona DVA DJETIĆA, držeći ih rukama za rame, kao pandžama. Drma ih brutalno, ali pun jada i nemira): Vi!... vi!... i vidjeli ste ih!... Koliko ih je?... Puno - puno, je li?... Sve bliješti od bajuneta!... A vrata?... Govori!... Živino!... Govori!...

DVA DJETIĆA (u silnom strahu): Zatvorena... gosparu!

ORSAT (mahne njima, bacajući ih od sebe kao pregršt ljusaka): Dakle još!... (DJETIĆI bježe s desne strane. - Ugleda LUCIJU, pa još vas pun jeda i straha ide do nje, a kesi joj se u rugu kao izvan sebe.) A ti?... Što tu činiš?... Što me gledaš?... Lijep sam, je li... lijep?!...

LUCIJA (pružajući mu jednostavno i tiho list): Od Rada Androvića!

ORSAT (k. g., pa je zgrabi za ruku, lice u lice): I ti... Lucijo stara, i ti nosiš nesreću, je li?...

LUCIJA (k. g., a mirno ga gleda): Reko mi je samo: "Žô mi je za tvoga gospara".

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

ORSAT (pušta joj ruku, kô da je najedanput mir uljegao u njegovu dušu. Lice se razgali, samo tvrdi, veliki ponos zasvijetli se u svakoj crti, u svakome kretu. Mirno, skoro s posmijehom): Ko je on, da me žali!? (Otvora pismo i čita ga; začas su se obrve stisnule, ali prezir prolebdio preko blijedih usana. Pregiblje mirno pismo, pak ga ukazuje Luciji s neizrecivim izrazom sjete i finoće): Da umiješ legat, Lucijo, sad bi znala što hoće rijeti: g o s p a r ! - (Zaustavi se, pak gorko, kao u sebi): Zove me sutra na bal što ga pučani i neki... drugi... davaju Frančezima!... (Ostane zamišljen, klimajući posprdnno glavom.)

LUCIJA (nehotice se približila i tiho mu poljubila ruku).

ORSAT (sve to mirniji, sve to hladniji; pogledao ju je tren, pak jednostavno): A ona?... Još mo-li?...

LUCIJA (slegla ramenima i sažela očima): A... poznaš je, gospodar! (Srednja se vrata polako otvaraju iznutra.)

ORSAT (ugleda ih i malo se trgne, pa Luciji mirno): Reci joj: neka dođe! - Podi!

LUCIJA (ode, bacivši dugi pogled na Orsata.)

(Bijela su se vrata rastvorila i ulaze)

GOSPARI (Ima starijih, mladijeh, srednijeh, malašnijeh, debelijeh, ukusnijeh, nešesnijeh, ali svi, ko više ko manje, nose znakove starodavnijeh plemena i oblike ljudi koji su od vjekova zapovijedali i drugima pravdu krojili. - Tisućljetna vlast i nebrojeni red besprikornijeh aristokratskijeh brakova utisnuše im znamen osebujne, makar iscrvotočene, ali ipak sasvim oštre individualnosti. Ima između njih čudaka u hodu, u kretanju, u nošnji; ima staraca još s vlasuljom Louis XVI; mlađi su svi već po najnovijem empireu u odijelu, u formi kosa i zalisnjaka; a svaki je za sebe originalan tip. Osobito sada, gdje su među sobom, gdje ih niko od puka i pučana ne motri i ne sudi, sada, kad usudni historijski čas otkriva tajne pjege i skrovite pukotine iscijedenijeh karaktera i istiještenijeh duša. Sada svaki mig, svaki šapat, svaki poluglas ima svoje markantno, nefaljeno, istinsko značenje. Velika bura trese suhijem lišćem prastaroga republikanskoga duba i pokazuje nam malo-pomalo sve zglobove, sve zareze, sve rupe jadnoga izumrloga mu debla, razgaljuje mu svu golotinju raspečenih, oguljenih, prebijenih patrklja. Kostur se već kesi pod prosušenom kožom trule starosti. Vlastela ulaze, razgovarajući se živo ali odmjereno. Mnogi drže klobuke u ruci, ili ispod pazuha, a naslanjaju se na velikijem štapinama sa zlatnijem ili bjelokosnijem krugljama. NIKO i MARKO odmah dohrlili do ORSATA koji se nije maknuo već ostao naslonjen na tavin, prekrštenijeh ruku, mrk, nijem.)

NIKO, MARKO (tiho, hitro Orsatu): Znaš!... Poručio knez da zna što mu je držanstvo!

ORSAT (k. g.): Da bi ga znô!

ĐIVO (visok, jak, prignutijeh ramena, debele glavurine, sjajnijeh zelenijeh oči, sijede kose; obučen po empirsku, s velikijem štapom u ruci. Velika, prezirna usta, ukočeni drzoviti pogled, crljena razarena put davaju mu izraz silovite, divlje ćudi. Prelijepe su mu prebijele ruke. Došao je do Orsata, pak mirno, naravno, hrapavim glasom, a s tepavim, prekinutim naglaskom govori nekako smučeno, gledajući ga časimice sa strane. Prekrstio ruke za leđima): Vidiš, Orsate, pogodio sam! Došli su i prije nego što smo mislili. Ma... razumjet ćeš - ko je prošô priko Sv. Bernarda²⁰ i prošetô se... hm!...

²⁰ Napoleon je g. 1800. prešao preko alpskog klanca Svetog Bernarda, između Švicarske i Italije.

ORSAT (nepomičan kao kip, a glas oštar i blistav kao handžar): ... ispod piramida²¹, Đivo!...

ĐIVO (bljesnuvši okom na njega, da vidi šali li se; zatim mirno, ali nešto drhtavijem glasom): Da!... precisamente - ispod Piramida - mi capite!²² - može tad sve. (Mijenjajući glas; nešto dublje, prijateljski, skoro dobroćudno): Nemojmo se dunque iludavat - sad je sve zaludu - i sve predocna. (Žamor u grupi koja se stavila oko Orsata. Đivo ih pogleda oštro, pa još jasnije i tvrđe): - S v e ! - reko sam: s v e ! (Nastavljaajući opet naravnijim glasom): Govorili smo puno, vikali smo i rekli smo ih svakakvijeh...

NIKŠA (sjededeći u stolu, s finijem posmijehom): Na našu Đivo! (Vadi iz špaga jednu staru knjižicu i počinje je čitati.)

ĐIVO (trznuo se, pa se zagrijeva svojim riječima): N a m o j u , dragi Nikša! (gnjev ga muči) - er ti ja vičem, drečim, i ako hoćeš, zaprdivam...

DŽONO (lukav, malašan, s velikijem nosom i očalima od zlata; polako posprdno Nikši): Ne manjka mu sinčeritati...

ĐIVO (skoro u jedu): ... ma što mislim, to bubnem...

LUCO (šmrkajući tabak; suh, drven, zatvorenijeh oči od neumoljive grandezze; skoro u sebi): Purtroppo!

(Tihi smijeh u raznim grupama.)

ĐIVO: ... a ne dam bob za ranketive spirite, mi capite! - Ah?!... (Mirnije, ali plamtećih oči): - Zato, kako se dečidalo u Senatu: mi ćemo ostat n e u t r a l i ...

VLAHO (visok, lijep, crnijeh kosa, nervozan; plane): Lijep e n e u t r a l i t a t i ... Puštit Frančeze...

ĐONO (ironički): ... da se prošetaju priko Place!...

KARLO (velik, debeo, klasičnog profila, tip Napoleonovih junaka; naglo): Marmont²³ je obećó da će izit - a mi mu vjerujemo! Da nije tako, i mi bi svi bili za Orsata.

MARKO, LUKO, NIKO (jedni prema drugima): Ha! ha! ha! Vjeruje Frančezima! - A komu nijesu ovo isto obećali!

JERO, TOMO, LUKO (jedni prema drugima): Pa da i nijesu! Volimo njih - nego divlje Kozake!

MARKO, VLAHO (jedni prema drugima): Pošto ključí... Čambelani!

ORSAT (nije se maknuo, ni da je saliven, samo stisnuo obrve i zaklopio oči kao da ga budu).

ĐIVO (razljučen što nije mogao govoriti, lupne štapom po zemlji, pak velikim glasom): Jeste li počeli, ah? Imali smo dosta bremena, čini mi se! - Tri dni diskusijoni u Senatu, a danas vas dan ódika!... (Orsatu, hitrije, skoro dobroćudno): Dunque, kako sam rekó, mi capite; ne služi se ezaltavat, jer jedan bataljun p r o h o d i put Boke (žamor, nemir). A kad prođu...

NIKŠA (gleda ga s očalima, prestajući začas da čita, pun zlobe): Ako prođu!... (Čita dalje.)

ĐIVO (prećuo je, pak slijedi): ... tadarca ćemo se, Orsate, razgovarat od svega onoga što si proponjo. (Začuděn što se Orsat ne miće, posve naravno i prijazno.) Ako smo se malo kordekali..

²¹ U bitci kod egipatskih piramida Napoleon je 1798. pobijedio mameluke beja Murata.

²² **precisamente ... mi capite** (tal.) - točno ... razumijete me!

²³ **Marmont, Auguste-Frédérique Louis de** (1774-1852), francuski maršal, guverner ilirskih provincija; njegovim je dekretom 1808. godine ukinuta dubrovačka vlada

LUKŠA (fin, ukusan, kao da je sašao sa Boucherovijeh²⁴ slika, Āivu s posmijehom): Za Āiva je to malo !...

ĀIVO: ... zaboravi, kako i mi svi. Taki smo... cosa volete!²⁵ - Svega i svačesa - pak - mi capite... kumovi puljiški... (S bučnim smijehom): He! he!... he!...

MATO (usukan, dostojanstven, stisnutijeh usnica, gledajući daleko, a mumajući polako neke zahare što ih vadi iz zlatne škatuljice): Prosti, dragi Āivo, non vi capisco!... (ĀIVO ide tromo do MATA, pa se razgovaraju. MARKO, NIKO, VLAHO, ĀIVO, SVI okolo Orsata živahno raspravljajući, regbi hoće da ga zgriju svojim vrućim dahom.)

SABO (velik, star, nagrešpanijeh vjeđa, tupijeh oči, s donjom usnom što mu pada, beskrajne, skoro naivne taštine, u prastarom gospostvu: govori polako, nehajno Palu i Tomu): Sicuro! - Kad me imperatur Frančesko²⁶ molio u Vijeni da pođem u Napoleuna kako cavalier d' onore dell' Eccellentissima Repubblica²⁷, rekô sam mu (još polakše): "Prosti - Sire!... ko se rodi vlastelin, kako mi, ne može pratit jednoga, che non e mio pari!²⁸ (Šmrkne polako tabaka.)

TOMO, VLAHO i MIHO (u čudu, kao da ne vjeruju tolikoj taštini): Oh!

ANTUN (jadan, žgurav i kratkovidan): A... zašto ga... Sabo... s a d primaš? (Smijeh u toj grupi.)

SABO (k. g. Antunu s velikom tromosti): Najprije... 'er kad ima neko p r o ć - bolje Frančezi nego Vlasi...²⁹

MIHO (debeo, prostodušan, kao da je došao s polja): A druga?

SABO (razvlači riječi obručui se, kao da hoće izit): A druga... Perchè mi je bilo drago. (Žamor, razgovor, laki smijeh.)

ORSAT (pogleda nehotice na uru, kao da se probudio iz dugog sna; skoro mirno, ali sa željeznom energijom; samo oko mu viče, plamti, grmi. On to ćuti, pa kadikada vidi mu se unutrašnja borba da svlada njihov plam. On progovori i odmah je najviši od svijeh): I vi mislite da smo se razumjeli, i kad je Senat rekô: prođite - da mi imamo zavikat: služite se!

KARLO, JERO: Zakon je zakon! Tako smo bili što smo bili!

ANTUN, MIHO, LUKO: Oh! eto ga! - Počeo je!

ŠIŠKO (star, predebeo, koji je dosad drijemao u stolu; Lucu): Che seccatore!³⁰

VLAĀ (mlad, dražestan, nemiran): A moja Made što me ćeka!

ĀIVO (Orsatu, skoro ironički, ali s pridušnim gnjevom, vas naslonjen na svome velikome štapu): Naturalo!... "Služite se, dobro nam došli!" he! he! he! - i zafali Bogu da ti se ne najedu!

²⁴ **Boucher, François** (1703-1770) - francuski slikar i bakrorezac, neobično plodan i u svoje vrijeme popularan autor dopadljivih slika na prijelazu od pompozno-monumentalnog stila Louisa XIV u intimni rokoko ("Dijana poslije kupanja" i slične slike; među njima brojni portreti, pastorage, ljubavne i mitološke scene, dekorativni radovi, tapiserije i dr.)

²⁵ **cosa volete** (tal.) - što hoćete

²⁶ **imperatur Frančesko** - car Franjo

²⁷ **cavalier d' onore dell' Eccellentissima Repubblica** (tal.) - počasni kavalir sjajne Republike

²⁸ **che non e mio pari** (tal.) - tko nije moj par, koji mi nije ravan

²⁹ **bolje Frančezi nego Vlasi** - bolje Francuzi nego Rusi i Crnogorci

³⁰ **Che seccatore!** (tal.) - Kojega li gnjavatora!

ORSAT (k. g., sve tvrđe, i hitrije i zvučnije): ... I sve što smo mi ódika diskorali, i što sam vam rekô: knjige amiralja Sinjavina, koji mi poručuje iz Slanoga: "Ne dajte se, mi smo tu!"...

KARLO: Ha! ha! O n i su tu!

JERO, PALO, TOMO (u smijehu): L e s c o s a q u e s ! ...

ORSAT (lupnuo šakom po tavalinu, pa ih ošinio krutim pogledom. Tvrđ kao hrid, neumoljivo nastavlja kao da sjekirom bije): ... i poruka F o n t o n a !...

ĐIVO (lupnuvši šakom): Oni g o m n a r ! (Veliki žamor.)

ORSAT (k. g. sve to jače, smjelije): ... i ulaci iz Sarajeva, iz Carigrada, da će nam pomoć kako u vrijeme od tréšnje³¹ ...

(Naglo, jedan za drugim kao iz pušaka.)

NIKO, MARKO, VLAHO, LUKŠA: I hoće!... bolji Turčin od kršćanina!

ORSAT: ... i pisma vladike s Cetinja...

JERO, LUCO, ĐIVO, MIHO: Graeca fides!...³²

NIKŠA: Govori se anche: "Nema vjere u Latina!"

NIKO, MARKO, VLAHO: Bravo! bravo! Tako je!

LUKŠA (viče): Da ste primili Vlahe, ne biste imali sad Lauristona isprid vrata!...³³

ORSAT (k. g.): I sve vas to nije persuadalo... 'er je on tu! - On! - Napoleon! - Bog! Pa kad ste čuli njegovo ime, čini vam se da je tu rijeka što dere, vihar što nosi, trijes što lomi...

KARLO (naglo, oštro): Jesmo li jači od Mletaka?... od Pape?... ah?

PERO: ... oli od rimskoga cara?

TOMO: A od Španije, di grazia?

ORSAT (hitrije, strastvenije): ... jesmo, jesmo, ako je za nama o n i koji je otvorio stupicu u koju će vaš Bog prečipitat... (Veliki žamor).

ĐIVO (s velikim smijehom): A ko je?... ko je tî!

ORSAT: ... oni koji vam poručuje: čekajte, ja sam blizu! - Oni koji vam je poslo brodove u Rijeku...

ĐIVO (k. g.): I Fontona u Grad!

KARLO, TOMO, PALO (u velikoj buci; smijeh, žamor): Ha! ha!... dvije karavele³⁴!... Istina!... istina!...

ORSAT: ... Da! da!... i Fontona, koji vam je zakanto in tutti i toni:³⁵ Kad ćezar bude u prahu - - imat ćete s nama posla!...

GLASOVI (sa svijeh strana): Tako je!... Opet iste šokece! - - Ajmeh! Orsate, dospij! - Govori! - Neka! Zašto? (Veliki žamor i stiska okolo Orsata.)

³¹ kako u vrijeme od tréšnje - kao u vrijeme potresa 1667. (kada su pokušali opljačkati grad)

³² graeca fides (lat.) - grčka vjera (tj. nepouzdana)

³³ 72. godine. Aluzija na spor sa Rusijom glede pravoslavne crkve u Gradu god. 1772.

³⁴ dvije karavele - dvije ruske topovnjače koje su se nalazile u Rijeci Dubrovačkoj (karavele su srednjovjekovni jedrenjaci)

³⁵ zakanto in tutti i toni (tal.) - zapjevao u svim tonovima

NIKŠA (blaženim posmijehom Mihu, pokazujući mu nešto u knjizi koju čita): A što govoriš od ovega! - - - "Non jam regnare pudebit! Nec color imperii, nec frons erit ulla senatus!"³⁶ - Ah?! Sublime!...

MIHO: Bit će!... Ma ja ti ne dam jedan veras Ovidija za cijeloga tvoga famozoga Lukana!... Per esempio³⁷ čuj ovu: ... (Vadi jednu knjigu iz fraka i deklamuje mu polako.)

3. DJETIĆ (ulazi vas u znoju, brez kape, brez daha i skoro pada do Orsata): Ah! gosparu!... gosparu!...

ORSAT (strahovitim pogledom, zgrabivši ga objema rukama kao kliještima): Ko si?... Što ćeš?...

3. DJETIĆ (k. g.): Došli su - svi zajedno... Prekrili Posat, Brsalje³⁸. - Sve crno od konjâ, od puka, od kanjula...

SVI: Ah!...

ORSAT (drmajuci djetica za prsi): A most?... most?...

3. DJETIĆ: Još je podignut, ma...

ORSAT (planuvši, ostavi ga i on pobježe; pa kao da je rijeka strasti slomila sve spone, njegova riječ leti zajedno s idejom i diže se na vrhunac smrtne borbe): Ah!... čujte, čujte!... Između ovih tuđinaca, njihove sile i njihova imperatora - i nas jadnijeh, nas šake starijeh republikanaca, nas prastarijeh slobodnjaka - ima još jedna jama - jedan ponor!... Još je nepodignut most!... Oh! blagoslovena ti usta, puče moj!... još mu možemo prikovat verige na naše svete mire, još možemo umrijet svi složni, svi slobodni...

NIKO, NIKŠA, MARKO, VLAHO: Homo! homo!...

ORSAT: ... još možemo bit sami... svoji...

ĐIVO (brutalno): Hoćeš li im ti začepit kanjule?!...

KARLO (isto): Hoćeš li ti išćerat novu slobodu što kuca na vrata?!...

SABO (isto): Hoćeš li da nas lumbardâ?!...

MIHO: Hoćemo, hoćemo! (Tik do njega bijesno, udar za udarcem.)

MARKO: Možemo se uzdržat osam dana...

PALO, MIHO, ANTUN (posprдно vičući): Zašto ne četnes?... ha! ha!...

ORSAT (k. g., u grčevitoj uzrujanosti): I više - i više! - sve dokle nam se sva naša brda ne podignu, dokle Bokelji i Crnogorci i Rusi ne zahvate kolo.

ĐIVO (porugljivo, glasno): ... i dokle nas p o p a l e i pokradu...

ORSAT (lice u lice sa skrajnjom nesmiljenosti): I hoće! - i učinit će dobro da nas svijeh objese na tucanj od vrata ako pomognemo neprijatelju naše slobode!... (Velika buka. Gusto klupko savilo se okolo Orsata. Regbi nesreća se dogodila.)

LUKO (strašiv, čedan, pun obzira, Palu): Govori li se Lauristonu³⁹: Ečelencia!...

³⁶ **Non jam regnare pudebit! Nec color imperii, nec frons erit ulla senatus** (lat.) - Neće više biti sramota vladati! Niti obilježja imperije, niti ikakvog lica senata.

³⁷ **per esempio** (tal.) - na primjer

³⁸ **Brsalje** - dio Pila, sjeverozapadnog dijela Dubrovnika izvan zidina

³⁹ **Lauriston, Jacques-Alexandre-Bernard Law, Marquis de** (1768-1828) - francuski maršal koji je osvojio Dubrovnik

PALO (prefini pariski tip Napoleonovih dvorjanika, polufrancuskim naglaskom): Non, mon cher!⁴⁰... nego Marmontu.

VLAĐ (Palu): Valjat će, col tempo, učinit koju vizitu.

PALO: Oh! vous verrez!⁴¹... doć će sami!... Koja su ti ono skladna čeljad!

ĐIVO (razbijajući grupu, vas crljen u licu, lupnuvši štapom po zemlji): Ah!... Pretendaš dakle raspustit Senat, primit pučane...

SVI: Ah!...

ĐIVO: Reci dakle da hoćeš r i v o l u c i j o n !...

ORSAT (prekrižio ruke, pa došao do njega, proždirućim pogledima): A da rečem "hoću" - bi li mi ti zabranio...

ĐIVO (gledajući ga kao ris risa): Ja!... per l'appunto!⁴². - Ja! - Dakle je tu knez i Senat, dokle smo Mi dečidali da se puštu Frančezi u grad, dokle smo Mi mađoranca...

KARLO, JERO, TOMO, PALO, ANTUN: Jes! jes!...

ORSAT (k. g., još bliži, još bljeđi): A ko je to: Mi?!

ĐIVO (k. g.): Mi - v l a s t e l a ! - koja će slomit i t e b e , ako si proti terminacijonima Republike - mi capite!

NIKO, MARKO, VLAHO: Kako to govoriš?!...

LUKŠA (s velikim prijekorom): Đivo! ma Republika umire!...

ORSAT (s beskrajnom ironijom, ne maknuvši se, već gledajući Điva od glave do pete): A ko će Đivu rijet: "Đivo, možeš živjet!", kad Đivo h o ć e umrijet!...

ĐIVO (muklo, gnjevno): Orsate!

ORSAT (k. g.): Kako bi naša kraljevska krv sjedila u Senatu zajedno sa Stullima, s Vodopićima, s Vlajkima⁴³ - kad pučani nemadu ništa nego glavu... (Žamor, uskllici. Orsat nastavlja u najstrahovitijoj brutalnosti sudije): A znate li zašto pak mi - primamo tuđe sansculote i đakobine? - ah?!... Zato 'er kad je imperatur gladan zemalja - najprije kupuje vlastelu!...

ĐIVO, PALO, TOMO, MIHO, VLAĐ (kao da hoće navaliti na njega): Oh! to je pak infamija!... to je laž!.. poludio si! poludio!

NIKO, MARKO, VLAHO (prezirnim, bučnim smijehom): Eunuki imperijali!

SABO, ANTUN, JERO, LUKO: Vlašine! Vlašine!

LUKŠA (Đivu i njegovim - velikim glasom): Bit ćete gori nego Dalmatinci!...⁴⁴

(Strahoviti metež. Poruge, psovke, razgovori, šale, sve se to križa po zadimljenome zraku. Najedanput ura zazvonila tiho, a prodirno šestu poslije podne. Tanki zvuk nadvikao oluju i kad je svršio šestu, tišina je nehotice nastala, tišina puna treptaja, u kojoj čuješ jedno jedino trzavo disanje. To je tren, bljesak, i na vratima se, kao udes, prikazala crljena utvara: KNEZ.)

⁴⁰ Non, mon cher (franc.) - Ne, moj dragi

⁴¹ vous verrez (franc.) - vidjet ćete

⁴² per l'appunto (tal.) - točno, baš tako

⁴³ Braća Stulli, Vodopići, Vlajki i još osamdesetak drugih, većinom pučana, ali i nešto vlastele i svećenika, bili su pripadnici francuske Stranke u Dubrovniku. Jedan od njih bio je i Rafo Andrović.

⁴⁴ Historička rečenica. (Vojnović)

SVI: Knez! - - (I opet pao muk, kao da su se nekoj velikoj, crnoj tičini prelomila krila, pa ona pluta i izdiše na crnoj vodi.)

KNEZ (ulazeći obučen u crljenom državnome plaštu, s čipom na ramenu, pod kojim viri crljeno odijelo à la Louis XV od "raza" (satin) s briljantnim pucama. Bijele bječve. Crne crevljice. Na glavi bijela alonge-vlasulja. U licu je vas obrijan. Izraz mu je sumoran, star, sa znakovima porodi-ce: oči kao sašivene u vrećicama, a donja mu usna visi. U ruci veliki štap zlatom okovan. Za njim su ostala u polutmini dva crljena ZDURA.)

GLASOVI S ULICE (prodiru u udesnoj tišini toga časa): Brzo!... brzo!... Još nijesu dospjeli! - Neka ih više puštu! - Liberté! Egalité! Fraternité!⁴⁵ - Mare, miči se!

(Veliki smijeh na ulici. Pauza.)

GLASOVI GOSPARA NA POZORNICI (tiho, kao da šušti suho lišće): Jesi li ga vidio!... Ko mu je dopuštio!... Izit iz dvora... u plaštu!... Che scandalo!⁴⁶!... Vidi se, da je sve dospje-lo!...

KNEZ (došao je usred dvorane polako, malijem razvučenijem koracima. Ne obazire se na ostale koji ga gledaju s raznijem izrazima začuđenja i radoznalosti. Vidi mu se da je zaokupljen jednom malom, skoro smiješnom stvari. Usne mu se miču i neka vrst posmijeha zatrepiti na palim usnama. Kad je došao do NIKŠE koji je prestao čitati pak ga ironički motri očalinom, KNEZ ga pogleda začas, pa se jače nasmije i trese glavom pokazujući na pismo što drži otvoreno u ruci): Evo knjige Antuna Sorga⁴⁷ iz Parida. Našô sam je! - He!... vale la pena⁴⁸ da je prolegaš. - Proprio sad! - A znaš kako počimlje? (Smije se tiho u sebi da ga malo kašalj duši): - Ah!... moja Mara nije se mogla umirit!... imadinaj se! (Čita knjigu velikom zlatnom loupe što mu visi ispod plašta): "Eccellentissimo Signor Principe!⁴⁹ Dragi moj Maro! A što vas još vrag nije odnio?!..."⁵⁰ (Žamor; KNEZ se smijucka za sebe pa nastavi dalje čitati): - pak: ... "Još je dakle Republika živa!" ... eccetera! eccetera! ... (Sve u staračkome kašljucavome smijehu): Koji je ono vrag od čovjeka!... (Kao da se nečesa spominje): Ah!... da ne zaboravim ... (Obrćući se prema raznim grupama): Karlo i Tomo... da! para mi se, došo sam vam napomenut što imate učinit...

ORSAT (bi htio da ga zaustavi, ali)

KNEZ (pogleda ga u čudu, hladno, odsutno, pak nastavlja sved jednostavno i naravno): Lauriston je na Pilam, pa doviknuo Luku priko vrata od grada: "Što odgovara Signorija? - Hoće li nas puštit kroz grad?" Luko mu je odgovorio da počeka, i dotrô je u mene...

(Žamor na ulici. Čuju se)

⁴⁵ **Liberté! Egalité! Fraternité!** (franc.) - Sloboda, jednakost, bratstvo (geslo francuske revolucije 1789. g.)

⁴⁶ **Che scandalo!** (tal.) - Kakva sablazan!

⁴⁷ **Antun Sorgo** - Ante Sorkočević (1775-1841), senator i poslanik Dubrovnika u Parizu, učen i duhovit čovjek i frankofil. Kad mu je kurir senata, pošto Sorgo nije dugo odgovarao na službena pisma, spomenuo riječ "Republika", on je navodno rekao: "Republika! Što je još vrag nije odnio?... Antune, donesi mi velatu!"

⁴⁸ **vale la pena** (tal.) - vrijedno je muke

⁴⁹ **Eccellentissimo Signor Principe!** (tal.) - dubrovački: Prisivjetli Gosparu Kneže!

⁵⁰ Odlomak autentičnog pisma iz knjižnice knezova Sorgo-Pozza (Vojnović)

GLASOVI: Neka ih puštu!... što su zaspali?!

KNEZ (šmrknuo tabaka, pak pomno očistio bijeli "jabot" i plašt da ne ostane ni zrnca. Zatim nastavlja kašljucavo, ali uvijek prostodušno): Zato sam promislio da se obučem i da vam dođem rijet...

LUCO (Sabu, na strani): Veramente mogo je ostat doma!

SABO (polako Antunu posprdno): "Više valja kabanica"...⁵¹

ANTUN (Sabu u smijehu): "Nego Tinto i granica!..." Ha! ha! ha!...

ORSAT (koji se trese kao u groznici jeda): Ma ti nećeš, kneže, tako - sad!...

KNEZ (k. g., ne razumijevajući ga): Ma što ti dohodi na pamet!... Ja ću ga pričekat u Dvoru sa svijem vama... in gran pompa... a Tomo i Karlo pôće na Pile, rijet mu: da mi protestavamo - da smo neutrali - a utoliko - neka prođu?...

KARLO, TOMO: Spravni smo!

KNEZ (k. g.) Rekô sam, kad se uputite, neka podignu barjak ispred Sv. Vlaha: a oko njega zduri i sodati...

NIKŠA (porugljivo a tiho Matu): Oh! Che bella festa!... Oh! Che bella festa!⁵²

MATO (isto tako Nikši): Ne manjkaju nego lumini!

KNEZ (poklonivši se polako na lijevu i na desnu): A sad... Eccellentissimi... dođite sa mnom!... Valja da Lauriston vidi s kijem ima posla! - (prijašnjijem smiješkom) - A kad prođu, odgovorit ću Antunu (smiješeći se za sebe): Koji je ono spirit! - He! he! - "Živi smo i vrag nas još nije odnio!" (Obrće se da se uputi i opet se pokloni, ali još dublje svijem gosparima): Gospari moji!... (Ide put vrata. SVI mu se klanjaju.)

ORSAT (koga su sve do sada mirili njegovi najbliži prijatelji, zaleti se u jedan mah i zatvorivši velika bijela vrata, stavi se ispred njih, tvrd, velik, kao Orlando, lice u lice knezu): Ne!...

SVI (s najrazličitijim čuvstvima u jednoj riječi): Orsate!

ĐIVO (velikim glasom, regbi navalit će na Orsata): Pušti ga!...

ORSAT (nepomičan, slavan kao sv. Mihajlo na pragu raja, prezvučnim strašnim glasom): Ne! - Ovo je kuća moja! - Ovo su vrata moja! - Tu sam gospar ja!

KNEZ (drhtav, skoro prestrašen, ali ne bez neke jadne veličine): Orsate! - Tvoj sam knez! - -

ORSAT (u neizrecivoj tuzi): I zato jer si moj knez, eto me - - - na koljena pred tobom! (Doleti do njega i baci mu se na koljena.)

SVI: Ah!... digni se!... Sublime! - To je čovjek!... Što mu se to dogodilo? - Che ciarlatano?⁵³

ORSAT (k. g., njegova je riječ sad i plač, i oganj, i zadnji vapaj Slobode): ... i evo ljubim ti plašt, kako sam ljubio mrtvu majku, i govorim ti: Gosparu! ne slušaj nas i naše zloće, ne gledaj

⁵¹ **više valja kabanica...** - stih satiričke dubrovačke pjesme s početka XIX st:

Sjedi Tinto na granici
u crvenoj kabanici.
Više valja kabanica
nego Tinto i granica.

(Tinto je tada bio komična figura u Dubrovniku)

⁵² "Lijepe li svečanosti!" - historička rečenica. (Vojnović)

⁵³ **che ciarlatano** (tal.) - kakav šarlatan (varalica)

nam jedna iscijeđena lica - promisli u sudnjemu času, kô da ti nijesmo ravni, ne - nego robovi, sluge tvoje...

ĐIVO (ko izvan sebe trči između vlastele): Ma čujete li!... huli vlastelu!...

ORSAT (sve to viši, sve to usudniji, kao da hoće plamom riječi da rastopi onaj mraz što je sledio sve duše): ... i promisli da smo zaboravili sve što su naši stari učinili otkad su dobjegli na ove hridi - i da nam je duša utrnula, i da ne znamo više ko su bili oni naši mudraci, naši pjesnici, naši pomorci, naši mučenici, koji su iz ovoga gnijezda učinili oltar, koji su spasili obraz ropskome našem rodu! - (Sve to prodirnije, obuhvatajući ga kao križ spasenja, dokle sva lica, sve ruke, svi uzdasi dršću, plamte oko njega): I reci u dubini tvoje duše, da smo zadnji ostanci prastarijih, izabranijeh pokoljenja brez volje, brez krvi, brez moždana - i kad sve to raspoznaš, kneže, reci jednu samo riječ... jednu samo...

KNEZ (nehotice, vas zbunjen, ne razumijevajući ništa, a gledajući sve naokolo, kao da ište tumača tome strašilu): Koju?... koju?...

ORSAT (sveđ na koljenima, krajnjom molitvom i u glasu i u cijelomu biću svome): Gospar sam ja!...

SVI (u velikoj zabuni, u najvećoj opreci izražaja): Strašno!... imenso!... Orsate! - Muči. - Govori!... govoril!...

ORSAT (ustajući polako kao preobražen): I zapovidi da se most pribije - razglasi da vlastele nema, da je tu puk sâm i ti sâm! - Pak zatvori svijeh nas, zazvoni veliko zvono u Gospi - i sjedi, g o s p a r u , pod svodove dvora s pukom tvojim - pa budi ako hoćeš i Marin Faliero⁵⁴... samo spasi nam Republiku - spasi je od tuđinca - spasi je - od nas!...

ĐIVO (kao ris): I mi puštamo ove grdobe!...

SVI ĐIVOVI PRISTAŠE: Nadvor!... nadvor - Senat je gospodar!... Senat!

SVI ORSATOVI PRISTAŠE (skupili se oko njega kao zabrinuti i hoće da ga dozovu k svijesti, što i oni misle da je potamnijela): Orsate!... Orsate!... osvijesti se! Zaludu je!

ORSAT (gledajući preda se groznim, ukočenim pogledom, trgajući se da se oslobodi od svijeh): Živ sam!... živ sam!... čujete li!... (Gledajući kneza, kao da ga je prvi put vidio): Zašto je crljen? Zašto? kad nema one lijepe vruće krvi koja pere sve grijeha, kad nema suza, kad nema muka - kad sve to pogiba u glibu, u sramu, u gadu... ah!... (Vas se zgrozio, kao da s vrhunca gleda daleke prostore): Eno... eno... vrata se otvaraju - pada most - ulaze... ulaze!... Ih!... koliko ih!... koliko!... Najprije Frančezi! Sve zlato, perjanice, barjaci!... Ljepota ljudi!... svi žedni slave, svi gladni žena!... Pa eto drugi, drugi oh!... sve gori, sve grđi! - Jadni, siromašni, divlji! I svi hoće da prođu kroz ta vrata!... svi se smiju, svi pljuvaju u crne mire, svi grokću! "Gdje ti je kruna? Gdje ti je sloboda? I ti si kako i mi!" Oh!... (Dokle je njega obmamila strast, KNEZ je izišao praćen od Toma i Karla, a Đivo i njegovi dopratili ih, opkolili ih, pak ostali na dnu gledajući u gnjevu i blijedome posmijehu Orsatov jauk.)

ORSAT (kao da se osvijestio; ali misao koja ga je podigla do vrha zanosa, promijenila je zvuk i on gleda svijeh ne bi li našao drugi otvor u nijeme duše gospara): Još smo Vlast!... ja... ti... mi!... - Mi kraljevi! - Mi gospodari! - Gdje se prikažemo, tu su i carevi za nama!... I naše more i naše tvrđe - i naše crkve... i Dvor - sve je još tu, živo - živo! Pa da sve to nestane! - pa da

⁵⁴ **Marin Faliero** - Marino Falieri, (1280-1355) mletački dužd iz slavne duždevske porodice, smaknut je zbog urote protiv aristokracije, kada je s pučanima pokušao ponovno uspostaviti osobnu vlast dužda koja je tada bila ograničena (njegov primjer poslužio je kao književni motiv Byronu, E. T. A. Hoffmannu i dr.)

nam djeca zaborave i zlamen slobode - i da pođu iskat po svijetu da nam nađu ime, prava, vlast, a ne znadu da je ovo država - država!... a sve ostalo raja, pusta raja... (Od jednog do drugog s veselim entuzijazmom mladosti, ali ipak s očima punijem pitanja, sumnje, straha, da je njegova riječ nemoćna, uzaludna): Pa ako ova tisućgodišnja zemlja slobode valja da propane, a mi homo!... braćo - djeco! Eno nam lađa našijeh u portu. Ukrcajmo se, ponesimo barjak i sv. Vlaha, pa odjedrimo, kako naši davni oci! - Oh! sretnoga plova!... Homo! Homo! Galebi i oblaci će nas pitat - Ko ste? Koga ištete?... a jedra će odgovorit: Dubrovnik plovi!... Dubrovnik opet ište pustu hrid da skrije Slobodu.⁵⁵ - Kažite nam je, oblaci!... Dovedite nas do blage grčke zemlje, do zemlje bogova!... (SVI su se približili. SVI su uzrujani, ganuti. Neki imadu suze u očima. Āivo se nehotice stresao): Oh!... (ORSAT u božanskoj slasti, da je riječ postala čin): Oh!... blagoslovljene te suze!... brzo, brzo... trčite... zadržite ključe... Oh! spašeni... spašeni...

(Čuje se jedan udar topa.)

SVI (protrnuli): Što je to?... Kanjuli pucaju!...

ĀIVO (nekako smeten): To je znak...

ORSAT (u strahovitoj sumnji): Znak?... znak?... a knez?... a Karlo?... a Tomo?... gdje su... (Ugledavši zlobni posmijeh ĀIVA koji se naslonio na štap i nehajno se ljulja): Ah!... (Razumio je.) Izdajice!... (Hoće da na njega navali, ali ga prijatelji drže.)

ĀIVO (hladno, duboko, naravno, kao drugi čovjek): Ne možeš se tužit, Orsate!... puštili smo te govorit s v e što si htio! (Prema ostalijem kao čovjek od posla): Prvi znak, mi capite: Lauriston prima naše poslanike... (Drugi top. Pauza puna udesne tišine. Āivo nastavlja nešto tiše, kao da govori sebi): A... drugi! - ulazu Frančezi.

SVI (u muklome čudu, strahu, neizvjesnosti i oslobođenju): Ah!...

ORSAT (nadnaravnom se snagom svladao. Kao kip od mjedi ostao uspravljen, sâm, nepomičan usred sobe. Jedva osjećaš u mahnitome bljeskanju oči, u trzanju usta, u groznoj hladnoći glasa - da bura strasti mete po duši njegovoj, ali da je on gospodar te oluje. Naravnim tonom, prezirnim posmijehom, velikim gospodstvom obrće se prema svijem grupama i mahnuvši galantno rukom, kao da svijeh pozdravlja i da se svijem preporuča): Da! - Prostite da sam vas zadržô - ma nije sam mislio da je đa sve zaludu.

NIKO, MARKO, LUKŠA, MATO (svi mu pružaju ruke, SVI ga gledaju u oči, SVI bi ga htjeli zagrlit, izljubit, ali SVIMA je tuđa njegova duša): Oh! - Orsate naš!... što ćemo sad?

ORSAT (k. g., gledajući ih ipak s visine sa skrajnjom ironijom): Kad im nijesmo odsjekli glave! - - - (Sklopio začas oči od strašnoga bola): Hote!... hote!... puštite me sama...

ĀIVO (približio mu se smeteno, ali skoro dobroćudno): Znaš!... sad kad je dospjelo... zaboravimo sve...

ORSAT (probadajući ga pogledom, a tiho, da glas sikće kroz poluzatvorene usne): Izidi!... ončas!... da te više ne vidim!... (Āivo kano da bi planuo.) U mojoj si kući... Jesi li razumio!...

ĀIVO (plamtećih oči, mrmļajućí kano u sebi): Familija od čarlatana! (Odlazi.)

NIKŠA (finom ironijom spremajući knjigu u njedra): Kurijoz sam, Orsate, kakve ćemo face imat sutra kad se probudimo!?!...

⁵⁵ Senator Āivo Kaboga doista je predložio da se svi Dubrovčani ukrcaju na brodove i sa svojim dragocjenostima otplove u Egejsko more, te zatraže jedan otok od sultana za Republiku. Slično je predloženo i nakon potresa 1667, te kada je Dubrovniku zaprijetila opasnost od Kara Mustafe 1678.

ORSAT (k. g.): Purtroppo! - iste!...

MATO, LUCO, VLAĐ, PALO, JERO, LUKO (malo-pomalo se udaljuju, stisnuvši múče ruku Orsatu, pak odlaze tiho razgovarajući se.) Veramente, lijepo govori! - Nešto prem teatralo! - Ma je nojuz! - Nije od gospara! - Žô mi ga je! - I još nećemo doć ni na brijeme da vidimo đeneral! - Ezaltan kako pokojna mu majka!

ŠIŠKO (koji je spavao kroz cijeli prizor, trom, napuhan; odlazeći; Mih): A je li pak sikuro da će Napoleon aboliškat fidejkomise?

MIHO: Kašpita!... i odma!...

ŠIŠKO (bacivši najedeni, prezirni pogled na Orsata): Pa što tad prdi!... (Odlaze.)

LUKŠA (odlazeći s gorkim posmijehom, Nikši): A znaš li kako će sve to dospjet?... Con un ballo all' ungherese!⁵⁶ He!... he!... hoće! hoće!... (Odu. Malo-pomalo svi nestali. Velika bijela vrata ostaju rastvorena sa crnim zjalom onijemjele sobe.)

ORSAT VELIKI (sâm, blijed, slomljen, svezana grla, naježenih kosa, dovukao se do velikijeh, rastvorenijeh vrata, pak pogledao sve naokolo, praznim, mahnitim pogledom. Sluša zadnje korake onijeh koji odlaze, veseli žamor ulice, čijuk čiopâ - a sva mu je tuga došla na usta. Zaludu snaga, zaludu volja. Nešto ga duši. Teškim, muklim, drhtavim glasom): Ne... ne... neću!... Dospjelo je!... sve - sve!... (velikim jaukom, kada sve snage nestaju, malakšu): Ajmeh meni! - majko moja!... (Svim velikim tijelom svojim svalio se na stočić do tavalina pak skrio lice, kano malo dijete, u laktu, i vas zadrhtao u neobuzdanome plaču. U muku mrtve kuće ne čuje se nego pretužno njegovo jecanje, kao jauk zaklane živine. - U crnome zatku otvorenijeh vrata stvorila se, kao iz tmine, jedna ženska prikaza.)

DEŠA (ostala je tamna, zagonetna kao na pragu smrti i nije ni koraknula. Crno, dugo odijelo pada u teške, ravne nabore niz visoko joj tijelo i pokriva je svu plaštom tuge. Oko kratkoga struka zavio se bijeli, prozirni fichu à la Marie Antoinette⁵⁷, koji joj otkriva kiparski vrat. Iz kratkijeh crnijeh rukava spuštaju se prebijeke ruke. Sjajne plave kose, jedva malo naprahane, krune joj glavom tragičnim odsjevom. I lice s dugim statuarnim potezima i oholijem crtama okolo stisnutijeh usta, i velike, duboke, plave oči, i onaj bijeli zavoj - sve te sjeća Delarocheove⁵⁸ M. Antoniette, a osobito sada gdje stoji tu, fatalna, kano ispunjeni udes. Blijeda, mirna, a hladna, tajanstvena pogleda - ostala je i gleda, gleda propast čovjeka - Orsata Velikoga. U jednoj ruci molitvenik, u drugoj bijeli ubručić - a oboje palo joj niz tijelo.)

ORSAT (podigao glavu i lice se pokazuje rastočeno od velikoga bola. Zdvojno klima glavom koju je prebacio natrag naslonivši se na stisnutu pest): Ništa, ništa!... Ni moje molitve - ni moje kletve, ni moj plač!... Oh! sramote - Orsat plače!... Orsat!... Ništa - - nije pomoglo!... Letu, letu, vrtu se oko plamena! - Da! nema više krila!... Smrznute duše!... prazna srca!... Pa ni razbor, ... ni interes - ni strah!... (Ukočio se, kao da ih gleda svijeh pred sobom.) Ni oni ponos što im je dosad pokrivo jadne kosti!... I još ih vidim... i to će mi ostat do Sudnjega dana. - (Zgražajući se): Oh! kako su bili malašni... prazni!... Kako su me mrzili što im vidim grube, skrivene misli, što plazu preko čela a ne smiju ih rijet! - - Oh! a njihove oči, njihov muk, njihovi posmijesi! Sve je to govorilo, vikalo: - "Što nas držiš!... što nas svlačiš!... goli smo, goli!"... Oh!... (Stresao se vas od jada, pak se zagledao daleko i glasom još daljim): A ja lu-

⁵⁶ Historička, upravo proročka rečenica grofa Lukše Gozze: "Da ćemo zaigrati po mađarsku!"

⁵⁷ **Marie Antoinette** - francuska kraljica (1755-1793), žena Louisa XVI, pogubljena u doba Revolucije

⁵⁸ **Delaroche, Paul** (1797-1856), francuski slikar, autor historičkih slika

dov mislio... što?... Da moja riječ može oživiti mrtve... (sa još ukočenijim pogledom) Lazare!... Lazare!... (Diže se polako, kano zatravljen. Ruke zabo u kose. Sunce je na zapadu. Sedma ura odbija. On je ne čuje. Žarki plamen sunca obasja ga sa strane. Kao u snu): Ni on - H r i s t - - nije rastopio ledene duše! - N i o n !... (Klima glavom, pak se nehotice zatresao. Svijest se vraća, a s njom sve mizerije jadne, neumoljive realnosti. Glas malaksao): Čudno!... kako da mi je zima!... (Razgledava se naokolo. Samo čiope kriješte prije počinka.) Sâm!... sâm!... Sve me ostavilo - kako da sam ja svemu kriv! - I Ona! - moja prežučena!... Tvrdo veliko srce - jedini čovjek! - jedina moja vjera - i Ona!...

DEŠA (sved na istome mjestu, u istoj pozi, ali jošte bljeđa): Ja sam tu!

ORSAT (obrne se u jedan mah i ostaje zatravljen pred njezinom prikazom. - Pauza. Gledaju se dugo u smučena lica, zatim tiho): Oh!... što si blijeda?

DEŠA (uhvatila se jednom rukom o prag): Vidjela sam smrt! (Hoće da se makne.)

ORSAT (k. g., naglo, skoro moleći): Oh! ne miči se!... Ti dohodiš iz dubine mojijeh želja!... (Sve tiše, ne maknuvši oka s nje): Lijepa si kako smrt!... i ohola! - Iste prezirne usne što se ne ljubuju - i one iste prebijele ruke od mramora što čupaju cvijeće života. (Sa zdvojnim mirom): Ti si - ti sad jedina - što valja da bude tu - da me gleda - da me zove...

DEŠA (koraknula do njega, uhvatila ga za obje ruke, pa se zadubila u njegove mutne oči): Ja - oli - ona?

ORSAT (muklo, srvano, istrгнуvši ruke): A zašto si tad došla?

DEŠA (naslonila mu se polako na rame. Zadnji sunčani traci obasjavaju ih krvavim svjetlom. Tiho, duboko, pokazujući zapad što plamti u okviru prozora): Ne vidiš li?...

ORSAT (kliknuo, pa joj zgrabio ruku i zagledao se u sunce što tone): Ah!... zahodi sunce!

DEŠA: Sunce slobode!... (Skoro zagrljeni, nijemi, stoje pred otvorenim balkonom.)

ORSAT (u velikoj tišini): Kako mirno pada?...

DEŠA (naslonila glavu na njegovo rame): Hoće li se igda vratit?...

ORSAT (k. g., sasvim tiho): Ovo - nigda!...

DEŠA (pružila se sva prema suncu, a iskipjela je u gledanju): Gledaj... gledaj!... još malo... još trak...

ORSAT (kao u snu): Još... još...

DEŠA (odriješila se od njega i koraknula naprijed prema suncu sa sklopljenim rukama, kao da moli).

ORSAT (uhitio se objema rukama za njezina ramena, zabô glavu u njezino rame i samo jedan dah izlazi iz razgaljenog lica. Sunce je zašlo): Ah!...

DEŠA (prekrstila se i stisla se uz njega. Ježnja prošla joj kroz tijelo. Sasvim tiho, kao prestrašeno): Nema ga više!...

ORSAT (dolazeći naprijed vas smrknut u mislima, ali miran): Sutra kad izide, neće nas prepoznat više!

(Daleki žamor i pjev kao silnoga mnoštva.)

DEŠA (približila se prozoru, protrne i pogleda hitro Orsata - pa kao da hoće da zatvori naglo stakla): Ah!... Bože moj!

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

ORSAT (ustao i pogledao je. Razumjeli su se. Smrtni znoj probio mu čelo, ali nema više ni žara, ni gnjeva, ni plamena u njemu. - Zapalo je sunce! - Gorčina i tuga uljegli popolako u nj kao u noć. Diše mirno, ali tiho): Oni su!...

DEŠA (prestrašena, uzmiče od prozora, pokazujući drhtavom rukom u daljinu): Oni... oni...

ORSAT (sio je opet, pak sasvim tiho, kao u noćnome dozivu): Dođi! - tu! - blizu mene!

(Pjesma se približuje.)

DEŠA (došla tik do njega i skućila se na zemlju, kao da kleči, a ON ju je obavio, kao da hoće zagrljajem da je skrrije. Pridušanim gnjevom): Prokleta pjesma!

ORSAT (k. g.): Ah! ne proklinji!... Slušaj!...

(I tad pjesma revolucije prolebdi uzvišena, trijumfalna u predvečerje. Cijela je vojska pjeva. Svi golubi, sve čiope probudile se i lepršaju prestrašeno povrh grada. Ono DVOJE jadrnika stisnulo se sve više, pak kao da ih je divotan zvuk uzveličao, nehotice se podigli, ostali zagrljeni kao jedan kip. Vruće suze puzu polako niz DEŠINO lice. Pjesma iščezava sve pomalo, kao da vojska zakreće drugom ulicom.)

ORSAT (zatravljen slavnom pjesmom, klimajući tužno glavom, šapće): Oh!... kako je lijepa!

DEŠA: Poznaš li je?

ORSAT: Čuo sam je u Paridu - kad je padala kraljeva glava (zamišljeno, a tiše) kako danas naša!...

DEŠA (ukočenim pogledom, kao pred ponorom. Pjesma nestaje sasvijem u daljini. Tiho, tajanstveno, skoro za sebe): Što smo sad, Orsate? - -

ORSAT: Robovi.

DEŠA (nehotice uzmiče, sva zgrožena i klikne): Oh! tad ne!...

ORSAT (začudeno): Što ti je?

DEŠA (gledajući ga duboko): Mislim - - hoćemo li igda biti sretni, iza ovoga časa?

ORSAT: Možebit - ako zaboravimo!

DEŠA (odalečivši se od njega, tamna, puna tajne): A kô bi to mogô?

ORSAT (dohrlio do nje, uhvatio ju je naglo, silovito i zadubio se mrk u njezine usne): Ti me ostavljaš?

DEŠA (blijeda, iznemogla, ali tvrda): Ne.

ORSAT (držeci je za ruke, a gledajući je prodirno): Koliko žalosti!... koliko jada!... a sad smo došli do praga naše jadne sreće...

DEŠA (usta do usta, oko u oko): Ja te ljubim!...

ORSAT (u strašnoj sumnji uhvati joj lice obadvjema rukama, pak je gleda kao Edip Sfingu): Zašto tad nećeš? (Zatvara joj rukom usne): Jes!... jes!... ja to vidim u tvojim očima - - na tvojim ustima!... Ti nećeš!... a zašto?...

DEŠA (sva u ovijem riječima): Hoće li nam i djeca bit - kô i mi - robovi?...

ORSAT (mirno, muklo, puštajući Dešu, a vas zagreznuo u jad te riječi): Hoće!...

DEŠA (šapće mu zamamna i strašna): Tad - izaberi! -

ORSAT (obrnua se i ostao pred njome prestrašen, uznesen, pun strahote i pun tuge. Kao u sebi): Pretužna - preslatka - velika - kô smrt! (Jednim mahom dohrluo do nje, uhvatio, pritisnuo ju je na grudi i sjedinio usne s usnama u dugi strastveni poljubac. Pa se rastegli, kao iznemogli, rastavili se, a on okamenjen, tužan, ali kao na vrhuncu nepojmljiva mira, kratko, muževno): Ne!

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

DEŠA (stisla mu ruku, blijeda kao smrt, uzela molitvenik i uputila se do vrata. Kad je došla do njih, obrće se i pita ga jednostavno, umorno): Da ih zatvorim?

ORSAT (naslonjen na stô, a neprekidno gledajući Dešu. Strese ramenima, pa s gorkim posmijehom): Ne zatvaraju se gdje su mrci.

DEŠA (mahne teškom rukom kao da stupajući preko praga smrti pozdravlja one te ostadoše na drugoj obali tamne rijeke života. - I ode).

ORSAT (kimnu glavom, pak se svali polako u stô slomljen i nijem.)

GLAS MLJEKARICE (niz ulicu): Mlijeka, žene!...

GLAS GOSPOĐE ANE (iz sobe slijeva): Lucija!... Lucija!...

ORSAT (čuo je, razumio je zvukove vječnoga života, prekrstio ruke na prsima, pak klimajući glavom šapće u sebi): A sad?... (Ostaje zamišljen.)

GLAS MLJEKARICE (koji se gubi u veselome žamoru oživjelih ulica, daleko, rastegnuto): Mlijeka, žene!...

Zavjesa pada

TRILOGIJE DIO DRUGI

SUTON



LICA

MARA NIKŠINA BENEŠA (68 god.), vladika dubrovačka

MADE (42 god.)

ORE (36 god.) njezine kćeri

PAVLE (27 god.)

KATA (60 god.), djevojka u Mare

LUCO ORSATOV VOLZO (78 god.)

SABO ŠIŠKOV PROKULO (62 god.) vlastela dubrovačka

LUJO LASIĆ (32 god.), kapetan pomorski

VASO (40 god.), trgovac

JEDNA "KOZICA"

Čin se događa u Benešinoj kući (na Pustijerni) u Gradu god. 1832.

JEDINA POJAVA

Soba u gospođe Mare. Siromašno, staro pokućstvo. Po zidovima vise zaprašene slike starih gospara. Na dnu i na lijevu stranu pozorišta vrata. S desne pak veliki gotski balkon. Otvoren je napola. Kroza nj vuče se po toj zapuštenoj samoći zadnji žar zapada zajedno s glasom zvonâ što pozdravljaju Gospu.

GOSPOĀ MARA (sama; gleda suton naslonjena u velikome kožnatome stocu. Jednu ruku stavila na tavalin, pun bumbaka, postava, kurđela, a drugom prebire kraliješ. Obučena je u starom, crnom odijelu. Na glavi škufijica otkle padaju bijeli zavojci. Oko ramena zeleni šalin od crepona, kako su ga nosile dame 20-tih godina. Sve je na njoj skladno, fino, ali jako staro. Na blijedom, uvelom licu veliki izraz umornosti i gospostva. - Dokle traje zvuk zvonova, MARA moli i gleda zapad. Kad i jeke nestane, onda uzdahne, pak stisnuvši ramena, vidi se da nešto broji i da nju to brojenje baš muči. Opet pogleda zapad i opet uzdahne): Kako sunce brzo pada! - (Slijedi pređašnju tajnu misao.) Jesmo li ono prodali šesnes oka po 45, ili po 40?... Made je nešto govorila da sve zajedno čini 12 - ne, 14 talijera. - Jes!... jes!... (Hoće da nastavi molitvu, ali joj se ne da.) Ah! Da bi Vasu došlo na pamet donijet mi almenjo polovicu! Oh! Da zna... da zna!... (Moleći hitrije kano u strahu): "Sveta Marijo, majko božja, moli se za nas"... Oh! jes, uprav - moli se za nas! Ni od kmeta kokotića, ni od uvjeta bedrice! Baš tako!... Masline usahle, a kuća u Cavtatu prazna. Istina, kapetan Lujo ćio mi je otkupit, ma ja sam rekla: Što?... Da promisli: "Zvala me na sijelo da joj platim kafu!" Da?!... (Prekrsti se.) Ne bi mi se ćelo nego još i to. (Klima glavom i gleda zapad tupom rezignacijom.)

KATA (stara djevojka. Obučena je, kako se to nosilo u vlasteoskoj kući. Oko vrata i prsi prekrižila bijeli veliki ubrućić; bijele čarape vire ispod nagrešpanoga kratkoga tamnoga ruha. Papuće su joj zelenim gajtanom oburlane kao i njezina suknja. Kosa prepletana, po župsku, crnom pečom. Uljegla je pobrže, pa sve kao da nešto traži): Gdje mi se, broda ti, zavukla?... (Ugledavši Maru, stane i prekrsti se): U ime oca i... Eto ti tu!... a što sam ja rekla?

MARA (prenula se od misli): Jesi li to ti, Kata?

KATA (klimajući glavom kao najeđena, ali puna brige i dobrote): A vi baš hoćete da se nahladite, je li? ah?!...

MARA (uskošena): Oh - oh! - Jesi li počela?...

KATA: Prije Gospe Nuncijate⁵⁹ s funjestram otvorenijem?... Je li ko to vidio?!...

MARA (kao gore): Et ne nos inducas in tentationem!⁶⁰

KATA: Bit će, kako govorite, ma... gdje nema zdravlja, nema ti ni latinorum. (Zatvarajući prozor): - I eto ti tu!

⁵⁹ Gospa Nuncijata - crkveni blagdan Blagovijest (25. III)

⁶⁰ Et ne nos inducas in tentationem (lat.) - i ne uvedi nas u napast

MARA (gleda je namršteno, klimajući glavom): Kata... Kata! da ti ne prisije...

KATA: Neka, samo da moja gospođa bude živa.

MARA (uvalila se u stolac): Ajmeh!... eto ti je sad u sentimentu.

KATA (slijedeći tiše, tik do nje): - 'erbo što ćemo poslije kad ne bude više nje?

MARA (zatvorila oči i šapnula): Poslije?!... Poslije?!...

KATA (kao gore, u zabuni da izrazi ono što misli): Eh!... govoru da je poslije... i... sutra.

MARA (prenula se, pa je gleda u lice): Sutra?... što je sutra?

KATA: Sutra je... (naglo) - objed...

MARA: Objed?...

KATA (dobročudno, da ne prestraši odviše gospođu): Je li danas utornik?... Jes. - A jeste li mi prikojučer dali cvanciku? - Jeste. - Dakle?!... Sve to hoće rijet da mi je potreba dinarâ za spenzu?

MARA (smetena i jedita): Dobro, dobro!... Kad se vratu djevojčice s novene, one će ti ih dat. - Znaš da gospođa Made drži ključe!

KATA (ide put vrata, kao da hoće da izađe, pa nekako nehajno zamrmlja): Znam, znam! ma in-tanto i one su...

MARA (obrnula se naglo prema njoj): Što?...

KATA (kao gore): Rekle su: dat će ti ih majka.

MARA: Ah! (Malo se stresla i stisla ramena, kao da ju je prošla ježnja. To je tren. Odmah se uspravi, ustane i s velikom mirnoćom): Kad su one to rekle - bit će tako. (Kati): Napomeni mi sutra ujutro da ti ih dam.

KATA (zaustavila se do vrata, pak stisnula ruke u jadu gledajući gospođu Maru. U sebi): Ah! jadna moja gospođa!...

MARA: Ne čuješ li da su zakucali? Pođi otvorit; bit će djevojčice.

KATA: Idem, idem. (Odvuče se tromo klimajući sved glavom.)

MARA (ostala zamišljena i nijema, pak prošavši rukama preko lica, s neizmjernom umornosti. Tiho): Ginemo!... ginemo!... a sve zaludu. - Srebro, biser, prsteni - - sve, sve je prodano, impenjano!... A v a l j a nać! - V a l j a živjet! - (Protrnula ali odmah i prenela se. Čuje nekoga da dohodi uza stepenice. Brzo prođe ubručićem preko očiju, sjedne u stolac, načini škufigicu i šalin, da joj se ne vidi ganuće.) Bože prosti, rekle bi da plačem!

MADE, ORE, PAVLE (Ulaze jedna za drugom, sve tri jednako obučene, kako se nosilo g. 1830. Veliki zatvoreni klobuci, široki rukavi i široko ruho. Okolo struka "mantiljice" od modroga krepuna. Suknje su kratke, a crevlje otvorene s bijelim bječvama. Svaka od njih drži u ruci molitvenik i fini bijeli ubručić. Sve tri su malo ukočene, ozbiljne. Ništa smiješno, ali razumije se da one žive izvan svijeta. Jedna ih mala "kozica"⁶¹ prati, pa kako one uljegnju, ostane ona do vrata.)

MADE, ORE, PAVLE (Ulazi jedna za drugom, pa idu upravo do majke, te joj se jednim kretom sve tri duboko poklone): Gospo majko!

⁶¹ **kozica** - "tako su se zvale kmetice koje su morale služiti kod vlastele od 8. do 18. g. besplatno. u 18. g. pak postale bi, uz krasne stare običaje domaćih slava, spravljenice - i tad bi primale plaću i mogle su ostaviti službu. (...) Ta svečanost potječe još od rimskog običaja, kad bi gospodar proglasio svog roba - libertom" (Lisičar)

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

MARA (naslonila se dražesno u stôcu, pak pola šaljivo, a s nekom carskom ljubaznosti prima pozdrave, kao kad se vladarica klanja dvorskim damama): Dobro mi došle!... Dobro mi došle!... Ma vidi ti što su mi danas famoze!... Zaisto, Made, tvoj klobučić...

MADE (sretno, ali s ustegnutim izražajem): Da si videla što su me gledali!...

MARA (kao gore): Oh!... niko pak ne nosi šalin kako moja Ore.

ORE (klanja se duboko s posmiješkom): Naučila sam od vas, Madame la Comtesse Marina de Benessa, dame d'honneur de S. M. l'Impératrice Marie-Caroline!⁶²

MARA (šaljivo i nehajno, gladeći bijele zavojke): Ajmeh! I tebi je još Frančesko po glavi.

MADE: Kako ne bi! - Viđele smo vas balat kontradancu s Imperaturom...

PAVLE (koja je predala "kozici" svoj šal i klobučić, oponašajući ih ironički): Oh! koja bremena!... koja bremena!...

MARA (mirno gledajući je): Sved' dobra za skladnu čeljad.

ORE (tiho Pavli odlazeći s klobukom u ruci): Razumiješ li?

PAVLE (pogledala ju je mirno, pak strese ramenima i obrne joj leđa): Ne.

MADE (Ori): Homo se promijenit, Ore. (Odlaze, s "kozicom" za njima.)

MARA (obrnula se, pa gleda Pavlu nekako u šali): Zle si volje danas, filozofe moj!... Danu!... da te vidim. (PAVLE sjela na niski tabouret tik do majke, pa se podbočila na ručicu stôca i zagledala se dugo u majčine sijede kose.) Oh! Oh!... što govore te tvoje oči?

PAVLE (umorno): Da su viđele danas, majko, prve čiope.

MARA (sa smiješkom): Tako rano?!...

PAVLE: Deset dana prije nego lani.

MARA: Ti se samo tega spominješ, Pavle!

PAVLE (naslonila glavu, pa kao kroz san): Čekam sved' primaljeće kako da će nešto doć.

MARA (pogledavši joj dublje u oko, podigne joj glavu da je bolje vidi): Bit će... zato da su ti oči od plača?...

PAVLE (stresla se, ustala naglo, pa opet stala te sva smrknuta): Da! Bit će... zato - i za što drugo.

MARA (začudena): Djetetino!... u tvojijem godištima, u našem stanju... ćela bih baš znat... što ti manjka.

PAVLE (gorko): Ništa, majko - i sve.

MARA: Kakve su to riječi?!

PAVLE (naglo spusti joj se opet do noga, pak duboko šapće baš do nje, regbi od straha da i samu sebe čuje): Karaj me, majko, karaj! Same smo. - Niko ne vidi - ne - niko ne čuje našu slabost. Mogu se ispovijet tebi, majko, kako gospodinu Bogu... (Sjedne kraj nje kao prije, još bliže, još tiše): Strah me!...

MARA (ganuta ali začudena): Strah?!...

PAVLE (kao gore, sve naglije i tiše): Polako, polako uvukla se propast u jednu ovu kuću. Siromasi smo! Nema više blaga - domalo ni ognja. Te tvoje mile ruke ne predu više zlato,

⁶² Madame la Comtesse Marina de Benessa, dame d'honneur de S. M. l'Impératrice Marie-Caroline - gospođa konteso Marina de Bennesa, počasna damo kraljice Marije Karoline

ne zamataju više svilu. (Zgrabila ruke majčine, pa ih grčevito poljubila.) Za dinar... za dinar trudiš!... (Skrila lice i zaplakala.)

MARA (podigla se sva ustrešena. Usta su joj uzdrhtala od bola; htjela bi i ona da zaplače nad tolikom bijedom, ali sve to prođe kao tren i ona je opet tvrda): Ko te naučio, Pavle, pitat što naši stari nijesu ćeli?

PAVLE (ustaje lamajući tiho ruke a podigla lice na kome titra nešto kao gnjev. U sebi): Sved isti!... sved isti!...

MARA (kao gore): Otkad se vlastela nemadu ponosit i svojom mizerijom?... Ako je Dubrovnik u sužanjstvu, budimo i mi u tuzi. - Razumiješ li Pavle?...

PAVLE (zagledala se nehajno u tle, pak i nehajno odgovara): Razumijem.

MARA (sjeda u stolac pa načinjajući zvrke i šal): Vladali smo tisuću godišta, vrijeme je da i umremo. (Stanka. - Mirno i blago): Smolit ćeš večeras, Pavle, djelo od pokajanja, da te Bog oslobodi od pustijeh misli.

PAVLE (pošla do prozora, sjela i zagledala se u tminu što se sve to više spušta): Hoću, majko.

MADE (zavirila do vrata): U tmici ste, majko?

MARA: Suton je za razgovor.

ORE (ulazeći s Madom): I za tugu.

MADE: Ono Dante govori: "Era l' ora"⁶³... era l' ora"... Spominješ li se, majko?

PAVLE (sjedeci kraj prozora i gledajući sved nadvor, duboko a daleko):

"Era gia l' ora che volge 'l desio
A' naviganti e 'ntenerisce il core
Lo di ch' han detto a' dolci amici addio".⁶⁴

MARA (sjetna): Što je to lijepo!...

PAVLE (kao gore): I jedno...

MADE (glasno do srednjih vrata zove): Kata!... Kata!... donesi lukjerner! (dolazeći naprijed): perchè altrimenti rastopit ćemo se u poeziji.

MARA: A ti kad voliš prozu, Made, evo ti dva klupka bumbaka. Raščini ga, a neka ti Ore pomogne. Valja brzo da spletemo dokoljenice za dum Andra. (Dava joj bumbak.) Možete fatigat i brez svijeće.

MADE (sjela; Ori): Ore, drži! Ja ću omatat. (Obadvije počnu radnju.) A intanto! možeš mi pripovijedat što si legala u kronici Vlada Beneše⁶⁵. (Cijeli razgovor što slijedi prepliće se s radnjom, sve naravno i jednostavno. Mara plete bječvu, a Pavle čupa stari postav.)

MARA (Pavli): Imaš li i ti posla, Pavle?

PAVLE: Čupam stari postav za bolesnike.

ORE (Madi uvijek malo uzneseno, romantički): Oh! Made - to ti je bio gospodar čovjek.

⁶³ Bijaše doba. (Vojnović)

⁶⁴ "Bilo je već doba kad se putnici na moru nježno sjete rastanka s milim prijateljima" (Vojnović)

⁶⁵ **Beneša, Vlač** - dubrovački vlastelin i poslanik iz porodice Beneša koja je dala niz istaknutih ličnosti dubrovačke diplomacije i književnosti

MADE: A dokle si došla!

ORE: Kad ga Karlo Peti prima na udijencu.

MADE: Majko!... čuješ li?!... Karlo Peti!

MARA: Još živimo, ćerce, od ljepote onijeh dana.

MADE (drugijem tonom nekako uskošena što ne može rasputit uzô na bumbaku): Kako hoćeš da omatam kad su taki uzli?!...

ORE (i ona sašla sa Olimpa prošlosti, pa se prignula do nje da joj pomogne): Difatti!... (Zove Pavlu): Pavle! - Imaš li nožice?

PAVLE (digla se mirno, pa s nožicama u ruci dolazi do sestara) - A što će vam?

(Sve tri djevojčice okupile se da razmeću bumbak.)

MARA (nehotice, kao da se nečesa spominje, zagledala se u svoje kćeri, pa nekako odsutno, jedno): Tri su bile i isto su činile: - Kloto je prela - Lakezi je motala...⁶⁶

PAVLE (kao gore sestrama): Zaludu! - bolje pristrić nego se mučit. (Nožicama presijeca uzao.)

MARA (k. g. zamišljena gledajući Pavlu): A treća kida nit života - - (Prignuta, podbočena gleda ispred sebe, pa nehotice glasnije): Ma?... Kako se ono treća zvala? - -

PAVLE (obrnula glavu, i razumjela je, i odgovara, kao jeka s čudnim posmijehom na usnama): Atropos, majko!... (Sjela je opet do prozora.)

MARA (stresla se malo, pak uvalila se u stô, jedva šapćući): Jes... jes!... - - (počela opet plesti bječvu, te zaklimala glavom kao kroz smiješak, a u sebi): Bože moj - ludijeh li misli!...

ORE: Čujte, dakle, što piše naš antenat, don Vladislao de Benessa, ambasatur naše Republike. (Držeći sveđ pamuk omotan okolo ruke otkle Made razmata žice i u klupko ih zavrće, Ore govori kao da čita; nešto emfatički, kao što joj je cijela narav zanesena za veličinom i gospodstvom): "Najprije sam pošô u salun kopljanika. Tu ih je bilo 25, svi u zlatu, u brokatu. Pak smo prošli kroz salu ambasatura - "de los embajadores".⁶⁷ - Tu nas dočekali 32 paža s buzdovanima od zlata."⁶⁸

MARA (u sebi): Ah! Da mi je jednoga za - sutra!

ORE: "... Tad je na vrata u sali Del Trono⁶⁹ uljegô el gran mayordomo⁷⁰ i zavikô: El Rey!⁷¹ - I eto ti pročesijuna kako na Korosante⁷² a na dnu u onemu zlatu između

⁶⁶ **Kloto je prela... Lakezi je motala** - prema grčkoj mitologiji to su boginje sudbine, Mojre ili sudenice (Lahezis, Klota i Atropos), prelje koje pletu niti ljudskih života

⁶⁷ **de los embajadores** (španj.) - od ambasadorâ

⁶⁸ Sačuvao sam stil i jezik nebrojenih sličnih memoara što sam našao i pročitao u drž. arhivu i po vlasteoskim kućama u Dubrovniku. Talijanski jezik bio je u ono doba u cijeloj Evropi diplomatski jezik, kao sada francuski, tako da su državni tajnici svih evropskih država u XVI. i XVII. vijeku bili većinom Florentinci. Zato je talijanski jezik slobodnom voljom Republike Dubrovačke (dotični su Senatus Consulti Senata često štampani) bio i državni jezik Republike. Stoga i ta mješavina jezika u spisima i u govoru starijih Dubrovčana. (Vojnović)

⁶⁹ **sala del trono** (tal.) - prijestolna dvorana

⁷⁰ **el gran mayordomo** (španj.) - domaćin dvora, ceremonijal-meštar; danas je to šef protokola

⁷¹ **el rey** (španj.) - kralj

⁷² **Korosante** - crkveni blagdan (Tijelovo), 60 dana poslije Uskrsa

alabardâ i barjaka jedan čovjek sâm, vas u crnu col Toson d'oro⁷³ na prsima. Gdje je on prohodio, svi su mu se klanjali. Paralo je žito na polju po velikome vjetru! - Svi umukli, a oni čovjek u crnu uspeo se do trona i sio kako da se umorio ispod baldakina od veluta izvezenoga s akvilam imperijalijem.⁷⁴ Oni je čovjek u crnu bio - Karlo Quinto!⁷⁵

MARA (ustresla se od radosti i uskliknula): Ah!... Karlo Quinto!...

ORE (nastavlja ne prekidajući radnju): "... i tad el gran mayordomo, kvazi na koljenima pred njime, nešto mu je šušnuo u uho. Sikuro mu je govorio od mene 'er Imperatur pogleda me za momenat s nekakvijem mutnijem očima, pak me pozdravi i progovori popolako i kako da šnjuha, ma chiâro, one dvije famoze riječi: Cubrias Vos! - - I ja sam se pokrio!". (Duboka noć. Ore se zaustavi kao uznesena a slomljena od te uspomene.) Ah! - Majko! jeste li čuli?!... Karlo Quinto nam je rekô...

MADE, ORE (u jedan glas): Cubrias vos!⁷⁶

MARA: Eh! Djeco!... platili smo mu slano oni klobuk!...

PAVLE (muklo čupkajući šarpiju): "Trista Vica udovica!"⁷⁷

MADE (nastavljajući radnju): Recite što mu drago, meni se još bliješti od tolike svjetlosti.

KATA (uljeglâ kroz srednja vrata s užezjenijem lukjernerom; drži ga visoko i nosi ga do tavalina): Bonasera!

SVE GOSPOĐE: Bonasera!...

KATA (stavljajući svijeću na tavalin): Nema, gospo, više stijenja doma.

PAVLE (smijući se, ironički, Ori i Madi): Bliješti li vam se i od te slave!

MADE (skandalizirana): Pavle!...

ORE (isto prezirno): Āa! zovu te neki: "Pavle Āakobina"!

PAVLE (ustane mirno): Grehota da nijesam.

KATA (Mari): Poručio vam je kapetan Lujo da će vas doć večeras pozdravit.

PAVLE (u sebi muklo): Ah!...

MARA: Žô mi ga je.

KATA: Reko je: valja da pođem.

MADE, ORE (radeći, nehajno): Neka pođe!

PAVLE (slomljena, sjeda opet gdje i prije, pa u sebi): Sve dospijeva!... sve!...

KATA (do vrata, spomene se nečesa, pa se obrne prema Mari): Nuti! - sve ti zaboravljam, gospo! Eh! pusta godišta!... - Hoćete li primit Vasa?

MARA (začuđena, skoro radosno): Što?... Vaso?... došô je?!...

⁷³ col Toson d'oro (španj.) - sa zlatnim runom (najviše odlikovanje španjolske i habsburške monarhije; osnovao ga vojvoda Filip Burgundski 1429)

⁷⁴ akvile imperijale - carski orao

⁷⁵ Karlo Quinto - Karlo Peti

⁷⁶ Cubrias Vos (španj.) - pokrijte se; time se želi istaći kako je visoko cijenio dubrovačkog poslanika plemenita roda jer mu je iskazana čast da pred Karlom V. stoji pokrivena glave

⁷⁷ Legenda da je na samome ostrvu Lopudu ostalo tri stotine udovica imenom Vica poslije rasula carske flote koju posla Karlo V. na Alžir a oluja je uništi. Naš slavni Antun Kazali spjevao je velebnu pjesmu o toj priči. (Vojnović)

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

KATA: Načekô se jadan doli u saloči.

MADE, ORE (kao gore): Neka čeka!

MARA (u sebi): Oh! To su moje molitve!...

KATA (u sebi): Da zna da sam joj ga ja zazvala!...

MARA (nehajno Madi naslonivši se udobno u stôcu): Pošto si pogodila, Made, oku kotunjate?

MADE: Po cvanciku i po.

MARA (računajući u pamet): Jes... tako je. (Kati): Reci mu neka se služi.

KATA (odlazi klimajući): Zaludu! Ko je gospar, tî je gospar!

MADE (ustaje, zamata radnju te približivši se majci nekako svečano): Ne zaboravite, majko, da je Vaso Hercegovac kupio na inkantu palac vašega nona Tudizića. (Ode.)

ORE (isto kao Made): ... i da ga naši kmeti zovu: "gosparu Vaso!" (Ode.)

PAVLE (šapne majci tiho): Zafali mu, majko. (Ode.)

MARA (zagleda se za Pavlom): Čini mi se: Pavle ima razlog!

VASO (ulazi, skida fes s glave i duboko se klanja, zaustavljajući se do ulaza): Gospo!

MARA (sjedeci, ne obrnuvši se): Oh! ti si, Vaso?!... Bravo, da!... Dobro mi došo!

VASO (približio se sve polako, kano da po biseru gazi): Eh! fala gospo! (Ljubi joj ruke) Eto me tu - a kako ti je, valaj, zdravlje, gospo?

MARA (s velikom ljubaznosti, ali s neizrecivim izrazom nutrašnjega veličanstva): Staros, Vaso moj!... A što ti je od Anđe?... Čula sam da je sretno povila.

VASO (blaženo): Milostivi li ste, gospo!... Eh! Boga mi, ... rodila junaka!

MARA (gledajući ga posmješice, kao da traži razlog njegova dolaska): A... što si mi došô, Vaso?

VASO (smeten, ali s lukavim smiješkom, vrteći fes između prsta): Eh!... pa znate... Zadužio se Vaso... u vas, gospo.

MARA (k. g.): U mene?!...

VASO (kao gore): Eh! pa... Vi mi pošteno prodali kotonjatu, a ja, Boga mi... pošteno zaboravio... he! he!...

MARA (sva se naslonila u stô, pa kao u čudu, s neizmjernim izrazom nehajstva): Jadni moj Vaso!... ma što si se mučio!... nije bilo zaista preše.

VASO: Bilo je, bilo, gospo! - A ma što ćeš? - Postla! eh! da ti se zavrtil! - Kupio kuću, veliku, pustu... palac Tudizića... znate li, gospo?...

MARA (usukala se, ali mirno i hladno): Ne znam, Vaso!

VASO (ohrabrio se, pa prostodušno pripovijeda što čuti): Eh! da vidite pustijeh soba! - Bože, bože! - Goleme kao džamije, a zidovi - valaj - kule, gospo! - Ah! u što sam se uprtio: a hoće mi se blaga da to sve pričnim u magazin za brašno! (U razgovoru dohvatio se stočića i htio da sjedne.)

MARA (polako ustaje i mirno zove): Kata! (Vasu jednostavno i otvoreno): Reko si, čini mi se, 16 oka, po...?

VASO (uspravio se, pa s predašnjom smetenom a velikom poniznošću): ... po 45, gospo! - po 45!...

KATA (uljeglâ): Zvali ste me?

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

MARA (Kati): Primit ćeš od Vasa dinar. (Vasu s predašnjijem dobrijem posmijehom i finom ljubaznosti): Znaš - ona ti drži konte ovijeh putina.

VASO (predao zamot dinara Kati): Eh! prosti, gospo!... hoćeš li da pribrojim?..

MARA (velikim gospodstvom, a sve to slađe): Što ti dohodi na pamet, Vaso!... Žô mi je samo da si počeko, jadan. - Spomeni se opet kadgod tvoje susjede, Vaso! - a ne zaboravi mi pozdravit Anđu!...

VASO (vas prignut, blažen od tolike časti, ljubi joj ruke pa odlazi sve unatraške kroz srednja vrata): Eh! valaj... pozlatila ti se usta, gospo!... Opet ću vam doć...

MARA (kraljevskim pozdravom ruke): Adio, Vaso.

VASO: Adio, gospo! (Ode.)

MARA (Kati, hladno, suho): Kata! - Pribroji.

KATA (prebrojila): Ne manjka ni karantan.

MARA (uzimlje joj novce, stavlja ih u špag, pa odlazi prema svojoj sobi): Rekla sam ti: imat ćeš ih sutra. (Ode.)

KATA (gleda za njom): Zaludu!... (Odlazi klimajući sve glavom.) Ko je gospar, tî je gospar! (Ode.)

PAVLE (uljeglja hitro s donjih vrata gledajući sve naokolo nemirno, da je majka ne vidi; mutne oči, stisnute blijede usne): Rekla sam mu ja da pođe, i poslušô me. Čekala sam ga osam godišta, vratio se - pak opet ide!... a ja opet sama brez utjehe, brez ufanja... Oh! sve proho-di... sve se dune! - I mladost - i ovi tužni dani... (Došla do balkona i gleda nadvor.) Još jedan jedini trak - onamo na Gospi... pak tad veliki, dugi jad... noć! (Utopljena je u crne misli.)

LUJO (ulazi kroz srednja vrata): Kata mi je rekla da je tu... (ugledavši Pavlu, stane)... ah! - sama je.

PAVLE (prenula se. Umornom rukom gladi bijelo čelo): Da nema misli, ne bi ni jada bilo. - Ali ovako... potreba mi je snage i ništa nego snage.

LUJO (glasno): Zašto?

PAVLE (prestrašeno): Lujo!... Tu!...

LUJO: Zvali ste snagu: evo je.

PAVLE (oštro): Slušô si?

LUJO (mrko): Ne. - Čuo sam.

PAVLE (smetena): Došô si da nas pozdraviš?... je li? Ah!... ideš... zazvat ću ti majku.

LUJO (hoće da je zadrži): Počekajte... Pavle!

PAVLE (hitro): Ne... ne... (Dotrčala do vrata na lijevu, pa zove naglo): Majko!

MARIN GLAS: Ko je?

PAVLE (kao gore): Došô je kapetan Lujo. - Hoće da te pozdravi.

MARIN GLAS: Eto me!... Zadrži ga začas.

PAVLE (Pauza. - Mirna, al izmorena obrnula se prema Luju naslonivši se do praga): Smiluj mi se!

LUJO (došao do nje, tiho, ali strastveno): Idem li, Pavle, i ovi put - brez ufanja?

PAVLE (lamajući tiho ruke, dovukla se do stôca, pak se sva na nj zgrčila): Oh!... muko moja!...

LUJO (do nje, tvrdo, ali s dubokom strasti): Išćeraj me, ma valja da govorim... za prvi i zadnji put. (Sve tiše): Bili smo djeca, ja sin kmeta, a ti kneževa ći. Čučeli smo se još u dječjoj

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

igri. Pak su me poslali na more. Godišta i godišta smuco se po svijetu. Došô - pošô, a meni sved u glavi tvoje oko i zlatne kose što su ti krunile čelo. - Vratio sam se, eto - čovjek - "gospar"! - kako me tuđi, slobodni ljudi zovu. Jadnog mene!... nijesu znali da kad sam uz vas, eto opet vašega roba!

PAVLE (stisnula šakama usta i zagledala se u tle): To je!... to je...

LUJO (kao gore, sve to življe): Kmeti mi je rod ulio u dušu najniže poniženstvo, (sasvim tiho i strastveno) ljubav za tebe - zadnja gospo moja!

PAVLE (ustala mirno, pa ga oko u oko, oštro prodrljivo motri): A ko ti je to dopuštio?

LUJO (grčevito je zgrabi za ruku, pak lice u lice): Ah!... zato što si viša ti u tuzi negoli svi mi u sreći - zato, zato - Pavle, ja te ćutim... ja te hoću!

PAVLE (istrгла ruku, sa zdvojnomo odvažnosti): Zašto gubiš toliko riječi?

LUJO: Ti mi se rugaš?

PAVLE (mirno, a s neizmjernom tugom): Slušala sam te, i nijesam pobjegla.

LUJO (gorko): Ko mi te dakle grabi?

PAVLE (kao gore): Ti si reko: moja tuga! - Ako si ti u mojoj kući kmet - i ja sam tu u sužanjstvu moga gospostva.

LUJO (uhvati je za ruku, milo i odvažno): Slomimo verige, budimo ljudi, Pavle!

PAVLE (gleda ga s velikim bolom, ali sva rascvijeljena od unutrašnje svoje žrtve): Ko izvadi samo jednu ploču iz ovijeh raspucanijeh mira, propada nam dvor, umire nam gospostvo. (Prodornijem pogledom zatravela mu sav očinji vid.) Hoćeš li?...

LUJO (gnjevno, neumoljivom tvrdoćom drugijeh težnja): Brez srca - brez srca - kako i svi tvoji!

PAVLE (sjetno, s mrtvijem pogledom, smiješi se naslonjena do tavalina): Zoveš li tako one što umiru za barjak svoj?

LUJO (sio je srvan i pokrio rukama lice): Pavle!... Pavle! - Trudan li je ovi križi!...

PAVLE (polako, svečano stavila mu ruku na glavu): Nosimo ga - za tuđe grijehe - kô gospodin Bog!

LUJO (trgne se, ustane, grčevito): Oh!... eto... dohodu...

PAVLE (tužnim posmijehom): ... gospari naši!

MARA (ulazeći; do vrata): Ideš li nam uprav, Lujo?

LUJO: Idem, gospo, otkle sam i došô.

MARA (ljubazno): Dubrovnik ti je malašan, mladiću!

LUJO: ... I tužan.

MARA (u stôcu, uzdahnuvši): Eh!... Što ćeš?!... Pripun je uspomena!

ORE (ulazeći): Ne zaboravi mi donijet papagala, Lujo.

MADE (ulazeći za njome): A što ćeš meni? (Govori s njime.)

ORE (približila se Pavli, tiho, sasvim nehajno): Kako ćeš brez njega?

PAVLE (stresla je ramenima, istim tonom, tiho): Kako i dosad.

ORE: Bolje za tebe. (Odlazeći od nje, još tiše): Spomeni se Marije-Orsole!

PAVLE (ostala začas kao ošinuta): Marija-Orsola!...

KATA (do vrata): Došô vam je gospar Luco i gospar Sabo.

MARA (ustajući): Finalmente! (Kati) Primi, pak donesi kafu.

KATA (odlazi).

ORE: Che fortuna... Otkad nam nije bilo gospara kneza!

LUJO: Što?!... gospar Luco?...

MARA (polutužno): Još jedini živi vlastelin, što nam je bio jedanput vladar.

LUCO (pokazao se do vrata teško dišući, vas zapijehan od astme i od visokijeh skala. Debeo, napan, slabijeh noga, jedva se miče, naslonjen na velikome štapu sa zlatnom ručicom. Obučen je à la vieux régime⁷⁸ s otvorenijem crevljama. Tamnomodri frak sa zlatnijem pucetima. Velika crna kravata okolo vrata. Na glavi nosi crnu kadifsku kapu, koju nigda ne diže. Lice obričeno. Pokriven je feraulom.⁷⁹ Sve je na njemu jednostavno i čisto. - Ulazi tromo, kao da noge ne mogu da podnose preteško tijelo. Njegov je govor mješanija nerazumljivoga mumljanja i glasnoga puhanja. Velika starost, velika slabost, veliko gospostvo): Uf!... te proklete skale!...

MARA (pošla mu u susret): Dobro nam došli! Ma bravo, Luco!... Dunque ozdravile noge.

LUCO (svali se na kanapu): Che ozdravile⁸⁰!... Gore! Gore!

SABO (je uljego za njime. Suh, ukočen, malašan, obučen à la 1820. siromašno, ali fino i s nekom elegancijom. Miče se kao automat, s rukama iza leđa, s očima zatvorenijem, tvrdog, pergamenskog lica. Smiješan je, ali potencirani grand-seigneur. Sve je u njem oholost. On ne gleda, on se ne obrće, već u neizmjerne moralnoj nehajnosti za sve što je sadašnjost, zatvorio usta i katkada posprdomno zarežô. Kad govori, kad muči, isti izraz prezira zategao mu usnama. Nema klobuka, nema ogrtača. Došao usred sobe, mahnuo glavom i rukom pozdravljajući gospođe, pak se zaustavio, prekrsio ruke iza leđa, zatvorio oči i glasno se nasmijao; rekao bi: zagraktale vrane.): Made!... Ore!... - he! he!...

GOSPOĐE: Dobro nam došô, Sabo!

SABO (nepomičan usred sobe opet zagrakće): He! He!

ORE, MADE: Što ti se dogodilo?

SABO (kao gore): Jesmo li se okladili, si o nó!

ORE, MADE: Svakako! (Radoznalo): Dunque?!...

SABO (kao gore): He! He! He!...

ORE, MADE (okolo njega): Je li bilo vedro, Sabo?

SABO (zatvorio oči, pa sa zlobnim zadovoljstvom pogledao jednu, zatim drugu, i slovku po slovku izgovara): Daž-đe-lo je!!

ORE, MADE (u šali kao da su vele zabrinute): Oh! izgubile smo!

LUCO (najeđen, što ne razumije) Āe ti je dažd?... Sabo!... Āe?! Āe?!...

SABO (kao da navješćuje veliku novost, sklopivši oči i podignuvši obrve): Na dan Sv. Vlaha 1796...

MARA, LUCO (kao da se ljute što im se ruga): Ma! Sabo!...

SABO (nastavlja ne pazeći ni što govore ni što čine): ... Kad je gospar knez Nikša Beneša...

MARA (začuđena, radoznala): Moj jadni Nikša?!

⁷⁸ à la vieux régime (franc.) - kao u doba staroga režima

⁷⁹ feraula - starinski široki sukneni ogrtač (manteau).

⁸⁰ Che ozdravile! - Ma kakvi ozdravile!

SABO (k. g.): ... Kad je gospodar knez Nikša Beneša izlazio iz dvora s duplijerom u ruci - daž-đe-lo je! (Stisnuvši ramena, prema Ori i Madi, kao da ih žali, što ne znadu): Prolegô sam u mome memorialu! - e tanto basta!⁸¹

ORE (pruža mu na tanjuriću nešto kotonjate i mantale; vrlo ljubazno i dražesno): Oklade su slatke kad ih Sabo dobiva!

SABO (pogledao hitro što mu dariva, pa gladeći Oru po licu): Brava, Ore! - he! he!... Bit će i za moga risa!

LUJO (Pavli, tiho, gledajući u čudu sve te prikaze nerazumljivijih prošlijeh vremena): Što?... on gladauje?!..

PAVLE: Voli to negoli tuđu milost!

MARA (Lucu u razgovoru): Sabo je pogodio. - Spominjem se! Oh!... Bože moj, kako da je jučer! - Jadni moj Nikša - ćio poč u crkvu s bječvama od svile. - Imadinaj se! - A počela padati koja kaplja! Nećeš, Niko! rekla sam mu ja - pa ti mu navukla dva para škapina, a poviše njih bječve od svile. Da!?... i kako je poslušao!

LUCO: A u mene Ane?!... Uf!... Sve više: "Valja ti staviti plašt. Bit će ambasaturi iz Parida, iz Vijene!"... Ha! Ha!... Kako ću plašt, kad bura puha, a u Senatu razbio Nikola dvije lastre?!... Uf!... Ane kušpeta... a ja?!... Stavio pod plašt, znaš li što?... Kožicu od zeca! - Ha! Ha! Ha! - Knez u kožici!... (Od silnoga smijeha došao mu kašalj. Puha, hrka i usekuje se velikim modrijem ubrućem.)

MARA (smijući se): Ah! Da nas jedna Ane čuje!...

LUJO (Pavli potihom): I ti možeš s njima živjeti!...

PAVLE (bljedim smiješkom): I umrijet.

LUJO (muklim gnjevom): To nijesu ljudi!...

PAVLE (sve tiše): Večernja luč zove duše na sijelo.

KATA (uljegla noseći na tacunu kafu, beškota i kolačića. Ide od gospara Luca do svakoga): Služite se! - Molim vas! - Hoćete li još cukara? - Evo vam beškota. - (Svak uzimlje, srka, grize. Kata ostane na dnu čekajući da svi dospiju. Razgovor što slijedi, prepliće se s kafom.)

LUCO (Mari pokazujući Luja): A ko je oni!...

MARA: Kapetan pomorski; znaš - Lujo Lasić!

LUCO: Lasić... Lasić!... Kmet?...

MARA: Bio mu je otac.

SABO (koji se približio Mari): Tad je i sin.

MARA (Sabu): Pomorci nijesu kmeti, Sabo.

SABO (posprdno): Da, da!... Sorbonezica!⁸² (Srče kafu.)

PAVLE (pružila kafu pomorcima, tiho i tužno): Primi zadnju, Lujo.

LUJO (muklo, gnjevno): Pritvorila mi se u otrov!

PAVLE (kao gore): Zašto si slabiji od mene?

SABO (Mari, posprdno): A jesi li primila na posjed gospođu Franu Matovu! he! he!...

⁸¹ **E tanto basta** (tal.) - toliko je dosta, ne govorimo više o tome

⁸² **sorbonezica** - tj. plemkinja novijega datuma i naprednija u shvaćanjima jer prihvaća liberalnija načela pariškog sveučilišta Sorbonne

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

MARA, ORE, MADE (kao uvrijeđene): Oh! Sabo...

LUCO: A ko je to? ko?...

ORE: Ajmeh, Luco! Ne znaš?! Mato Lukov Binciola! vlastelin dubrovački, ciambellano e Conte dell' Impero⁸³, uzeo Franu, ćer Vlaha Batistića, butigara u Cavtatu.

MADE (u najvećemu zgražanju): La comtesse Françoise!⁸⁴

LUCO (prezirno): Āa! Otac mu je bio s Frančezima!...

MARA: Veramente ja razumijem sve, samo ne to!

KATA (pokupila sve kikare i pošla).

LUJO (ustegnuo se da ne plane. Pavle ga svladala riječima i pogledom; tiho, strastveno): Čuješ li im gnjile duše?!... Ah! Pavle, Pavle! bježi sa mnom u život.

PAVLE (sve to tvrđa): Bi li ti, kapetane, ostavio brod kad se topi?

LUJO (prene se, hitro, instinktivnim zgražanjem): Ne!

PAVLE (s gorkim posmijehom): Eto vidiš!

MARA (ustajući): Ako hoćete na partitu?

LUCO (isto): Homo! Homo!

LUJO (Mari): Gospo... ja idem!

MARE (vrlo ljubazno): Vрати nam se brzo.

ORE, MADE: Adio, kapetane!

PAVLE (za sebe): Jes! - Pođi i ti, kako je ona pošla..

LUCO (teturajući do vrata na lijevu): Adio, mladiću! Adio! (Obrne se prama njemu): Ako su-sretneš đegod po moru... znaš? - barjak sv. Vlaha... pozdravi ga!...

SABO (tvrdo): Zaludu se mučiš! Nema ga više!

LUCO (ostao s otvorenijem ustima kao u strašnom čudu): Ah?!... (Osvijestio se, stresao se, zakaš-ljao, zamumljao): Viđi,... vraže!... Viđi... (Uzme Maru za ruku): Prem smo stari! (Mrmljajući): Nema ga?! (Opet stane i opet se vraćaju stare misli): A zašto ga nema?!... Zašto?!... (Odlazi s Marom pod ruku.)

LUJO (Pavli): Gospo Pâvle, da sam vam priporučen. (Hitro, tiho i gorko): Vratit ću se. A tad?

PAVLE (sa smrtnim posmijehom): Bit ću sutra, Lujo!

LUJO (sve tiše): Ljubit ću te i u starosti.

PAVLE (kao gore): Bit ću mrtva.

LUJO (muklo, zdvojno, lice u lice): Tad ćeš pak bit moja!

PAVLE (planuvši, sve potihlo, skoro veselo): Oh! Tad i hoću!

SABO (Ori i Madi odlazeći): Vesela ti je Pâvle!

MADE (usukana): A zašto ne bi?

ORE (uzme ga za ruku): Senature!... Zovu nas - na veliko vijeće. (Idu smiješeci se s lijeve strane.)

⁸³ ciambellano e Conte dell' Impero (tal.) - komornik i "državni grof" ("rajhsgraf")

⁸⁴ La comtesse Françoise (franc.) - princeza Frana

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

PAVLE (u isti čas vidjela Luja kraj vrata u sredini, gdje odlazi. Strah i zdvojnost je svladaju i ona zavapi): Lujo!...

LUJO (obrnuo se baš do praga, pa se zatrčao do nje i zgrabio je strastveno): Ideš li sa mnom?!...

PAVLE (uhitila mu glavu obadvjema rukama, pa se u nj zagledala, kao da bi ga htjela ispiti, ili zauvijeke spomenuti mu se lika): - Ne! - Samo da te još jedanput vidim - prije smrti...

LUJO: Pavle!...

PAVLE (tura ga od sebe): A sad - pođi!

LUJO (se trgne, poljubi je naglo u čelo i pobjegne zdvojno.)

PAVLE (ostala kao gromom ošinuta. Iz bližnje sobe čuje se smijeh i razgovor. Uhitila se za glavu, pa mahnitijem pogledom zaokružila svu prazninu što je opkoljuje. Zdvojnost plane začas u izmučenoj misli, zatrči se do balkona, kao da će ga otvoriti i poletjeti, pak stane iznemogla do praga):

Ne! (Sva protrnula): Da ga još jedanput vidim... Pak?... Pak?... (Hoće da otvori.) - "Tad ćeš biti moja!" - Dakle?... Smrt!... (Uzmiče kao pred ponorom odakle niče duboka, daleka misao.)

Marija-Orsola!... i ona se ukopala, da živi za jednu jedinu vječnu misô!... (Pauza.) - "Tad... tad bit ću tvoja!" (Duboko zaječi i pokrije rukama lice. To je tren. Čvrsta neslomljiva volja što joj se iz historičkijeh davnina u žilama slegla, utvrdi je do veličanstva snage.) Prije nego svane dan! - Jes. - Odma, odma! - Ko mre, ne čeka! - (Odlučnim korakom došla do sobe, odakle prodira žamor i smijeh igrača, ali pokraj vrata sva se ustresla): Jadna majko! - A da nije tako, umrla bih. (Hitro zove): Majko!... Majko!...

MARA (iznutra): Što je, Pavle?

PAVLE: Igraš li?

MARA: Začas ne.

PAVLE: Tad - dođi! - Neko te zove!

MARA: Evo me, evo!

PAVLE (probljedjela. Strah je predobio. Kao mrtva duša naslonila se do prvoga stočića): Ne ostavi me, Bože!

MARA (uljeglja na lijeva vrata, pa se zaustavila. Ne razabire u polutami): Ko me zove?

PAVLE (nepomična, bešćutna): Marija-Orsola!

MARA (u čudu): Marija-Or... (Došla do kćeri, pogleda je prodirno, pa sva prodrhta): Jesi li ti to rekla?

PAVLE: Jesam - ja.

MARA (zgrabila kćer grčevito za ruku, pa je dovela do svijeće): Tetka tvoga oca Marija-Orsola Bobali... učinila se dumna... jer je ćućela... pučanina.

PAVLE: Kako i ja.

MARA (skoro zavapila): Ti!... Ti!...

PAVLE (sved bešćutna, tvrda): Čovjek koji je sad izišô, odnio je i svu dušu moju.

MARA (muklijem gnjevom i prezirom): Ti si ćućela kmeta?!

PAVLE: Kako da je vlastelin, majko!

MARA (slomljena, svalila se u stolac): Ah! - To je kraj svemu!

PAVLE (približila joj se, duboko, ali kao iz velike dalečine): Žô mi te je, majko! - Ali i ti znaš da je tako bolje. - Ostaju ti dvije ćeri... Ja valja da umrem svijetu (stresla se) kad ne mogu životu.

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

MARA (ustala, pa gledajući je oštro, dugo): Zašto sad kad on ide?

PAVLE: Rekô je: vratit ću se!

MARA: Pak?

PAVLE (lice u lice): Da ga još jedanput vidim - njegova sam!

MARA (potiho, prodirno): Jesi li čekala da ti rečem: pođi s njime?

PAVLE (naglo obrnula glavu i sva se uspravila): Ti mi ne vjeruješ!...

MARA: A zašto bih?

PAVLE (zdvojno, gnjevno, prezirno a svaka riječ kao žerava): Zašto?!... Zašto?... Ubila veselje, zadušila mladost, spasila ti ponos, pa zašto?!... Kostu se lomu, duša se privija, a majka ti se ruga: Zašto?!... Zašto?!

MARA (još tvrđa i viša): Marija-Orsola nije rekla ni riječi! - Prignula je glavu i pošla.

PAVLE (u krajnjoj smjelosti, sva plamteća od srdžbe): Ah! - Umrijeti, a mučati! - Je li?! To su nam naši stari zapovjedili!... Nečiste misli ne smiju ni prispat u Benešinom dvoru!... Jes... to je što te još muči u svoj ovoj prevelikoj tuzi! - Ti hoćeš čin a ne riječi!... pa dobro... (Kano ris bacila se na tavalin, zgrabila nožice i jednim kretom raščinila sve, duge prelijepe, kose.)

MARA (razumjela, hoće da je zaustavi, dršće, u strahu i ganuću): Čerce... što činiš... ah!... Počekaj!...

PAVLE (grčevitijem, kao suludijem smijehom): Atropos se zvala!... (Prerezala jednim mahom svu kosu.)

MARA: Ah!... (Vrisne i svali se u stolac pokrivši rukama lice.)

PAVLE (došla do nje iznemogla ali mirna, pa, kao žrtva pred nijemijem božanstvom, klekne predajući majci pram ostriženijeh kosa. Polako, tiho i duboko): Marija-Paola te pita: - Vjeruješ li joj?

MARA (rastvorila ruke i pritisnula joj glavu na grudi, a na licu joj je ponos i zadovoljstvo i tuga): Čerce moja! (Čuje se žamor i smijeh u bližnjoj sobi. Neko zove. Dođi, majko! - One dvije jadvnice ostanu zagrljene.)

Zavjesa pada

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

TRIOLOGIJE DIO TREĆI

NA TARACI



LICA

GOSPAR LUKŠA GROF MENZE (Menčetić), vlastelin dubrovački (65 god.)

GOSPAR NIKO, brat mu (70 god.)

GOSPOĐA MARE, sestra mu (68 god.)

IDA, njihova rodica (21 god.)

BARUNICA LIDIJA (29 god.)

GOSPOĐA SLAVE (48 god.)

EMICA, njezina kći (19 god.)

GOSPOĐA LUKRE (52 god.)

ORE, njezina kći (18 god.)

JELKA, njihova prijateljica (24 god.)

GOSPOĐA KLARA (60 god.)

DUM MARIN, parok (66 god.)

GROF HANS (34 god.)

BARUN JOSIP LASIĆ (28 god.)

MARKO pl. TUDIZI, činovnik (36 god.)

VUKO, Konavljanin

VICA, djevojka u gospara Lukše

TRI MUŽIKANTA iz Grada

DVIJE DJEVOJKE u Lukše

Čin se događa god. 1900. u vili gospara Lukše u Gružu.

JEDINA POJAVA

Zavjesa se diže - a kamenita, bijela taraca Menčetićeve vile⁸⁵ - obasjana suncem i nakićena vrsima pôma, julimbriša i rascvatenijeh leandara što se iz perivoja uspeše - prostrana kao poljana dei Signori kakve klasične talijanske male prijestonice - najedanput sva usplamti, sva se nasmiješi i sva se raskošno razvali u duljini i širini pozornice - mirna, velika i gospodska u zlatu prvijeh jesenskih zapada.

Kroz tanke, gotske kelomnice (stupiće) krajnjega parapeta viri tamo ispod nje Gruški zaljev utopljen u svijem šarama zlata i mjedi. Ta veličajna prostranost bijele tarace bila bi odviše hladna i prazna, da se na dnu ne diže blagim obroncima Petka, koja se baš tu, s te tarace, ukočila usred obzorja, zelena, tamna, zamišljena kao Sfinga misirskih pustara. Gusta borova šuma pokriva joj čelo, pa u naborima slazi niz obje joj boke te pokriva plaštom blage sumornosti sav onaj čarobni, nepromijenjeni niz historijskih profila što se penju i slaze sve do Gospe od Milosrđa pa do zadnjega Lapadskog rata - i u kojima još trepti drhtaj dogorjele dubrovačke duše.

Iz toga zelenila - sve to tamnijega na zatku sunčanoga žara - prodiru, kao sjen tamne gotske katedrale, arhitektonske, crne silhouette Mihajlovijskih čempresa, tjih čuvara mrtve narodne vlasti.

A kako su ispod tjih visočina malašne i mirne kućice na Lapadskoj obali! Hlad ih je Petke već udunuo u ljubičastoj polutami, pak su počele saneno žmiriti, kao da su se umorile buljeći neprestano u tihu vodu što im noge pere i gdje sada regbi sve ištu da li je možebit na dnu mutnoga zaljeva utonuo stari Gučetićevo dvor - tajanstveni Lorko⁸⁶ - koji je tu nedavno nestao sa svim svojim dobroćudnim duhovima i ponosnim lombardskim prozorima.

Ali ako se stari miri razvaljuju, nešto ipak još živi, nešto ponosno još klika iz crljene, vlažne zemlje Lapadskog rata.

Čempresi - čempresi, svud naokolo čempresi!

Eno, gle, uputili su se kraj ponosne, opustjele Đorđićeve vile u neki sjetni, tajnoviti ophod, pak eto ih gdje se penju, slaze, zaustavljaju, dogovaraju sve to umorniji, sve to rastreseniji! Po borima, po maslinama po dômima traže nešto izgubljeno što će im Petka možda pokazati - Petka - u koju svi upriješe svoj zadržati, crni pogled. A međutim na taraci Menčetića - gdje su ploče izlizane kao mramor, od bezbrojnih šetnja mrtvih i živijeh gospara - sunce još baca sve svoje rumeno zlato - golubi se još ljube - a gušterice se priljepile na vazama u heraldičkoj pozi Pracatova znamenja.

Toliko je uzduha, svjetla, ljepote na toj slici klasičnih vremena, da ne čuješ ni zamora ljudstva što Gružom prolazi i što uživa sjajni jesenski zapad.

⁸⁵ Menčetićevo dvorje nalazi se i danas na kraju gruške luke.

⁸⁶ **tajanstveni Lorko** - "starinska, krasna vila knezova Gučetića u Gružu u čistoj renesansi XVI vijeka, koju je jedan bogati naš 'Amerikan' dao srušiti i na istome mjestu sagradio ultramodernu 'villa Elisa'. - Lorko dolazi od tal. l'orco, a znači vrag. Tako je narod nazvao srušenu vilu jer se govorkalo da 'duhovi u njoj straše'". (Lisičar)

Niski mirac sa kamenijem sjedalom što zatvara s desne strane taracu, probijen je na jednom mjestu. Tu su leandri najgušći - a tu je i skalica što slazi doli u đardin. Malo dalje od tog otvora diže se visoki isklesani zid gotske, veličanstvene kuće u kojoj su otvorena velika ogivalna vrata, nalik balkonu, kroz koja se ulazi u stan gospara Lukše.

Na lijevoj strani taraca je prekinuta krasnom, malom kućnom kapelicom, koja je između poma i čempresâ blago zasjela na tvrdome pločniku. - Kako je fina i dražesna sa svojijem zatvorenijem renaissance-portalom, sa finom rezbarijom "rosette" i prekrasne škropionice oko koje kamenito slišće lijera i akanta zavija nad mramornijem anđelkom Donatellove⁸⁷ škole, koji moli sklopljenijeh ruka vrh ponosnog tornja Menčetićeva grba! Kruna je toga svetišta mali romanski zvonik, sav obavut brštanom i bijelijem rusicama koje su zagrlile crni gvozdeni križ na vrhu i otkle su se prosule sve na vijence i "festune", sakrivajući cvjetnom zavjesom malo mjedeno zvonce što viri i muči na sunčanoj taraci.

A sve to viri, gleda i muči - i razgovara se i rastapa se u jednoj harmoniji crta i osjećaja. - Kako ne bi, kad su odvajkada svi tu isti - i zvonce, i brštan, i taraca, i golubi, i Petka, i gospari...

Gospari?...

Da su se sad po toj začaranoj nepomičnosti prizora okamenjenoga života prošetale iznenada gospođe u cvjetnijem "guardinfantima" i vlastela u perukam, ili čak u anterijama carigradskih poslanstva - gledalac bi rekao da se na sreću nije ništa promijenilo na svijetu i da se po crkvama, od Molunte⁸⁸ do Rata⁸⁹, još moli: "Domine salvam fac Respublicam!"⁹⁰ - Ali tko bi bio promislio da je gospodar toga oživjeloga svijeta ljepote i starine - ona nezgromna ljudeskara koja se tu svalila u kožnatome stôcu, naslonivši jednu ruku na tavolin gdje kraj njega vas zgrčen piše čedni stari parok DUM MARIN, a drugom usadila čibuk ispod sijedih brkova, pa se poniknuto zagledao u tle?

A ipak to je gospodar toga raja! - GOSPAR LUKŠA MENZE, GROF OD PRIGORJA, iz preplemenitoga roda Menčetića koji okruniše Dubrovnik santandeolskijem neumrljijem dijademom⁹¹ divotne Minčete. Pa to je zbilja on - gospodar bezbrojnih dobara, prokušani diplomata, uzorni patriota, koji je u doba idealnijeh narodnijeh borba zagovarao pred carskijem prijestoljem ujedinjenje jednokrvnoga složnoga naroda svoga - on - zadnji dubrovački vlasteoski pjesnik, koji je zatvorio u toj čarobnoj samoći gorki svoj prezir nad ruševinama svijeh narodnijeh i socijalnijeh ideala?!...

Da ne bijaše one možne njegove glave, velikoga, produgoga ticijanskoga čela, pak onijeh dubokijeh oči koje su skrivale ispod gustih obrva neutaženi plamen i prijekor prošlosti, onijeh prefinijeh ruka i onoga čudnoga bônoga posmijeha oko tvrdijeh usana - njegovo bi teško, nezgrapno, preveliko tijelo i neka prezirna nemarnost staroga, priprostoga odijela, bila tužna, mrka ljaga u tolíkome slavlju odsjeva i šara.

GOSPAR LUKŠA, eto na, podigao glavu i zagledao se uprav ispred sebe. Oh!... Gledajte, na!... Jest! Jest!... I to je lice iz istoga kamena, iz istoga neba, iz iste harmonije prirode i mrtvijeh stvari. - Duša toga čovjeka ima biti velika i duboka i lijepa kao vas onaj prizor u svjetlu sunca u pogled Petke...

Ali... p-s-s-s-t!... dosta šuškanja! Prikazivanje počinje. Slušajte i sudite.

⁸⁷ **Donatello** (1386-1466) - slavni talijanski kipar rane renesanse

⁸⁸ **Molunat** - ribarsko mjesto na krajnjem jugu dubrovačkog teritorija

⁸⁹ **Rat** - poluotok Pelješac

⁹⁰ **Domine salvam fac Respublicam** (lat.) - Gospode, spasi Republiku!

⁹¹ **santandeolskijem neumrljijem dijademom** - najljepšu dubrovačku tvrđavu Minčetu dala je podići vlasteoska obitelj Menčetić. Ona je okrugla kao i Anđeoska tvrđava u Rimu

GOSPAR LUKŠA (zapušio iz čibuka nekako zlovoljno, pak zamrmljao nešto nerazumljiva, kako mu se to sved događa kad ga obmamljuju druge daleke misli. Njegov je glas mukao, dubok i malo hrapav, kao u svijeh njegova roda. On "detava" - ili kako se u kancelarijskom stilu govori - "kazuje u pero" jadnomu D. Marinu, koji piše na tavalinu u hladu blizu gotskijeh vrata sobe, odakle ih je žega, kao svaki dan, išćerala nadvor).

DUM MARIN (prikučen na tavalinu piše polako, prignute glave; oči, široko otvorene, vire ispod očala a slijede preko iscijeđenoga nosa kako mu pero gmiže i škripi po bijeloj hartiji. Sve njegovo jedno lice, pa i čupave sijede kose koje su se uzvrpoljile oko ćelave lubanje, nekako je začuđeno, prestrašeno od nečuvenijeh riječi što mu se nižu iz drhtavog pera. Svaki put kad prestane pisati izreku što mu je dobacio gopar Lukša, skromni pisar opetuje zadnje riječi, a svaki put drugačijim izrazom, to jest, kako mu to dopušta ono jato sitnijeh misli što mu se uz posao zavitalo oko otupljenijeh moždana. Jer, valja znati da mu se u glavi još sve ori od vike i preporuka stare djevojke Marije koja se pokarala jutros sa susjedom što joj je kokoš od "končinčine"⁹² skočila u kupus kaptana Boža (- oh! oni blaženi kupus! -). - A festa sv. Mihajla? - zazujilo opet u praznome kutiću prestrašene pameti. I eto ti na, cijele proćesijuni "beškotina", "duplijera", "botilja", "predikatura", "rozolina"⁹³ gdje slazi, bliješti i na bijelome listu igra veselo doživljući jasnoga pisara komu već u ušima zveči malo Mihaljsko zvonce što dozivlje i bore i čemprese i miholjice - pa i žive i mrtve na "tratamenat" u gopara paroka. - Za sreću da se gopar Lukša zamislio i zagledao u čibuk, jer "altrimenti" ne bi D. Marin razumio niti slovca. I on uzdahnu, pogleda gopara ispod očala, kao da mu - Bože prosti! - govori: - "Lasno tebi "detavat" knjižurinu: "Zašto su vlastela pod svrhu XIX. vijeka nestala u Dubrovniku", kad ti je kuća puna kokoši iz Župe i lonze iz Stona, a vina!... Bože moj! nigda, kako ovega godišta! Pak! zašto su propala!... oh! bella! jer nijesu ćeli, a ni znali, čuvati svoje, kako ti, dragi moj goparu Lukša, jer tako, jer ovako" - - - i sve to brebonji, pišti, vri, u lubanji Dum Marina, kao da si zaklopio muhu "breculju" ispod praznoga žmula.)

A GOSPAR LUKŠA još uvijek zamišljen viri u čibuk odakle više ni prama dima.

DUM MARINU se napokon dodijalo. Zadrečio zadnja slova gopara Lukše baš glasom, kao kad zapjeva "Dominus Vobiscum" ⁹⁴ s oltara): - - brez želja i brez po-sa-la! (Dum Marin reče i zapuha kao iz mijeha žmireći malo nahero nad bijelijem listom, rekao bi: slikar se naslađuje dražesti zadnjih crta glasovitoga kista. -)

GOSPAR LUKŠA (pritisnuo rukom pepeo u luli, pak opetuje nehajno): Jes!... "brez volje, brez želja i brez po-sa-la!" - I eto ti tu! (Pa još brška po pepelu, a ustima puha i uvlači - uvlači i puha.)

DUM MARIN (koji se zagledao u tu borbu s udunutijem čibukom, pa nekako važno, ali bez izražaja): Bit će nešto zakrklo!

GOSPAR LUKŠA (k. g., mrmljajući): Zakrkla mu duša! (Poteže, poteže, pak na! - plavi dim izvukao se ispod probuđene žeravice i polako, uspravno, podigao se u mirni uzduh, kao kad góru

⁹² kokoš od "končinčine" - kokoš biserka

⁹³ cijele "proćesijuni"... - autor nabroja uobičajene darove u hrani koje na sv. Mihajla župljani nose svome župniku

⁹⁴ Dominus Vobiscum (lat.) - Gospodin s vama

oščele u Mata Krile na Gimanu.⁹⁵ Jedna lađica mirno siječe pozlaćeni zaljev u kom se zagledala tamnokosa Petka.) Eto... eto...

DUM MARIN (uzdahnuo, kao da se i on umorio): Bravo, da!

GOSPAR LUKŠA (bacio puna usta dima prema čistoj plaveti, pak govori jedan stih, kao da se nečesa spominje): "I k nebu ide što je s neba došlo!" (Dum Marinu): Otkle je pak to?...

DUM MARIN (začuden a najeđen, podigao ruke put neba): Otkle?... I još me pita?!... A ko je ono rekô (deklamuje s patosom podigavši se sa stôca):

"Zaman se penje teški dim s otara,
Do gluhog neba što se raji smije!"

GOSPAR LUKŠA (mašuci nehajno i uskošeno rukom): Dosta!... Dosta!... - Pristrašit ćeš mi golube!...

DUM MARIN (pada nase u stočić, ni da si ga polio vodom, pa stisnuo ruke ispred usta i tiho zaccvilio, kao da šapće u ispovjedaonici): I ovi je čovjek bio pjesnik, državnik, ispid cara nas branio i svaka njegova riječ, svaki njegov stih palio kako žerava - i vas Narod ćio polećet za njime, pak...

GOSPAR LUKŠA (mirno pušeci): ... nije poletio! -

DUM MARIN (naglo prema njemu): A ko je kriv? Ko?... Ko?...

GOSPAR LUKŠA (kao gore): Ja.

DUM MARIN (ostao s ustima otvorenijem, pa u čudu ne izlazi iz njega nego jedan dugi, zabezeknuti): Oh!...

GOSPAR LUKŠA (kao gore mirno, naravno, gledajući sada dim, sada žeravicu): Bravo! - Tako me gustaš! - - "Oh!" i ništa drugo. - Pa da i hoćeš, ne bi ti došlo drugo na pamet, Dum Marine moj! - Jer ni stotinu, ni tisuću "oh!" ne bi ti spjegalo, zašto su vlastela brez vlasti ostala baš kako deblo brez žila, a zašto je pak narod brez vlastele ostô kako tijelo brez duše...

DUM MARIN (koji se pruca kao hobotnica na ostima): A ko ti govori, gosparu, da je tako?...

GOSPAR LUKŠA (naglo se obrnuo, pa lupnuvši rukom po tavolinu, pogledao ga oštro u lice): A ko ti govori, paroče, da nije tako?...

DUM MARIN (uvukao se u se kao spuž, pa blijedim, malo prestrašenim pogledom): Ne govorim ništa... ništa!...

GOSPAR LUKŠA (opet se obrnuo, pak zapreće žeravicu): I bit će bolje! - (Odbija dva-tri dobra dima): Mi - mi s t a r a vlastela, znali smo, Dum Marine moj, zapovijedat drugijem a poslušat zakone, cioè: sebe, jer mi s a m i bili smo: Vlast, a mi s p u k o m : Sloboda.

DUM MARIN (mrmoši, upiljen u hartije, što je načrčkao, ponavljaajući zlovoljno zadnju izreku): Dunque ostali smo: "brez volje, brez želja i"...

GOSPAR LUKŠA (naglašujući): i "brez posala" (kao da se nečemu predomislio, nasmijao se klimajući živo glavom): Ha, ha, ha!... Jesi li kadgod čuo ovu novu furdu kako su joj puna

⁹⁵ kad góru oščele u Mata Krile na Gimanu - Giman je predio u Lapadu gdje je Mato Krile, brodograditelj, imao svoj škver i zato su tu dok je radio gorjele ostružine (oščele), jer se na njihovoj vatri savijala drvena brodska oplata (madijeri).

usta kad izgovaraju: "k o s t i t u c i j o n " - "p a r l a m e n a t " - "p r a v a "!... Sad su inventali i "o k v i r e"! (U velikome bučnome smijehu): Ha, ha!... a sve to se u staro vrijeme u nas zvalo: v e r i g e! ha, ha! (Kašalj i smijeh ga duše, pak mahnu prezirno rukom, kao da tjera nevidljivu rulju. Najedanput se zaustavio i zamislio, jer su naletjele nove misli. DUM MARIN razumio, uzeo pero i spravio se da piše.) I možeš još rijeti, Dum Marine - da su vlastela umrla, jer im je sužanjstvo iscrvotočilo i ono malo srca što su još imali... (Potegne dva puta iz lule.)

DUM MARIN (nehotice kao da je prestrašen od onoga što ga čeka): Gosparu Lukša!...

GOSPAR LUKŠA (prečuo ga, pa slijedi gledajući upravo i strogo ispred sebe, a rukom tapka po tavolinu): "Jer kad nije bilo više one prastare, lijepe, vruće slasti kraljevanja, valjalo je zasukat rukave i... prignut se do nje..."

DUM MARIN (pišući u brzini): Polako... polako!... "i - prignut se - do - do" - - - (pogledavši ga u čudu): Dokle, gosparu Lukša?...

GOSPAR LUKŠA (mirno gledajući dim iz čibuka): Do zemlje.

DUM MARIN (iskrivio usta, napisao i ponovio riječi, baš kao da ih ne razumije): Do zemlje?!...

GOSPAR LUKŠA (obrnio se napola prema njemu, pak polušaljivo, poluporugljivo): Ne gusta te - Dum Marine?... ah!...

DUM MARIN (uskošen): Što me pitate, gosparu, kad da znate da vas ja ne razumijem.

GOSPAR LUKŠA (svalio se opet u stolac, pak položio čibuk): Imaš i ti kadgod razlog, Dum Marine moj! - Piši, piši moje grke misli, iako su ti čudne, iako ti se činu smetene. (Naslomio glavu na ruku.) Prije smrti valja učinit djelo od pokajanja! (Turobnim smiješkom): Što se imaš smijati u sebi, Dum Marine, nad ovijem starijem vlastelinom koji sudi druge, a sâm ostario u plandovanju. (Klimajući glavom): Sve se okolo nas pretvara, sve gine i opet raste; dubrava pokriva jazove, novi ljudi sadu nove misli, a mi sve to ne razumijemo, kako ni ti, Dum Marine, ne razumiješ mene. (Trgnuvši se): A ipak što sam mogô, rekô sam - što mi je bilo dato, učinio sam, (ustajući kao u gnjevu) što sam znao, pripovidio sam. Zašto je dakle sve to bilo zaludu, zašto smo nestali mi, i zašto s nama umire misô Slobode?...

GOSPAR NIKO (ulazi s desne strane; suh, dug, blijeda, mršava lica, duge polusijede brade, sannenijeh oči, skučenijeh ramena. Klobuk od slame na glavi. Ide ukočeno, uspravno, kao u snu, do kapelice, i tu se začas zagledao u škropionicu, pa je pogladio dugijem, suhijem prstima. Zatim mirno, istijem korakom, pošao do zatka i tu ostao kao kip, gledajući upravo čemprese Sv. Mihajla.)

DUM MARIN (piše, piše, ali ipak, kao svaki dan, pogledao ga sa strane i kao svaki dan zamrm-ljao): Sluga vam se, gosparu Niko!

GOSPAR LUKŠA (vidio sve, pa neki daleki, bôni smiješak preletio preko mrkoga lica. Zaklimao glavom, sklopio za tren oči, pak stavio ruku na rame D. Marina, te nastavlja mirno, ali markantno): Reci još ovu prije Zdrave Marije, Dum Marine: "Kad smo ukopali vlast, valjalo je zemlju - tu zemlju koju smo tisuću godišta gnječili i slavili za nas, ljubiti za nju samu, onako kako se ljubi živo tijelo naše majke, ili naše žene, s puno krvi i s puno milosrđa"... (Pauza. U đardinu čuje se zvonce i glas jedne djevojke što pita): Ko je?

DUM MARIN (pišući): ... "milosrđa!"

GOSPAR NIKO (k. g., zategnutijem, suhijem glasom): A đe je "Lorko"?

GOSPAR LUKŠA (hladno, jednostavno, ne obrnuvši se): Bacili su ga, Niko!

GOSPAR NIKO (vraća se opet, kao sjen, istijem putem, a usne nehotice štropotaju): Vratit će se!... he! he!... Vratit će se!... (Pogladio opet škropionicu, pak kad je prošao mimo Lukše, istim glasom, a ne zaustavljajući se i ne pogledavši ga): Idem!...

GOSPAR LUKŠA (koji je prignuo glavu i zagledao se nešto u kâm): Āe ćeš?...

GOSPAR NIKO (k. g., tik do vrata): U Afriku! (Ode.)

GOSPAR LUKŠA (uzdahnuo i svalio se u stolac, pak tromo): Āe smo ono stali, Dum Marine?...

DUM MARIN (čitajući): "S puno milosrđa."

GOSPAR LUKŠA (govori dalje, gledajući u mirno nebo): ... "Da smo bili baš veliki kako Nikolica⁹⁶ i Marojica⁹⁷ i Pracat⁹⁸ i svi naši pomorci i vlastela, bili bismo u sužanjstvu iskali da u puku sačuvamo dušu koju smo mi na ovijem hridinama usadili bili."

DUM MARIN (piše i naslađuje se): Sublime idea!... (Čuje se opet zvonce u đardinu.)

GOSPAR LUKŠA (najeđeno): I opet su vrata zatvorena! - Da!... Ma ne mičem ti se! (D. Marinu) Pak reci: "A mješte toga davali smo se onomu koji je davao više."

DUM MARIN (uzrujan, hotio bi se dignuti): Ah! - Ma to je odviše...

GOSPAR LUKŠA (ustao, pak ga prikovao čvrstom pesti, a govori kao da maljem bije): I neka još stoji crno na bijelo, da: "kad smo u slobodi zatvarali naše ćeri u manastire, da vehnu i proklinju djevičanstvo - a mogli smo ih darivat bogatijem pučanima da im očistimo krv - bilo nam je držanstvo da u ropstvu uvedemo u naše prazne i neplodne palace zdravu kopilad što smo po konavoskijem grebenima posijali"...

DUM MARIN (koji se dosad prucuo kao riba na udici, pak začepio uši, pak puhao od straha i stida, napokon se otrgnuo iz Lukšine šake, skočio, bacio pero i istrčao kao mahnit): Neću!... neću!... Ma, gosparu Lukša!... Ma što govorite?! - Ma kako se ne sramite?!

GOSPAR LUKŠA (sio u stolac, pak se valja od smijeha): Ha, ha, ha!... Ne!... ne!... ne sramim se, Dum Marine! - ne!... (Ustaje još u smijehu, pak ga prijateljski blaži): Istina! - Grijech je bio... ma... jesi li vidio koja je mladost iznikla? Koje pesti! - Koje prsi! - Koja čela!...

DUM MARIN (gledajući ga još u strahu): I ti bi ih zasio, gosparu, u ove dvore?!...

GOSPAR LUKŠA (pušta ga, posprdno): A ko zna?! (Šeta se gore-dolje.)

DUM MARIN (sklopio ruke, tiho vireći na njega ispod očala): Da vas čuje vaš pokojni gospar ćaće!...

⁹⁶ **Nikolica Bunić** - (1635-1678), dubrovački junak, sin pjesnika Āiva Bunića, diplomat i pisac, zajedno s Marojicom Kabogom spasio je Dubrovnik od kaosa, pljačke stanovnika okolnih brda i intervencije Mlečana i Turaka nakon potresa 1667. godine, te od ucjene turskog velikog vezira Kara Mustafe 1678. godine, kada je kao diplomat otišao u Sarajevo bosanskom paši na pregovore, nakon čega je zatvoren, mučen i umro u tamnici. Dubrovčani su mu u Vijećnici postavili spomen ploču, što je izuzetak, jer je postavljanje spomenika pojedincima bilo zabranjeno

⁹⁷ **Marojica Kaboga**, nadimkom Špaletić (1630-1692), poslije velikog potresa 1667. oslobođen je iz tamnice u kojoj je bio zbog ubojstva i spasio postradali grad od napada seljana s okolnih brda i spriječio neredu; 1678. godine poslan je istakao se i u diplomaciji, spasisi 1678. još uvijek ranjeni grad od ucjene turskog velikog vezira Kara Mustafe, kada je bio poslan u Carigrad

⁹⁸ **Pracat, Miho** (1522-1607), dubrovački pomorac i trgovac, stekao je ogromno bogatstvo te je dio imovine oporučno ostavio u dobrotvorne svrhe. U znak zahvalnosti 1638. godine Senat mu je, premda je bio pučanin, postavio bronzani spomenik u atriju Kneževa dvora.

GOSPAR LUKŠA (zaustavio se, mrko i oštro): Gospar ćaće spi na Mihajlu, a domalo ćemo i nas troje - i tad će još jedan lijepi kamen našijeh mira pasti u dubinu. - Tako su gospari ćeli! - (gorkom ironijom, nepomičan): "Nećemo davat robova tuđemu gospodaru!" - Ha, ha!... Velikoga gospostva!... a intanto grad naš ostô - brez duše...

DUM MARIN (klima glavom i kupi papire na tavolinu): ... i zaboravlja.

GOSPAR LUKŠA (sio i zabio glavu u ruke): A to je naša kazna! (Stresao se, ustao, pak običnim tonom, naglo): I eto ti tu! - - a svemu si pak kriv ti, Dum Marine, ti...

DUM MARIN: Ja?!...

GOSPAR LUKŠA (nervozno, pola u šali): Zašto pitaš? Zašto mi vadiš misli što dublje spu od gospara na Mihajlu? (Ulazi djevojka VICA s nekoliko pisama.)

VICA (davajući mu ih): Donio ih postijer.

GOSPAR LUKŠA (otvarajući ih): Rekô sam ti sto puta da vrata od đardina imadu bit u pobjed otvorena. Svaki dan iste sekature, ista zvona...

VICA: Ma što ćete, gosparu!...

GOSPAR LUKŠA: Ima vas ređimenat! Neka jedna stoji u korti i prima... (Vica ode. Smiješeći se D. Marinu i pokazujući mu otvorene listove): Kako neke riječi umiruju nerve! Eto! - ovo ti je "poziv" da platim imposte - a ovo "proglas": jedan za Pera, a drugi za Frana. Ha, ha, ha! Sutra su elecijoni komunale... Ha! ha!...

DUM MARIN (ispod očala): A za koga ste vi, gosparu Lukša?...

GOSPAR LUKŠA (razdirući listove i bacajući ih niz parapet): Za nikoga.

DUM MARIN (koji je pogledao s tarace niz doli): A intanto eto vam, gosparu Lukša, vino iz Konavala! Almeno tu nema partita.

GOSPAR LUKŠA (namrđen, uskošen): Sekature! - Sad će ih valjat slušat, primat - a Stijepo pošô u Cavtat za žito... U!!...

VICA (dohodi iz đardina): Pitaju, gosparu, ko će primit most?

GOSPAR LUKŠA (k. g.): A što ti ja znam!... Reci komu mu drago. (VICA ode.)

DUM MARIN (uzimajući klobuk sa stočića): A sad: "tete sluga!" - (Pokazujući kapelu): Smolit ću tamo Zdravu Mariju. Daleko mi je do doma.

GOSPAR LUKŠA (šetajući se po taraci): Reci jednu više, da ti Bog prosvijetli pamet.

DUM MARIN (do kapelice): I za tebe, gosparu Lukša, da ne govorite onakijeh!

GOSPAR LUKŠA (smijući se): A još nijesi čuo ni polovicu!

VUKO (ulazi iz đardina. Obučen je po ljetnu, konavosku. Drži klobuk od slame u ruci. Visok, plećast, prelijepoga muževnoga profila, dubokijeh zelenkastijeh oči, debela smeđega brka koji pokriva velika, žarka usta i sjajne zube. Ruke velike, žuljave. Sav je zažaren od sunčane žege. Ostao kod ulaza, pak mirno pozdravlja, dižući ruku do čela): Dobar večer, gosparu!

GOSPAR LUKŠA (šetajući se, k. g.): Što je?

VUKO (k. g.): Doveo sam ti tri kara mosta, svaki po 60 barijela. - Evo konta, gospodaru, od zapostata iz Grude. (Dava mu račun.)

GOSPAR LUKŠA (prima pismo i pregledava ga): Dobro. - A zašto nijesi došo ranije? Doma-lo će se smrknut, a Stijepa nema...

VUKO (koji je obrisao znoj sa lica, pak spremajući crljeni ubručić, na žute cvijetke, za pojas): Znam, gosparu. Ma, vidiš, fermali su nas žbiri na Dupcu. (Pljucne na taracu.) U kâm se uprli! - Pak brškaj, prigledaj - ni da smo iz Turske Krajine!

GOSPAR LUKŠA (mrmljajući ispod brka): Izvadili bi i dušu!

VUKO: Ne straši se, gosparu, za most. Reka sam Vici neka otvori magazin, a ja ću potegnut badnje...

GOSPAR LUKŠA (gledajući ga): Āe ćeš ti sâm?...

VUKO (pogledao svoje ruke, pak prostodušno, a gotovo veselo): Mlad sam, a, Bogu i sv. Trojici fala, jak sam!...

GOSPAR LUKŠA (zagledao se začas u tu junačku mladenost): E - pa čini kako znaš.

VICA (došla iz kamare zlovoljno): Otvorila sam ti magazin, Vuko! Ako ti je pak potreba još koga, zazvat ću ti fakina da ti pomogne unijet kare...

VUKO (k. g.): A što će meni fakini?!

DUM MARIN (izlazi iz kapelice i hoće brzo da prođe).

GOSPAR LUKŠA: Počekaj me, Dum Marine, dopratit ću te...

VUKO (nekako smeteno, gosparu Lukši, vrteći klobukom između prsta): Kad zapoviješ, gosparu, imô bi ti nešto rijet.

GOSPAR LUKŠA: Kad ušćebudeš!⁹⁹ (Vici pružajući joj čibuk): Nâ - drži! - pa donesi klobuk i štap. - A ne zaboravi mu dat dobru večeru.

VICA (zlovoljno): Kako svakomu.

GOSPAR LUKŠA (nekako jedito i posprдно): Naturalo - nećeš pandišpanja! - Ono što je za službu neka bude i za njega. A noćas daj mu bjelaču ispod glave...

VICA (ide u bližnju sobu.)

VUKO (pozdravlajući rukom): Eh! pa, adio, gosparu! (Obrće se i slazi polako u đardin.)

GOSPAR LUKŠA (koji se zagledao u njega): Adio! - Zatvori magazin kad izideš...

VUKO (silazeći): Ne straši se gosparu! (Ode.)

VICA (noseći klobuk i štap iz sobe, zlovoljno): Eto vam, gosparu!...

GOSPAR LUKŠA (stavlja klobuk na glavu i uzima štap): A, molim te, što tu brebonjiš?...

VICA (zlovoljna): Govorim da je Vuko imô ostat doma, a ne doć nas opet ometat!

GOSPAR LUKŠA: Ometat?...

VICA (k. g.): Sikuro! Eto ima mjesec dana da ste mu rekli da mu ne date Jelu Konavoku...

GOSPAR LUKŠA (u čudu): Njemu?

VICA: Nijesi li, gosparu, rekô njegovomu ocu da mu je ne daš?

GOSPAR LUKŠA: Pak?... Donio vino, a sutra će nase!...

VICA (uskošena): Lasno je vama, gosparu! A ko će za Jelu fatigat, prat, čuvat ovce?... Eto mjesec dana što plače i reve za onu belec, a posli se ne miču.

GOSPAR LUKŠA (lupnuvši štapom): Pak?!... Neka plače, neka reve! Ona će ostat - a Vuko će poć brez nje...

DUM MARIN: A zašto mu je ne daš?

VICA: Eto, i ja to govorim, gosparu Dum Marine? Zašto mu je ne dâ?!

GOSPAR LUKŠA (najeđen, ali u smijehu): Bravo, da! Nuti dueta! - Zato: - perchè neću (Upućujući se): Ma sapete!¹⁰⁰ ne mogu više ni zapovijedat mojoj službi! - Eh! đa!... kostitu-

⁹⁹ Kad ušćebudeš - Kad budeš htio, kad god hoćeš

cijon, parlamenat!... (Obraćajući se prema Vici): Pošlji je večeras u susjestvo neka priprema vunu. Tako ga neće videt...

DUM MARIN (polako odlazeći s Lukšom): "Romeo e Giulietta"?¹⁰⁰ ¹⁰¹

GOSPAR LUKŠA (lupnuvši štapom): Da ja imam činit i partu od "Dona Bartola"¹⁰² (D. Marinu): Del resto, bili bi lijepi par!

DUM MARIN (gosparu Lukši polako): Eh! Naš puk! Da je stotinu ovakijeh s vašom glavom, gosparu Lukša, pa bi slobodni bili. (Slaze u đardin.)

VICA (gosparu Lukši): Ako dođe kogod, što ću im rijet?

GOSPAR LUKŠA: Eto im tarace i eno im gospođe Mare. (Odlazi.)

VICA (niz taracu): A ako dođe gospođa Slave?

GLAS GOSPORA LUKŠE: Ha! ha!... s njezinom armatom! Kad je ne vidim, može i ona. Ha! ha!... (Čuje se njegov smijeh iz đardina.)

VICA (ostala na vrhu skalice, pozdravljajući): Čuvajte se niza skale, gosparu! - Sluga vam se, gosparu Dum Marine!...

GLAS DUM MARINA: Adio, Vica!

VICA (ogleda se još tren za njima, pak dohodi na taracu. Uskošena je i zlovoljna. Počela redit tavolin): Adio - adio i Bog vas prosvijetlio! (Uređuje što je neredno.) Sve pobjed govorit i vikat: Vica, kafu! Jele čibuk! - Pere, štap: - uh!... (Skupila sve što je kartušina.) Sve kartušine!... (Otvorila škrabicu pa sve turnula unutra.) Na! - ne bi mi se još celo nego da ih vjetar raznese, kako onomadne! - Valjalo bi meni da hi pometem. - Nikako!... (Zatvorila škrabicu.) Ma da!... (Uređuje stočice.) Svi su isti. Bože mi prosti!... svi tuknuti.

GOSPAR NIKO (ulazi s desne strane. Obučen je kao maloprije, samo u ruci kovčežić i "pardessus". Ide kao i maloprije do kapelice, a uz put zamrmlja Vici a da je i ne pogleda suhijem oštrijem zrakom): Vica!... bauo!

VICA (se u čudu zaustavila, pa ga mrko gleda): Što?!... Idete li, gosparu Niko?...

GOSPAR NIKO (došao do škropionice, zagledao se u nju, pogladio je, pak istim automatskim korakom pošao na dnu tarace te k. g.): Vapor parčiva na 7¹⁰³!... Dunque?... Jesi li razumjela!

VICA (stresla se, pa još uskošenija): Da, da!... subito!... poslat ću vam Iliju do mula... A imate li još štogod?

GOSPAR NIKO (gledajući sved u daljinu, ne okrenuvši se): Još si tu?!...

VICA (trholeći): Evo me - evo!... (U sebi): Almeno jedan manje. (Ugledavši sjen GOSPOĐE MARE što se pojavlja na vratima od sobe): Nuti sad ove!... Da?! Nikako!... A ja ću priko đardina!... (Hitro slazi niza skale.)

GOSPOĐA MARE (visoka, suha, pokazala se na vratima od sobe na desnu. Obadvjema rukama drži se praga. Slijepa je. Lice je staro, uvelo, ali puno tragova davne ljepote. Kose gotovo sasvim sijede, zategnute su i razdijeljene u dva prama do ispod uha. Na glavi crna škufijica. Obučena je u

¹⁰⁰ **ma sapete** (tal.) - ali razumijete li?

¹⁰¹ **Romeo e Giulietta** (tal.) - "Romeo i Julija", čuvena Shakespeareova tragedija

¹⁰² **činit i partu od "Dona Bartola"** - igrati i ulogu "Don Bartola"; Don Bartolo je lik iz komedije i opere Seviljski brijač, tutor Rosini u koju je zaljubljen grof Almaviva. Autor komedije je P. de Beaumarcis (1732-1799), a opere G. Rossini (1792-1868)

¹⁰³ **Vapor parčiva na 7** - brod odlazi u 7 sati

sivome odijelu, a na ramenima crni spleteni šal od vune. Oči su velike, ukočene, prazne. Ona ulazi na taracu polako ali sigurno. Začas se zaustavila i ostala nepomična, kao da sluša. Pak zove): Vica!... Vica!... đe si?...

GOSPAR NIKO (ne maknuvši se i ne obrćući se): Nema je.

GOSPOĐA MARE (začudena i radosna): Oh! - tu si, Niko!... (Pošla je polako do tavalina, opipala sve što je odavna na istome mjestu, i sjela u stolac. Mirno i blago): Činilo mi se da sam joj čula glas.

GOSPAR NIKO (k. g.): Pošla mi je sazvat djetića.

GOSPOĐA MARE (koja je bila izvadila bječvu iz džepa i htjela da plete; podignuvši glavu): Oh?!...

GOSPAR NIKO (slazi sanen, indiferentan, beščutan, kao i prije, do tavalina, pak istijem glasom, okrutnijem i suhijem): Adio, Mare!

GOSPOĐA MARE (obrnula se prema njegovome glasu, kao da ga gleda): Āe ćeš?

GOSPAR NIKO (idući polako otkle je došao) Āe mu drago.

GOSPOĐA MARE (uzdahne i zaklima glavom, a ruke joj pale u skut): Kako sved!...

GOSPAR NIKO (zaustavio se kod ulaza): Dunque... sluga!...

GOSPOĐA MARE (podigla se, tiha, ali kao da joj se glas i ruke malo tresu): Niko!... prosti, znaš!... (Smetenim posmijehom): Što sam šoka! Otkad ideš po svijetu... sved mi je bilo trudno... ma nigda kako - danas!...

GOSPAR NIKO (dohodi nehotice prema njoj, mrmljajući; vidi se da ga nešto muči u neizmjerne dubini): Ludno!...

GOSPOĐA MARE (došla do njega k. g.): - I ja sam to rekla!... Ma... što ćeš!... Stari smo... (tiše): Svako godište stariji!... (Stavila mu jednu ruku na rame): Ne možeš ostat?

GOSPAR NIKO (uzdrmao glavom, pak sklopio oči. Tvrdo): Ne! -

GOSPOĐA MARE (k. g., puna misli): Bit će zato što Gruž nije više... Gruž!

GOSPAR NIKO (muklim prezirnim smijehom): Bacili su Lorka!

GOSPOĐA MARE (zabrinuto a tiše i bliže): Nasuli su more ispod škara?!

GOSPAR NIKO (tvrd, daleko): Prisjekli su Nuncijatu!...¹⁰⁴

GOSPOĐA MARE (još tiše): Jesi li čuo jutros?... (Kao u strahu): Zazviždala je!...

GOSPAR NIKO (glasom, kao da suho granje štropoće u vjetru): He! he!... ferata!

GOSPOĐA MARE (udaljuje se od njega, pak ide polako do kapelice): Vidiš - došla je i ona. (Kao u velikome jadu stisla ramena.) Pođi!... pođi!... Tamo je sve novo, pak zaboravljaš - a odi?! - Sve pristaro, pak te boli. (Zaustavila se pak se obrnula prema njemu. Drago): Ah, da nas čuju, Niko!... Rugali bi nam se!...

GOSPAR NIKO (uzeo opet kovčežić i pardessus. Beščutno): He! he! - Domalo neće ni to. (Odlazeći): Adio, Mare!... (Ode ne gledajući je.)

GOSPOĐA MARE (ostala sama zatravljena na istomu mjestu): Adio, Niko!... čuvaj se!... (Sluša mu daleke korake.) Nešto ga boli. (Prošla je rukom preko čela.) Još ga vidim!... kako je bio lijep i veseo!... (Zamišljeno): Nijesam još nikoga pitala: je li posijedio! (Upućuje se prema

¹⁰⁴ **Prisjekli su Nuncijatu** - Godine 1901. završena je izgradnja uskotračne željezničke pruge do Dubrovnika (danas više ne postoji), koja je usječena ispod brda Nuncijate, krajnjeg zapadnog obronka Srđa prema ušću Rijeke Dubrovačke i Gružu.

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

dnu s uzdahom): I on je poslušao naše stare. - Sâm... sâm!... (Pauza. Pošla je usred tarace. Sav žar zapada i neba i mora i raskošni vidik onoga zelenoga raja od Montovijerne do Stona opkolilo je samotnu, tužnu, sivu prikazu slijepe gospođe. Uzdahnula je duboko.) Ah!... kako lijepo vonja Petka!... - Da mi je videt!...

GLAS VUKA (s puta): Hej, mladiću!... otvori mi magazin!...

GOSPOĐA MARE (prignula glavu za dalekim glasom): Ne razumijem...

VICA (ulazeći): Nu ti je!... Ma brava!... kako mi se prošetala.

GOSPOĐA MARE (k. g.): Āe je pošō gospar Lukša?

VICA (prateći je do stola): Šeta se s gosparom Dum Marinom!

GOSPOĐA MARE (sjela i našla opet svoju bječvu.)

VICA: Ah! znate li, gospo Mare, došō je oni što ište Jelu.

GOSPOĐA MARE (brižljivo): Čuvaj mi je, znaš! - Neću ludosti!... a kakav je?

VICA (prezirno): Kako svaki Konavljanin!

GOSPOĐA MARE (sa smiješkom) A što si ti? - Prinčipesa? - ah?!... gusta me ta!

(Na ulazu đardina pojavila se IDA s velikom kitom gorskog cvijeća i s torbicom u ruci. Došuljala se polako, pak stavila prst na usta, da Vica ne govori.)

VICA (što ju je ugledala i htjela bi govoriti, ali ne smije, pak veselo): Oh!...

GOSPOĐA MARE (pletući bječve): Što ti je?

IDA (u jednostavnoj sivoj suknji modernoga kroja s ljetnom bluzom od bijeloga batista s crnim piknjama i tamnomodrom kravatom pod engleskim ogrličem. Na glavi "canotier" od slame. Ispod njega viri mlađahno, bljeđahno fino lice s velikijem modrim očima. Smeđe kose podigle se na zatoku. Visoka je. Kretnje jednostavne, dražesne. - Približila se hitro iza gđe Mare, pak jednom rukom pružila joj kitu vrijesa ostajući sasvijem za njome. Promijenila malo glas, ter oponašajući staru dubrovačku dječju igru, šapće): "Cu - cu - cu!"...

GOSPOĐA MARE (koja je cvijeće duboko povonjala): Ah!... (Obrnula je glavu prama glasu, pak ljubaznim, davnim smiješkom nastavlja šalu): "Āe stojiš?"

IDA (k. g.): Na taraci.

GOSPOĐA MARE (k. g.): "Koga imaš?"

IDA (k. g.): Jednu zlu tetku koja me ne ćuti!...

GOSPOĐA MARE (radosno): Ida!... (Pritegla ju je k sebi, pa je zagrlila.)

IDA (klekla do nje, pak joj približila do lica kitu cvijeća): A ovo?

GOSPOĐA MARE (povonjala i podigla glavu, kao da slijedi daleki doziv): Ovo?... ovo je vrijes što raste na kamenu!... (Obrnula se ldi, pak nekako sa puno požude): Procavtio je, je li?

IDA (ustala, digla canotier, pak sjela na stočić tik do nje.): Pokrio je svu goru, tete, "kako božiji blagoslov"!

GOSPOĐA MARE (milujući cvijeće): Što lijepo govoriš danas!

IDA: To mi je jutros rekla jedna siromašica na vratima Gospe od Milosrđa.

GOSPOĐA MARE (kao u sebi): I siromaštvo je hrid - pa kako cavti!

IDA (vadeći jedan cvijetak iz kite): A okladila bih se da ne znaš što je ovo!

GOSPOĐA MARE (pipajući i mirišući mali žuti cvjetni kalež): Čudno!... Vonja kako zemlja iza dažda... (Iznenada se trgnula, skoro podigla prema ldi. Glas je pun neizmjerne miline i uspomena): - Moje miholjice!...

IDA (naslonila glavu na stolac gospođe Mare pa joj pripovijeda polako, naivno, s naglaskom kano djetetu kad mu se kazuju stare priče): Eh!... vidiš, i one su se uputile, a ima ih!... Počimlju od Gospe, pa sve jedna po jedna, idu, idu - a kad su umorne, počinu ispod međe u hladu velikijeh maslina i tu šapnu polako od cvijeta do cvijeta onu riječ koju ne valja zaboravit na putu - pak ražežu svoj mali feralić... (Prignuvši se tik do lica gospođe Mare): Jes, jes!... onako žute, malašne, zabodene u crnu zemlju - a mirne, kako svijeće na otaru, činu ti se izdaleka duplijeri na Korosante... (Malo zamišljena, gledajući daleko ispred sebe, skoro u sebi): I one znadu đe idu!...

GOSPOĐA MARE (sva izgubljena u njezinom glasu): Do Mihajla - je li?!...

IDA (upiljena u žuti cvijetak): Jes tete! - a znaš li koga pratu?! (S tužnim smiješkom): Mrtvo ljetu!...

GOSPOĐA MARE (skoro radosno, naslonivši lice do lica): Ah!... a ne misliš, ćerce, što će nam lijepo svijetlit kad počinemo i mi u Lapadu.¹⁰⁵ (Uspravivši se, skoro veličajno): Oh! kako ću zavikat ispod ploče: Finalmente eto nas između našijeh! -

IDA (digla se i ona, pak ju je uhitila ispod ruke, te šetajući se polako osprijed po taraci, naumice): A intanto?

GOSPOĐA MARE (milujući je po ruci): Oh bella! - Valja živjet - valja trudit.

IDA (živahno, prodirno, kano da su joj se otvorila vrata otkle će joj iziti zadušena čežnja; - zaus-tavila se, pak se sva stisla uz tetku): Jes... jes!... Oh! lijepe, zdrave li riječi: trudit! - Ne čini li ti se, tete, kako da je nešto vedrije u duši - kad je čuješ?... - Ne, ti ne znaš koje je veselje rije-ti: "nijesam bogata, ma sama sam!", pak: - "ja dobivam za mene, za moju dragu čeljad i - finalmente - slobodna sam!"...

GOSPOĐA MARE (koja je pomno slušala zvuk toga veseloga klicaja i nešto začuđena): Nuti... nuti... "entuzijazma"!

IDA (k. g., a obavila je staricu oko pasa, pak naslonila lice o lice): Pak spremit svaki mjesec koji fiyorinić... malo-pomalo... kako mravi prije zime. A kad vjetar zapuha, onda kupit majci štogod da se zgrije, poslat i bratu u Vijeni da i on jadan malo odahne!?

GOSPOĐA MARE (odalečivši se malo od nje: nemirna, smrknuta): Što mi tu fantastikaš?

IDA (stavila ruke na srce da mu utaži kucanje, pak još prodirnije, a blijeda u licu): Da ti rečem, tete: idem u Ameriku...

GOSPOĐA MARE (klimajući glavom): Nijesi ti za to!... ne, ne...

IDA (usklikom): Ah!... kako me dobro poznaš!... A... kako bi bilo da ti nešto prolegam? (Zatrčala se do mirca gdje je stavila torbicu, pak hitro izvadila pismo.)

GOSPOĐA MARE (sjela u stócu, mrmljajući): Nešto ti je u glasu... hm!... ne razumijem... (u sebi tužno) kako da i ona "parćiva!..."

(Vonja vrijes što je na tavolinu.)

IDA: Sad ćeš čuti!... Ma - slušaj me dobro... (Čita s jakim, školskim naglaskom): "Cesarsko kraljevsko pokrajinsko školsko vijeće"...

GOSPOĐA MARE (namrgodila se): Što je to?!...

¹⁰⁵ kad počinemo i mi u Lapadu - na groblju vlastele na Mihajlu

IDA (smijući se): Nije naški, ne, ma razumjet ćeš isto. Dunque... "riješilo je da imenuje gospođicu Idu groficu Luccari-Volzo (probljeđela je, ali sa smiješkom na usnama gledajući povrh lista na staričino lice) - privremenom podučiteljicom!..."

GOSPOĐA MARE (podigla se mrka, uzrjučana): A to hoće rijet?...

IDA (bacivši list na tavalin, pak priljubivši se uz nju, živijem, tronutijem i brzijem glasom): Hoće rijet da kad je kuća prazna, a majka stara - pa kad se nećeš prodat za dinare ni kmetu bogatunu, ni furestu, valja činit što si, tete Mare, rekla ti: valja trudit... valja bit... meštrinja. -

GOSPOĐA MARE (uzmaknula je, pa drhtajući uhitila se stočića i tu se svalila kao da nestaje u dubinu): Meštrinja!... ti?!... nepuća Orsata Velikoga!...

IDA (blijeda a tvrda kao ploče one tarace, naslonila se obadvjema rukama na tavalin. U glasu je veliki, gluhi mir): Reci piutosto! Ći Vlada Luccari-Volza, koji je umro neđe u ošpedalu u Carigradu, vladika dubrovačka, grofinja austrijanska, brez koca ni konopca eccettera... eccettera - a sad privremena podučiteljica na Pilam s godišnjom platom - kako u dekretu piše! - od 350 fijorina... ha! ha!

GOSPOĐA MARE (k. g., izgubljena usred nevidljivih stvari): Ja vidim glasove svijeh - svijeh, kako ti što vidiš čeljad živu. Pa i sad kad te slušam, činilo mi se videt dumnu... našu rodicu... Oh!... bila sam dijete - kad su me povelu u Tricrkve... jes;... jes!... imaš glas Marije-Paole.

IDA (približila joj se): A što je ona učinila?

GOSPOĐA MARE (osvijestila se, uhitila glavu ldinu i poljubila je tiho): Isto što i ti - i učinila je dobro.

IDA (zagrlivši je žarko, pak s dubokim uzdahom): Ah!... tete, da znaš!... Bit ću sad i ja hrid - sa malo vrijesa. (Stavlja klobuk i uzimlje torbicu u koju sprema pismo s tavalina.) Ah!... a sad brzo!... da kažemo majci moju sreću! (Dražesno): Da znaš!... kupila sam joj večericu - ma kaku!... Bit će prava festa...

GOSPOĐA MARE (sjetno): Kako si vesela!...

IDA (oblačeći rukavice, radosno): I kako!... Vjeruj mi, tete, ovo ti je blagoslov one moje siromašice...

GOSPOĐA MARE (jadnim glasom kao gore): Pa za to si mi došla?! (Diže se i hvata se lde): A zašto mi nijesi ništa rekla prije... ko zna!... mogli smo...

IDA (dražesno milujući bijele prame): Tete!... tete!... a zašto smo još zadnje vladike?... (Polako, polušaljivo, ali suze su sve skupljene u grlu): Promisli... 350 fijorina na godište!... (Još tiše): Nešto suza manje - a kadgod malo juhe više!... (Vedrije): Pa ne govoriš ništa! Imat ispod sebe dječicu... Puno, puno male djece našega puka... pa čuvati da mu tuđa čeljad ne išču-pa, kako dundo Lukša govori, "dušu koju smo mi usadili" - i mučit se da usadiš malo od onijeh tvojijeh žutijeh cvjetova... da nam sved vonjaju od n a š e zemlje...

GOSPOĐA MARE (koraknula malo naprijed sva zatravljena u zvuku toga glasa, pak prošla rukom preko lica, kano da sluša daleki šum: tiho, kano u sebi): Sved iste!... Mučenice - čuvarice...

IDA (u čudu i u strahu gledajući je): Što si se zamislila, tete?

GOSPOĐA MARE (osvijestivši se, pak milujući je): Da me sad ne zaboraviš, gospo meštrinja!...

IDA (zagrlivši je): Tebe?!... Tebe!... za sve dobro što si mi dosad učinila!... ah! da znaš! Kako sam se strašila od moje tete Mare!... ha! ha!... Ma! videt ćeš sad ti mene!... Vladika!... od glave do pete!... ha! ha!... (Čuje se ispod tarace na moru sitna mužika i usklici.)

GOSPOĐA MARE (začuđeno): Ko je?

IDA (zatrčala se do dna): Ah!... (gledajući niz dolje) da ih vidiš (dotrčala brzo do nje) *Slave et Compagnie!*¹⁰⁶ Imali su čerto kakvu veliku "fraju" s principima iz hotela i s ofiçalima di terra e di mare...¹⁰⁷

GOSPOĐA MARE (uzbunjena): Oslobodi Bože!... Neka ih Vica primi!... Eto im tarace i đardina, pa neka mahnitaju koliko hoće. Ja ću se intanto zatvorit u kapelicu. I tako imam smolit moje rozarije...

VICA (trči uz skalice od đardina, sva zapijehana, najeđena): A što sam vam rekla?!... pusta "furestarija"¹⁰⁸!...

GOSPOĐA MARE (smiješkom): Vica moja, divertiškaj se ti! - U praznoj kući gospari oni (otvarajući vrata od kapelice) - a u kapelici gospođa ja! -

IDA (koja je gledala dolje niz parapet): Svi!... au complet?! ha! ha!... che tipi! (Poljubila je hitro gospođu Maru.) Evo ti, tete, onijeh što su sve zaboravili. Zato - (klanjajući se u smijehu jednoj i drugoj) adio i - bježi! (Ode trčeći kroz kamaru.)

GOSPOĐA MARE (u kapelici na pragu; smiješeći se): Vica moja! - adio i - bježi!... (Lupne vratima i zatvori se iznutra ključem. Čuje se kako škripi ključanica.)

VICA (koja je u jedu i čudu gledala sad jednu, pak drugu): A ja?... s njima?!... (čuje se bliže i glazba i žamor) Kako ne!... Bonásera i - bježi!... (Trčeći ode kroz sobu na desnu. Pozornica ostane prazna. Sunce se skrilo.)

BARUNICA LIDIJA (29 god., visoka, tamne bujne kose, velikijeh sivijeh oči; usne odviše crljene; pretanka struka. Obučena je u elegantnome ljetnome tenis-kostimu. Ide velikijem ritmičnijem koracima. Prati je šušnja svilenijeh juponsa. Na glavi joj canotier od slame s malom crnom vrpcom. Tip moderne dame. - Kad se nasmije, a to bude često, sjajni bijeli zubi rasvijetle joj cijelo lice požudnim prkosnim odsjevom. - Hrlo je skočila iz đardina i zatrčala se po praznoj taraci, pak se zastavila na sredini nepomična. Začuđenim, širokim pogledom zaokružila je tu samoću i nekako se stresla. Ali to je tren, jer je odmah veselim klicanjem dotrčala do parapeta na desnu, pa plješćući rukama zove one koji su dolje): Hura! - nikoga!... (Hoće da se obrne, a u to nađe se tik do osobe koja se polako došuljala iz đardina za njome. A to je)

GROF HANS OETTINGSHEIM (visok, mršav, bit će mu kakvijeh 34 god. Ošišane glave, fina profila, pospanijeh oči, crvenkastijeh brkova. Pod ukusnim engleskim bijelim tennis-odijelom prodiru harmonične kretnje žilavog, izučenog tijela. Došuljao se kao ris - lice mu srodno - za njome, pa kad se obrnula, on je nju s obijem rukama uhitio za ruke i prikovao uza se. Tijelo do tijela, dah do daha, hoće da je poljubi u žarke usne, pa kad ona krikne od straha i čuda, on šapne požudno i smjelo): Endlich allein!...¹⁰⁹

BARUNICA LIDIJA (braneći se, potihlo, s blijeskima u očima, a s posmijehom na usnama): Ne - ne ovdje! - Ma kakav je to način!... ali Hans... Hans!...

¹⁰⁶ *Slave et Compagnie!* - Slave i njezina družba

¹⁰⁷ Imali su čerto kakvu veliku "fraju" s principima iz hotela i ofiçalima di terra e di mare - Imali su bez sumnje kakvu veliku zabavu s prinčevima iz hotela i oficirima kopnenim i pomorskim

¹⁰⁸ pusta "furestarija" - sami stranci

¹⁰⁹ endlich allein (njem.) - napokon sami

GROF HANS (k. g., strastveno, skoro brutalno): Ovdje ili drugdje, c'est egal!¹¹⁰ - ali za tri dana što te ne viđeh - razumiješ li!... - tri poljupca!... Ni jedan manje, ni jedan više...

BARUNICA LIDIJA (k. g., smiješeci se): Ako moj muž dođe?...

GROF HANS (k. g., u smiješku) Poslala si ga da čuva sendviče u lađi... (Polakše, požudno): Ma što misliš da sam ja tu u tome vašemu orijentalnome gnijezdu gdje je sve staro i mrtvo, samo za ljubav Hotela Imperiala, a ne vidiš da ja živim sad samo za tebe - za jedini cvijet ovijeh varvarskih grebena...

BARUNICA LIDIJA (glasno i bučno se nasmije, pak naglo ga uhvati i obijem rukama za glavu te ga poljubi u usta): Muči, Teutone!... Na!... kad hoćeš! - Ovi je za mene...

GROF HANS (stisnuvši je uza se kano zmija o dubu): A ovi za mene... (poljubivši je.)

BARUNICA LIDIJA (istrgnuvši se, pak lupajući ga crljenim parasolom): A ovo za njega! - ha! ha! ha!...

GLASOVI ODOZDO: Lidija!... Lidija... Što činiš... gdje si?!...

BARUNICA LIDIJA (potegla grofa Hansa do parapeta): Porugajmo im se malo!... (Klanjajući se s njime društvu koje plješće, viče, kliče): Hvala, hvala!... lijepi par, je li?... Ha! ha!... - Dođite gori. - Idealna taraca! - možemo provati još jedanput našu operetu...

GLASOVI ODOZDO: Bravo!... bravo!...

GROF HANS (govoreći s tarace dolje): Neka mužikanti dođu najprije gori, a vi se stavite en position¹¹¹ za "kor lupeža"... pak - evo mene...

BARUNICA LIDIJA (plješćući od veselja): Ah!... superbe¹¹²!... Čekajte... još tren... neka uredimo pozorište...

GROF HANS (dotrčao do tavalina, pak okretno u tren prenio njega i stô i stóćice sve u ugao između kuće i kapelice. Sve je to sad hitro, bez stanke): Evo - gotovo...

BARUNICA LIDIJA (pomagajući mu žurno): Voilà!... a sada Monsieur le voleur¹¹³ - marš!

GROF HANS (hoteći je dohvatiti): Pazi!... dužna si mi još jedan!...

(Ulaze TRI MUŽIKANTA iz đardina; violin, flaut i kitara.)

BARUNICA LIDIJA (trčeći, pak ugledavši mužikante, hitro i po tiho do njega): Muči! ne vidiš li?!... (Ona ga turne vičući mu: Marš! a ON bljesnuvši je pogledom ode trčeći i smiješeci se niz skalicu u đardin, zatim se ona vraća u smijehu, ali umorno) Ah!... što je dodijô! (Mužikantima koji su mirno ostali do sjedala u taraci kraj skalice na desnu i sve to gledali, kao da vide stare stvari): A vi stavite se tu - pak zaudarajte hor "della Gran Via." - Jeste li ga naučili za sutra?

TRI MUŽIKANTA (naši obični, mirni "artisti" iz grada gdje udaraju svakomu, a vidjeli su ih svakakvijeh): Altrochè, gospo!

BARUNICA LIDIJA: Dobro. - Dakle, kad vam dâm znak! (Prignuvši se niz taracu, pak ugledavši dolje sakrivenu grupu): Herrlich!...¹¹⁴ Baš le dernier cri!¹¹⁵ - Samo budite skladni! -

¹¹⁰ c'est egal (franc.) - to je svejedno

¹¹¹ en position (franc.) - u položaj

¹¹² superbe (franc.) - ohol, ponosan, ali u ovom slučaju Lidija je upotrijebila ovu riječ u značenju "veličanstven"

¹¹³ monsieur le voleur (franc.) - gospodine lupežu

¹¹⁴ herrlich (njem.) - sjajno, prekrasno, veličanstveno

Barune, čuvajte mi djevojčice! ha! ha! ha!... Ali... attention!^{115 116} Ulaz je zabranjen samo majkam!...

GLASOVI ODOZDO (bučni i u smijehu): Bravo!... ne! ne!... Dunque - miči se!...

BARUNICA LIDIJA (k. g.): Kad udrem dva puta rukama, tad entrez!¹¹⁷ A vi doli - Theatergesindel¹¹⁸ - počekajte!... (Poletjela do fotelja u kutu kraj kapelice, pak se komodno uvalila u nj.) Dakle?! - (Lupnuvši rukama): En avant!...¹¹⁹

(MUŽIKANTI počnu svirati "Kor lupeža" iz španjolske "zarzuele" La gran via - kad eto iz đardina ulaze jedan po jedan točno po baletnome ritmu one graciozne glazbe, u pikantnoj pozi španjolskih "ratas": GROF HANS, EMICA, BARUN JOSÉ, JELKA, MARKO TUDISI i ORE. - GOSPARI su obučeni svi kao Hans u finim bijelim tennis-kostimima. Čarape koje vire ispod razvraćenijeh bijelijeh gaća, košulje i kravate, sve to u raznijem modernijem šarama. I DJEVOJČICE su obučene, kako je to sad obično za tenis-igru, nalično barunici Lidiji. Svaka ima na glavi canotier od slame sa uskim šarenim vrpcama. - Sva je grupa dražesna i ukusna, te u svakome potezu prodire rutina rafinovanoga kozmopolitskoga društva. GLAZBA udara, a povorka igrajući ide istijem putem do dna tarace. Tu se svi obrnu u jedan mah baš poput baletne kadrile pa slaze u jednoj koloni cijelom širinom tarace prama gledaocima. Gibive kretnje tjelesa, koketni pogledi i živahni smisao situacije usavršuju iluziju prave pozorišne prikaze.)

BARUNICA LIDIJA (sjedi u fotelju i prati fizionomijom te ritmičkim taktom ruku, pak i usklikima zadovoljstva i smijehom, cijeli taj prizor kao pravi kulisni režiser): Bravissimi! Ha! ha!... Molim te, Jelko, podigni malo više tvoje nožice!... I ti, Ore!... nur kleine Prüderien¹²⁰, Mesdames! - Tako!... bravo!... a sad: - top!

(Na tu riječ cijela kolona koja je zapremila širinu pozornice, zavrti se jednom pirouettom., pak zapjeva "Kor lupeža" prateći ga karakternijem, unisonijem kretnjama pravoga "caffe-concerta". Kor je razdijeljen po glasovima u tri grupe a počimlje zasebice riječima:

- "Son il primo ladrone!"¹²¹
- "Il secondo son' io!"¹²²
- "Io il terzo!"¹²³

pa zatim ga nastavlja iz poznate partiture. Sav se ovaj kor izvodi u elegantnome tonu aristokratskih diletantskih predstava, a kad svrši pjevanje, mladenačka se povorka jednom kretnjom obrne i slijedeći pratnju glazbe okolišaju sve dno tarace, pak se vraćaju odakle su i započeli. Upravo tu prestane glazba, a grupa se rasprši u pljeskanju, žamoru, veselju, što najedanput napunja sav

¹¹⁵ **le dernier cri** (franc.) - posljednji krik

¹¹⁶ **attention** (franc.) - pažnja

¹¹⁷ **entrez** (franc.) - uđite

¹¹⁸ **Theatergesindel** (njem.) - doslovno: kazališna fukaro; izraz zapravo nema tako pogrdno značenje, a koristilo ga je bečko građanstvo za kazališni svijet

¹¹⁹ **en avant** (franc.) - naprijed

¹²⁰ **nur kleine Prüderien** (franc.) - samo manje lažne sramežljivosti

¹²¹ **Son il primo ladrone** (tal.) - ja sam prvi lopov

¹²² **Il secondo son' io!** (tal.) - drugi sam ja

¹²³ **Io il terzo!** (tal.) - ja sam treći

ružičasti zapad, koji se smiješi kamenitoj taraci i pozlaćuje svaku vazu, svaku arhitektonsku crtu, pa i slikarsku bjelinu čavrljavog bezbrižnog mladenačkog jata.

Samo Petka, nepomična i mrka u tamnome veličanstvu svojih pregustijeh borova, nijemo gleda kao Keopska Sfinga, što se tu dolje vrte ti prolazni sitni ljudski mravi.)

BARUNICA LIDIJA (koja je ostala sved u svome fotelju dokle je zbor trajao, pratéci s intenzivnijem interesom svaki mig, upravljajući sad jedno sad drugo, nije ipak mogla odoljeti šampanjcu što joj u žilama ključa, pak je i ona skočila i stavila se na čelo povorke predvodeći je smjelim kretnjama, dok je ona sama zaviknula): Halt! (i rastavila društvo tik ulaza u đardin.)

GĐA SLAVE, GĐA LUKRE, GĐA KLARA (dokle se zbor na taj način razvijao, uljezle su polako s desne strane iz sobe, pak su gledale sa zadovoljnim smiješkom dobrieh mamica, a čim je prestalo prikazivanje, počnu pljeskati nazivajući): Bravi!... bravissimi!

BARUNICA LIDIJA (i sva njezina družba, ugledavši gospođe, nahrupe na njih bučnim klicanjem): Oh!... Majke!... ne!... nećemo ih!... (Grupe se stopile. Sva taraca vri životom.)

GOSPOĐA SLAVE (56 god., velika, negda lijepa, sad predebela, prenacifrana, suhim oštrim glasom a nehajnim smijehom te sa zlobnim naglaskom Lidiji): Niko ne diže noge per aria¹²⁴, kako Lidija!... ha ha!...

BARUNICA LIDIJA (bezbrižno, fino): À la guerre comme à la guerre!¹²⁵ Slave! - Del resto - kad je za siromahe!

GOSPOĐA KLARA (60 god., sva u elegantnoj crnini, polusijeda, duhovita): Naturalo!... Koliko više - toliko više!...

BARUN JOSÉ LASIĆ (28 god., s malim usprćenim brčićima a jakim španjolskim akcentom): Na "oglasu" bit će štampano: "Za dobrotvornu svrhu!..." Dakle?... Caramba!... (smijeh.)

GOSPOĐA SLAVE (sjela je na lijevu stranu u fotelju): Jeste li pitali permes¹²⁶ od kapetanata?

GOSPOĐA KLARA (sjednuvši i ona): A zašto bi, kad kapetanat ne čini, nego opereta!

GOSPOĐA LUKRE (je došla do njih, pak sjela. Razgovaraju se.)

GROF HANS (na desnu, tiho Lidiji hineći veliki nehaj, ali plamen mu u očima): Nemoj mi reći: ne! - Sutra ili nigda!

BARUNICA LIDIJA (smiješeći se a šetajući se bezbrižno s njime): A da odgovorim: nigda?...

MARKO TUDISI (malašan, plavokos, aristokratskog profila, sumornijeh oči, a prelijepih ruka razgovarajući se s Emicom i s Orom gore-dolje po taraci. Sve troje puše cigarete): U parteru će nam sijedat skvadra, arčiduka i amiralj! - Dunque?!...

EMICA (naivno Marku): Da znaš, Marko, što me strah! - A majka hoće da budem à la Cléo de Mérode¹²⁷... Govori da joj naličim!

BARUN JOSÉ (koji se približio Emici, s drskijem smiješkom): Oh!... Ne još sasvijem!... (Smijeh.)

¹²⁴ per aria (tal.) - u zrak

¹²⁵ À la guerre comme à la guerre (franc.) - u ratu kao u ratu (tj. treba se prilagoditi prilikama)

¹²⁶ pitali permes - tražili dozvolu

¹²⁷ Diane-Cléopâtre de Mérode - francuska balerina austrijskog porijekla s kraja 19. stoljeća, glasovita ljepotica

ORE (stisla se uz Joséa, kao prestrašena): Ah... gledajte don José!... (pokazujući mu zatiok) Tu nešto lazi... tu... tu...

BARUN JOSÉ (gledajući joj u vrat): In veridad¹²⁸!... ništa!

ORE (dugim pogledom): Proprio ništa?!...

GOSPOĐA SLAVE (Lukri, kao gore): A što ćeš, moja Lukre! - Ovo su mumije! - Dundo Lukša još, još! Grize se, perchè je ćio nešto, a ne zna više što... Jadni pak Niko i Mare!... oh!... pravi oriđinali!... Del resto!... Zadnji veliki gospari... Ma što ćeš!... ne razumiju bre-mena. - Sad ne valja ti nego ona: "Ko ima dinara, oni je gospodar." - To ti je tako! Sve ostalo pak: naši antenati - i republika e tuto il resto¹²⁹ - sve su to antikalje - i ne valjadu ni pô solda.

GOSPOĐA LUKRE (49 god., suha, duga, uvijek zaplakana, ali ne ostavljajući očalin iz ruke i motreći sve i svakoga): Ah!... purtroppo... Kad vidim onoga don José! (Zgraža se.)

GOSPOĐA KLARA (zlobno a duhovito): Njegov djed bio je Benešin kmet - pa je pošô u Ameriku. - Oh! tu ti je nekakva istorija, s pokojnom dumnom Marijom-Paolom!... hm!... In conclusione! ona umrla u Tricrkve, a on skupio milijuna. A sad eto ti mu unuka, per la grazia di Dio¹³⁰ i njegovih dinara, b a r u n a !... Ha, ha!...

ORE (došla do majke, gospođe Lukre, pak joj govori polako): Isko je, isko, pa je rekô: ništa!...

GOSPOĐA LUKRE (polako Ori): Što si šoka!... provaj opet...

GOSPOĐA SLAVE (gospođi Klari polako sa zlobnim osmijehom): Ne!... ne!... Emica nije za Ameriku!... ha! ha!... Neka ga Lukre glođe!...

EMICA (dohodi hitro do gospođe Slave, pak majci): Jesi li videla Oru, kako ga hita?

GOSPOĐA SLAVE (polako): A ti se gubi, s onijem ludijem Markom!

BARUN JOSÉ (Jelki koja se razgovarala i smijala s Lidijom i Hansom): Provajte, Condeso, "La Frangesa"¹³¹ - samo jednu strofu.

JELKA (smijući se smjelo u lice Joséu): Platite najprije ulaz!...

LIDIJA, GROF HANS (smijući se): Brava La Frangesa!

SVI (udare u pljeskanje): La Frangesa! La Frangesa!...

BARUNICA LIDIJA (dolazi ispred gospođa, pak klanjajući se): Mesdames sans messieurs!¹³² Zavjesa se diže! Nina Cavalieri¹³³ pjeva.

SVI (k. g.): Brava la Nina!

MARKO (zove svu mladu grupu da dođe na desnu): Amo!... mi smo publika restouranta za refrain.

SVI MLAĐI (osim Jelke, trčeći u jedno klupko): La Nina!... La Nina!...

¹²⁸ **in veridad** (španj.) - zaista (zapravo bi trebalo: en veridad, ali barun José na španjolski način izgovara talijanski in verita)

¹²⁹ **e tuto il resto** (tal.) - i sve ostalo

¹³⁰ **per la grazia di Dio** (tal.) - milošću Božjom

¹³¹ **"La Frangesa"** - "Francuskinja"

¹³² **mesdames sans messieurs** (franc.) - gospođe bez gospode

¹³³ **Nina Cavalieri** (1874-1944), glasovita talijanska operna sopranistica, varijetetska pjevačica i filmska glumica

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

BARUNICA LIDIJA (s njima do vrata a na čelu svijeh): "Ruhig, Gesindel!"¹³⁴ (Veliki smijeh.)
- Mužika!... (GLAZBA udara.)

JELKA (usrijed tarace stavila se u koketnoj pozi tingl-tangl pjevačice, pak malenim ali ugodnim glasićem zapjeva poznatu napulitansku pjesmicu)

"Songo Frangesa
e vango da Parigge."¹³⁵

(a kad svrši prvu strofu, sva MLAĐARIJA opetuje u koru refrain):

"Oh! oh! oh! oh!"
"Vi pregh' è nun gridá!"

(Veliki smijeh i pljeskanje.)

GOSPOĐA KLARE (koja je međutim pošla na dno tarace, zove svu družbu): Brzo!... brzo!...
Evo vam prohodi amiralj i svi njegovi ofičali.

SVI (trčeći na dnu ostanu do parapeta klanjajući se i pozdravljajući povorku koja ispod tarace prohodi u barkama): Hurrah!... (Dolje se čuje odziv "Hurrah!". Sva grupa ostane razgovarajući se i gledajući zaljev gdje sunce polako nestaje. Sve je nebo jedan posmijeh, jedno lepršanje ružičastih i zelenkastijeh pramova. Ali tmica ispod Mihajloviijeh čempresa slazi polako do mirne gruške obale i vuče za sobom ljubičasti plašt sutona.)

MARKO (slazi s LIDIJOM niz taracu, razgovarajući se; duboko, umorno): Kako je sve ovo ludost! - Kako u našoj treski ipak čujemo neki mali, oštri glas što nas smeta! - (Tiše): Ne čini li ti se da se pred ovijem zalazom sunca i na ovoj taraci nešto gazi... nešto oskvrnjuje?...

BARUNICA LIDIJA (gledajući ga zagonetno): Jes! - Baš u tomu je kontrastu moje uživanje.
- A možeš i tvoje! - (Sa smiješkom, intimno): Što me tako gledaš?

MARKO (hladno): Gledam ti usta što su tako izljubljena!

BARUNICA LIDIJA (skoro gnjevno): Marko!...

MARKO (k. g.): Ne straši se. - I kamen se zacrljeni - ali múči.

BARUNICA LIDIJA (uhitila ga ispod ruke naglo): Jes! jes! Slazimo, valjamo se - najprije polako, pak sve brže, mahnitije - doli, doli - do u ponor... paf!...! Ha! ha!...

MARKO (brutalno, oko u oko): Ti si da na dnu!

BARUNICA LIDIJA (zlim blijeskom u oku): Baš na dnu! - (Muklo, tik do njega a grčevito): Ko me prodô staromu đeneralu barunu Schmidtu za njegove dinare? - a ko je tebe vezô uz gospodare koje mrziš i prezireš?!... Reci: Ko? ko?...

MARKO (jedva osjetljivom ironijom, stavlajući ruke u žep, a gledajući je nekako drzovito): Zadržni smo gospari!... Promisli tad kako uživamo ovi nezdravi, prepuni život u propadanju. (Još tiše, a da nitko ne vidi da govori o mrtvoj ljubavi): Zašto si me ostavila?...

BARUNICA LIDIJA (stresla ramenima, s prezirnim potezom oko usta a pogled joj izgubljen u daljinu): Zašto?! Što si lud!... A zašto ti igraš s nama komediju na grebima naših starijih?

¹³⁴ ruhig, Gesindel (njem.) - mir, vucibatine!

¹³⁵ Songo Frangesa... - Francuskinja sam i dolazim iz Pariza; u to vrijeme popularna pjesma na napolitanskom dijalektu

(Tiše): Kad je tijelo umrlo, valja da se rastoči - sve - sve - do kosti. (Udre u gorki smijeh): Du reste... znam što mi hoćeš rijeti. - Počekaš još malo - pa ću ostavit i njega!... Ha! ha!

GROF HANS (dotrčao, pak se familijarno uhitio između njih, gledajući šaljivo a nemirno sad njega, sad nju): Āe ste?... Hm?!... tu vonja po nećemu! ali po ćemu?!...

BARUNICA LIDIJA (gledajući ga, s drskijem smijehom): Bit će po... sandwichima...

GROF HANS, MARKO: Kolossal! (sve troje ispod ruke smijući se idu prema dnu tarace.)

GOSPOĀA KLARA (šetajući se po taraci gđi Slavi tiho): Jeste li videli!... Elle s' affiche!¹³⁶

GOSPOĀA SLAVE (velikom hladnoćom, smijući se debelo): Elle s' en fiche¹³⁷ - moja draga! A dopo tutto¹³⁸ dokle ište svoje "amante" dans la société¹³⁹, ćini dobro!

ORE (Josću, pružajući mu bijeli lakat svoje ruke): Oh!... Bože moj... nešto je uljeglo... tu!... tu!...

BARUN JOSĆ (gleda u rukavu i otkriva požudno bijelu put): Ah!... jes... jes...

ORE (sva vesela): Jeste li našli? - što je?... što je?...

BARUN JOSĆ (komićnim strahom, a zatim indiferentno puštajući Orinu ruku): Ništa! - jedna baburica! -

ORE (žalosna a dugijem pogledom): Baburica!?!...

EMICA (dotrćala do majke, polako): Vidiš li Oru?!

GOSPOĀA SLAVE (potiho): Odvedi ga u đardin!... Ne budi sved koke!¹⁴⁰ - Još jedne poklade - pa će svak rijet da si osidelica!...

(Izdaleka s Mihajla ćuje se zvonce Zdrave Marije - sitno, pridušeno od zelenila, pak tamo dolje odgovara "Krst" u Gružu¹⁴¹ zategnuto kano jeka. Na nebu se udunula rumen. Petka je sasvijem pocrnjela na zlatnome mozaiku zalaza sunca. Niko ne ćuje večernji pozdrav ćempresa.)

BARUNICA LIDIJA (prekomjernim veseljem, Marku, da je svi ćuju): A sad!... Homo! Aux enfers!...¹⁴²

SVA MLADOST (u jednome kliku): Aux enfers!... (Divlja raskoš uzvitlala se iz sitnijeh nota jadnijeh naših mužikanata, pak prošla u krv, u noge, u živce one bezdušne mladosti. U pobožnome miru zadrijemaloga dvora i prirode što moli, zahuji žarki "galop-cancan" Offenbachova Orfeja¹⁴³ kao krajnji izazov novijeh ljudi onome tihome umiranju tisućgodišnjih ideja i pokoljenja. SVA MLADOST igra držeći se mahnito u jednoj koloni, u neprestanome pjevanju i smijehu. MAJKE su se tobože zgrozile, pak u smijehu nekog nutarnjega zadovoljstva išćezavaju u sobu na desnu. Na ćelu svijeh - kankanuje Lidija, moderna bahantica. Plamen joj je u očima i u prebijelim zubima. - Sva ta bura veselja potraje malo ćasova; cijeli je život u njoj. Ali iznenada zazveći na taraci

¹³⁶ elle s' affiche (franc.) - ona se istiće preko mjere

¹³⁷ elle s' en fiche (franc.) - nije ju briga

¹³⁸ a dopo tutto (tal.) - a poslije svega

¹³⁹ dans la société (franc.) - u društvu

¹⁴⁰ Ne budi sved koke - Ne ponašaj se uvijek kao glupaća

¹⁴¹ "Krst" u Gružu - crkva Sv. Križa u Gružu

¹⁴² aux enfers (franc.) - u pakao

¹⁴³ Offenbach, Jacques (1819-1880) - francuski kompozitor, autor opereta popularnih u vrijeme Drugog carstva Napoleona III; galop-cancan je poznata plesna tema iz Offenbachovog djela Orfej u podzemnom svijetu

jak, neumoljiv "din-din" zvonca iz stare kapelice što ga nevidljiva ruka poteže za konop. Isto kao da se najedanput prekinula mehanička igrarija, a figurice zaustavile se u plesnoj pozi i sa uklesanim posmijehom lutaka, sve je društvo ostalo nijemo, nepomično, okamenjeno slušajući mjedeni maljić što bije tamo gore u večernjemu zlatu.)

BARUNICA LIDIJA (prva se preнула, pak u pustome, tihome smijehu stavlja prst na usta): Pst!... taraca se sveti!...

MUŽIKANTI (bježe niza skale u đardin.)

GROF HANS (hoće do kapelice): Neko nam se ruga!...

BARUNICA LIDIJA (zaustavljajući ga, prodirno): Neko moli! -

MARKO (tvrdo, skoro brutalno, tiho Lidiji): Ne razumiješ li da ovo nije mjesto za nas?

BARUNICA LIDIJA (tiho svima ostalima): Kako došli, tako pošli! (Stavlja se na čelo svijeh u pozi prijašnjega kora.) Lupeži - marš!... (I eto se opet stvorila povorka koja u hitrijem tempu za-ječi između zuba "Kor lupeža", nestaje na desnu istim baletnim ritmom, istim smijehom, istom koketerijom, istom dražesti, sveđ praćena zvoncem što ih tjera i što im se ruga. Pozornica ostaje napokon prazna. Još jedan prasak bučnoga smijeha tamo dolje, kad je mahnita mladost izišla iz puste kuće - još jedan kucaj i - zvonce umuklo. Velika tišina. Vrata se kapelice polako otvaraju.)

GOSPOĐA MARE (pokazala se na tamnome pragu, kao da je mauzolej izbacio mrtve u suton. Sve je tiho, mirno na bijelim pločama umorene tarace. Nad njome nebo, tu gore još cavti i prve zvijezde se smiju u zelenkastoj plaveti. Sa Srđa slazi dah vjetrića pun vonja lovorike i vrijesa. Tamno povrh crne Petke jedan oblačić neće nikako da se udune. - GOSPOĐA MARE ostala je nepomična, kao da sluša jeku nestalih glasova. Blijedo se lice smiješi. Koraknula je, pak klimajući glavom): Pobjegli su! - kako vrapci!

VICA (hrlo, najedena, zapijehana, a za njome DVIJE DJEVOJKE koje odmah počinju raspreat i čistiti taracu, da bude sve kao na početku): Oh!... jeste li ih čuli!... ajmeh! - a što mi je činila unutra - jadona moja gospođa...

GOSPOĐA MARE (k. g.): Molila sam za njih - i za mene.

VICA (k. g.): Da - vi ste dobri, kako svetica!... (DJEVOJKE odlaze.) Uh! - a one stare!... Kako se ne sramu! Eno im sale Bačić¹⁴⁴ za njihove porkarije!... Uh!...

GOSPOĐA MARE (dohodi naprijed, polako, mirno) Jesi li finula? da!... (Zamišljena, u sebi): Nijesam sve razumjela - ma čini mi se: nije pravo veselje! - (Vici): Ako te gospar Lukša pita, reci mu da sam ih ja puštila. (U sebi): Još čujem ladin glas!... Pa zašto?! (Došla je skoro do sobe, pak se obrnula prema VICI koja zatvara kapelicu.) Vica! - je li mjesec večeras?

VICA (gledajući Petku): Jes!... eno ga viri za Petkom! - Para se župski mač na crnoj pletenici! -

GOSPOĐA MARE (k. g.): Dođi!... poč ćemo u đardin.

GLAS VUKA (iz đardina): Vica! - đe si, Vica?

GOSPOĐA MARE (zaustavila se, pak zadovoljno slušajući mu glas): Oh! gospar! - tako rano!...

VICA (ide prema parapetu): Evo me! evo!... puste preše!... (Prignuvši se i gledajući dolje): Ha! ha! - Bože prosti - (Gospođi Mari): Vuko je! (Odgovarajući): Što ćeš, mladiću!

GLAS VUKA (odozdo): Je li se vratio gospar?

¹⁴⁴ **Sala Bačić** - "Bačićeva dvorana u Dubrovniku gdje su se pod konac XIX. vijeka održavali pučki i maskirani balovi." (Lisičar)

VICA (k. g.): Eno ti ga, dohodi iz Lapada. - Samo ne viči!...

GLAS VUKA (k. g.): E, što ćeš!... Vuk kô vuk!

GOSPOĐA MARE (koja se nehotice uputila prema glasu. Lice joj se prevrnulo kao u dubinu. Ona sluša i misli): Rugaju mi se moji. - A glasovi su za mene i dan i noć i vedrina i stare stvari - i moji mrtvi!... (Podrhtnula): Kad slušam, ja vidim.

VICA (se vratila i uhitila je pomno ispod ruke): Homo, gospo Mare!...

GOSPOĐA MARE (zamišljena, ali vedra, uzdahla duboko): Ah!...

VICA (poljubivši skromno ruku koja se naslonila na njezin lakat): Što mi pak uzdiše moja gospođa?

GOSPOĐA MARE (k. g.): Sve ištem nekoga po glasu - a ne mogu ga nać. (Odu.)

GOSPAR LUKŠA (ulazi pijehajući, teškim, tromim korakom iz đardina. Govori nekome dolje):

Kad sve spremiš - a ti dođi! - (Na taraci zlovoljan, umoran): Uf!... te skale - ta starost!... (Došao je do sjedala na desnome parapetu, pak sio i duboko uzdahnuo): - Ah! Finalmente!... (Diže klobuk s glave i stavlja ga blizu): - Umorio sam se - i najedio!... Uf! - ma najedio!... almeno tu gledam što me gusta!... i govorim sam sobom kako siđelice!... Ma sfido... Pukô bih!... (Ustao pak lupnuo štapom pokazujući gnjevno na dimnjak električne centrale koji tamo strši u vis i baca dim na dnu Batale.) Ne!... ni tu!... gdje god se obrneš - nešto te udre u oči, u nos... Eto ti na! Bi li vrag bio ostavio ovaku kominatu ispod Mihajla?!... (Sve zlovoljniji, uzrujaniji u neizmjerne večernjoj tišini): - Nema više Gruža - nema više Nuncijate - nema Boninova - bacili, iskopali, prisjekli! - Pak vaguni! - tramway, dim, smrad... (Lupnuo opet klobuk na glavu pak nemiran luta po praznoj taraci.) Dobro je učinila Mara! - Digli su joj njezinu rivu i njezin banj! - A ona je rekla: "Sluga" - i pošla u raj. - (Sve jeditije, jer mu glas odviše buči u samoći): Pa sve furesto!... sve novo! - Djetići u karocam, smetlišće u Dvoru! - a partiti?!... (U velikom prasku smijeha i jeda): Ha! Ha!... naši partiti! (Pokazujući gnjevno i prezirno prema Gružu): Dvije bande - tri bandijere - četiri šmigle - a stotinu lera¹⁴⁵!... Ma... (lupajući štapom po taraci) - Ma!... đandarmi vas čuvaju!... he! he!... Bajunete vam se hoću - da se ne zakoljete!... Kako askeri¹⁴⁶ na Hristovom grobu! - Ha! ha! ben detto!...¹⁴⁷ Kako askeri!... (Kašalj i jed ga duše, a on se nasloni na tavinu dokle mu prođe. Veliko mu se tijelo sve trese, a lice pomodrelo. Zatim teško dišući, s prezirnim kretom ruke, kano da je sve dospjelo): Znam, znam! - počekaj pa ćeš i mene. Ma danas još ne. - (Brišući znoj s možnog mu čela): Kako moj čaće!... valja bit bestija kako sam ja! - Jedit se, perchè ljudi živu i zaboravljaju... (Pauza. Oglada se naokolo. Tmurno): Naturalo... ni maške!... (Golubi guču ispod kuplja.) Razumijem!... da - da!... pošli ste spat!... (kao začuđen gledajući uzgori nebo) Oh! - zvijezde?!... (vadi uru iz špa-ga)... 7½ - Oh! oh!... (Obrne se i pogleda Petku koja se pružila i legla u ljubičastoj šari utrnuloga zapada. Jedna zvijezda dršće, kano da vjetar maha njezinim plamečkom. Tamo, ispod Marinice¹⁴⁸, električne svjetiljke probole zlatnim iglicama zeleni sumrak Lapada, pa se rastrkale u mrtvi za-

¹⁴⁵ Dvije bande - tri bandijere - četiri šmigle - a stotinu lera - dvije strane, tri zastave, četiri kurve, a stotinu fakina (nevaljalaca); pisac aludira na srpsku i hrvatsku stranu u Dubrovniku, na hrvatsku, srpsku i talijansku zastavu, na pokvarene političke vođe i njihove nevaljale najbliže sljedbenike

¹⁴⁶ askeri - vojnici; aluzija na situaciju u kojoj su turski vojnici čuvali Kristov grob od kršćana, koji bi se obično prije ponoćke potukli

¹⁴⁷ ben detto (tal.) - dobro rečeno

¹⁴⁸ ispod Marinice - dio Lapadskog puta gdje je danas Povijesni institut HAZU

(ljev.) Petka!... eh!... ako svi spu - ti si almeno sved all' erta¹⁴⁹. (Poluglasno): Šoko!... ljepša si nego u mladosti mojoj!... Pa za koga!... Ko te gleda?... Komu što govoriš!... (Vraćajući se sumorno prema kući): Eto ti, na!... Obrnuo sam ti škinu!... (Sio zamišljen, svaljen u svome stôcu.) - Gledala je toliko ovu taracu... Može bit je zato tako mrka - jer domalo neće nikoga biti na njome! - Āa!... Doć će kakav Amerikan - rijet će mu da su se odika šetali tenjci (gorkim posmijehom) ha! - ha! i neće bit slagali! - pa će bacit i kuću i taracu - kako Lorka! - (Diže se, star, uskošen, trom): Ma što ovo danas?!... Nemam mira!... Zaludu! - za mene više nije ni šetnja - ni svijet - ništa!... Valjat će mi - ostat doma - zatvorit se - ne viđet nikoga!... da ne reću da sam rebambiškô... Jes!... - jes!... (Slijedeći duboki, gluhi šum misli): Niko, Mare - i ja! - Pak Finis! - Svako jutro kad se pogledamo - čini mi se da ću rijet: "Što?! - još si tu!" - (Ogledajući se na sve naokolo): Sâml! - sâml! - Tisuću godišta krvi - moždana - pravoga života. Pak, sad na!... četiri kosti ispod čempresa! (Zagledao se kao Niko u škropionicu.) "Mrtve vode" - kako je pokojni Orsat govorio. - Baš tako! (Stresao posprdno ramenima) - A ja govorim kako kundurica! - Dobro da me jedna Mare nije čula. - Rekla bi da popijem narančanu za moje nerve... ha! ha!... Altrochè nervi!... (Hoće da pođe u sobu.)

VUKO (došao iz đardina i kao orijaška straža ostao vitak u mirnoj snazi prelijepoga tijela. Jednostavno): Gosparu!...

GOSPAR LUKŠA (zaustavio se, pak se napola obrnuo): Ko si?

VUKO (k. g.): Vuko iz Konavala.

GOSPAR LUKŠA (dohodi tromo, zlovoljno do tavalina): Ah! ti si.

VUKO: Spremio sam badnje i zatvorio magazin.

GOSPAR LUKŠA: A ključići?

VUKO (dodavajući mu ih): Evo ih! - a znaš, gosparu! Napojio sam ti konje - pa hajd, pred zorom!

GOSPAR LUKŠA (spremajući ključice u tavalinu): Jesi li večerô?

VUKO (sa smiješkom, a zubi se bjelasaju ispod mrkijeh brkova): Eh! kô beg! - Boba i kunac beškota! -

GOSPAR LUKŠA (nehotice): Kašpita! (Zamišljen): Da ne zaboravim - kad ćeš se vratit? -

VUKO: Sutra trgamo u Bjelini kraj Ljute.¹⁵⁰ - Bit će ga za dvá dni! -

GOSPAR LUKŠA (upućuje se prema stanu): Ben!... a sad adio! - Uduni ferô u stali prije nego zaspiš!

VUKO: Eh! dobro govoriš, gosparu! - Svijeća, pa moj san!...

GOSPAR LUKŠA (stao, pa ga pogledao. Hladni odsjev bijelog zvjezdanog neba prelijeva se po tvrdome čelu mladiću): A ti spiš - dobro, je li!?

VUKO (prošo rukom po zatioku, pak pogledao dlan i nasmijao se): Eh! - kako kad!... Vas dan trudimo, kopamo, valjamo kamenje, Bože prosti - kako živine! Pa navečer - eh! gospode Bože! - baci se, na, i eto - zaspi, kô zaklan! -

GOSPAR LUKŠA (k. g.): Za to ste i taki!

VUKO (pljunuo na zemlju): A ma ima i dana, gosparu, kad ti nešto prisije. Pa ni oka, ni truna - nego sve se vrti i duši - Bog sačuvô! - pusta mora.

¹⁴⁹ all' erta (tal.) - na oprezu

¹⁵⁰ u Bjelini kraj Ljute - sela u okolici Dubrovnika

GOSPAR LUKŠA (smiješeći se hoće opet da ide): Znam - poznam je!... (Mašući rukom): A sad da si mi zaspô!

VUKO (nije se maknuo, već prošao rupcem preko lica, pak se zagledao i uzdahnuo): Ah! - da bi Bog i blažena Gospa, ma...

GOSPAR LUKŠA (do vrata; začuđen, smrknut, ali radoznao): Ma... što?...

VUKO (pogledao na istok, a prsti se spleli i pucaju kao suho granje na vatri): A kako ću zaspat, gosparu, kad mi ne dadu Jelu?!

GOSPAR LUKŠA (prekrižio ruke iza leđa, pa mu se približuje gledajući ga posprdno u lice): Ah... ma bravo!... Neka te vidim!...

VUKO (poniknuo glavom, pak prevrće bijelim rukavima): Eh! tako je, gosparu! - otkad su nas roditelji na pašu slali! Bila je malo dijete, kako jagnjić. A kako bi je čuvô! - Za nju sam bra divlje jagode i sunovrate. Za nju! - A što ćete!... Manjak¹⁵¹ - kô manjak!

GOSPAR LUKŠA (k. g.): A sad, kad smo ljudine - sad dohodimo u gospara - dajbudi za most - pa mu krademo djevojke!

VUKO (mirno gledajući ga): Nije tako, gosparu. Ja je pitam u vas - a vaša volja: hoćete li mi je dat, oli ne.

GOSPAR LUKŠA (obrnuvši mu leđa): A ja ti je ne dam. - Sad ćeš moć spavat!

VUKO (nepomičan): A zašto mi je ne date?

GOSPAR LUKŠA (naglo, oko u oko): A ko te naučio da pitaš: zašto?

VUKO (prošao rukom preko lica, pak se zagledao u daljinu): Trudno mi je, gosparu!...

GOSPAR LUKŠA (pogledao ga sa strane, mirno): Može ti i bit!... (Skoro porugljivo): Nema ništa; djetetina, a hoće da se ženi!

VUKO (k. g.): Imam dvije ruke.

GOSPAR LUKŠA (uskošeno): Mogô bi ih imat i četiri! - Ne i ne! - I njezina me majka moli-la: ne daj, gosparu... da mi pođe za nikoga!... jes... jes... rekla je baš: za nikoga! -

VUKO (podbočio se, pak pogledao gore gdje sve zvijezde trepere): A ko je kriv?

GOSPAR LUKŠA: Kriv? - Ne razumijem te.

VUKO (pogledao u zemlju, pak mirno): Eh! Vi to ne znate, gosparu. Ona je ćela rijet: nije moja ći za - spurjana!

GOSPAR LUKŠA (dolazi polako do njega gledajući ga u lice): I ti si?...

VUKO (k. g.): Dovelu su me u povoju iz ošpedala. (Pauza.)

GOSPAR LUKŠA (okrenuo se, pa zamišljen i nekako zlovoljno): Žô mi te je. - Vjerujem da si pošten - bit ćeš bolji i od puno našijeh - oh! ne dubitâj!... ma stisni dušu i nađi drugu.

VUKO (objijem rukama prošao preko lica, kao da se umiva. Duboko uzdahnuo, pak se polako obrnuo da će poć): A što ću!... Kad nećete...

GOSPAR LUKŠA (prama sobi, uskošen): E tanto basta¹⁵²!... da si mi uranio...

VUKO (vadi iz pojasa knjigu): Ova ti je od gospara paroka iz Čilipa...

GOSPAR LUKŠA (uzimlje knjigu pak gleda Vuka): Od dum Ivana?... Pak sad mi je da-vaš?!...

¹⁵¹ manjak - momčić, dječčić (malnjak)

¹⁵² E tanto basta (tal.) - toliko je dosta, ne govorimo više o tome

VUKO (mirno): Rekô mi je da ti je predam ako mi ne pogodiš...

GOSPAR LUKŠA (stavljajući jedito pismo u špag): Ah!... možeš mu odma rijet: da ga pozdravljam i da mu je trud zaludu... Ma sapete¹⁵³!... (Uputio se tromo prema zatku. Suton pokrio svu taracu kano pepelom. Samo je nebo svijetlo i visoko, visoko.)

GOSPOĀ MARE (pokaza se na vratima od sobe držeći užeženi srebrni dvosvijećnjak. Mirno zove): Lukša!...

VUKO (tik do izlaza u đardin, duboko, tužno, prignuo glavu, pa prstima kopa po hladnome kamenu): Eh! Jadan li sam ti. Bože moj!...

GOSPOĀ MARE (trgnula se. Svedr držeći svijeću, koraknula je prema glasu, a užas prošao joj preko lica): Što si to rekô!... Lukša!... što ti je zaboga!

GOSPAR LUKŠA (obrnuo se, pak ostao na mjestu kao prikovan gledajući kako se Mare poput utvare približuje Vuku. Nehotice, a tiho u sebi): Mare!...

VUKO (maknuo rukama, otro suzu laktom od rukava, pak se okrenuo kao da će slazit, tihim, tugaljivim glasom, regbi da zavlači gorsku pjesmu): Eh! - Teško svome bez svojega! (Slazi i ode.)

GOSPOĀ MARE (k. g.): Reci - reci meni, Lukša moj! - tvoje jade... Kako tad -

GOSPAR LUKŠA (preobražen u licu, približuje joj se. Plamen njegovih oči zabô se u prazne zjenice neizrecivijem pogledom iz koga niče strašna misao. Jače, ali kao dah): Mare!...

GOSPOĀ MARE (očutila je njegov dah, maknula se naprijed i dohvatila se pružene mu ruke. Svijeća zadrhtala u njezinoj ruci. Usklikom): Ah! tu si!... - oh! zašto mi ne govoriš? - Što te muči?... Sestra sam ti jedina!... Ah! samo nemoj onijem glasom. - I tad si rekô iste, iste riječi: "teško... teško..." oh! kako je ono...

GOSPAR LUKŠA (k. g., vas mu se život ukočio u pogledu kojim pije one blijede usne, one prazne oči, a čežnjom čovjeka koji hoće da upozna, kakvo je lice udesa. Dubokijem glasom tik do nje, nadovezujući na njezine riječi): Teško svome bez svojega! (Uzimalje joj polako svijećnjak iz ruke i stavlja ga na tavin.)

GOSPOĀ MARE (sva se pritisla uz njega): Jes!... jes!... Danas je prvi put da mi govoriš glasom... mladosti!... Oh! kako si je ćutio! (Milujući ga): Jadan moj Lukša!... I ti si posluš naše stare! - Ostavio si je!... Vidiš... Još se i danas spominjem tvoga plača... Oh!... što ti je... što ti je?...

GOSPAR LUKŠA (polako se odalečio od nje, a lice mu potamnijelo kao Minčeta na daždu. Automatski, gledajući neprestano Marinu utvaru, izvadio iz špaga list što mu ga Vuko donio, pa ga otvorio s grčevitijem drhtanjem. U sebi, u neizmjernom čudu): Moj glas... u njega?!... (Hitro se prignuo do svijeće i preletio pismo. To je čas. Kao dim zastro se po njegovome licu. Ruka mu klonula - ali se utvrdio i ostao, nijem, od mramora. Oči se raspečile u tmuni, a usne nehotice šapću da jedva čuješ.) Vuko!... moj sin!...

GOSPOĀ MARE (nemirna, sama, kao izgubljena): Āe si?... Āe si?...

GOSPAR LUKŠA (sklopio oči, kao da ga prejako svjetlo pali. Sudnji čas je prošao, a on ostao smrvljen. Napokon njezin glas ga probudio. Rukom prođe preko lica kano da skida s njega maglu. Oživljuje i prvi pogled je na onu jadnicu. Proplakao bi, ali Lukša Menze da plače pred sestrom! Približio joj se, obuhvatio je kao da će je zagrlit, pak poljubio joj bijele prame, te silujući se udre u bezbrižan smijeh): Ha! ha! ha!... uhitio sam te... uhitio!

¹⁵³ ma sapete (tal.) - ali razumijete, ali znate

GOSPOĀDA MARE (radosna, nevjerna, grli ga, a suze briznule iz mrtvih oči): Ah!... ti si opet, ti!... Ma što je... što je?

GOSPAR LUKŠA (k. g.): Ti poznaš glasove,... jes... ma još nijesi prava vještica. Oh! ne!... jer nijesi pogodila kad ko plače, oli kad ko pjeva...

GOSPOĀDA MARE (nevjerna): Ah! i kad pjeva?!...

GOSPAR LUKŠA (sve to življe, ali na izmučenome licu bije se stara bitka): Sikuro!... eto vratili su mi se stari dani - kad sam još činio pjesme! - Oni me luđi Dum Marin zamolio da mu nešto komponjam za festu sv. Mihajla!... Eto ti tu!... ja deklamavô - a ti si se pripala!

GOSPOĀDA MARE (naslonila glavu na njegovo rame): Oh! da znaš kako sam se stresla kad si onako zaječo! - Nemam nego tebe - a tmica je!...

GOSPAR LUKŠA (vodeći je polako u sobu): To ti je sved kad me ne slušaš!... Valja da te Vica vodi, oli da me zazoveš. A sad pođi... pođi u kamaru; neka bude večera brzo spravna - pak ću ti prolegat moju današnjju pjesmu...

GOSPOĀDA MARE (došla je do vrata, pak objema rukama pomilovala mu lice): Idem! idem!... Bože moj! eto sad opet imaš glas - tvoje starosti! (Poljubivši ga u čelo): Prosti - ... - mješte majke naše! (Polako odlazi s blaženijem posmijehom.)

GOSPAR LUKŠA (sâm, zaustavio se do vrata gledajući za njome, pak se obrnuo i tromo, ostarjelo, srvano, doteturao do stôca. Tu se svalio i zagledao se začas u otvoreni list; uzeo ga te klimajuć glavom, tepajući, a poražen, čita): "Smilujte se djetetu što ga nazad 24 godišta donijela majka njegova iz ošpedala. Zvala se Nika - a bila je kozica u Vaše majke. Umrta je odmah od truda i od sramote. A na smrti mi je rekla: kad u jadu bude, neka ga otac brani. Bog me zove! On zna da sam ga s gosparom Lukšom porodila." (Pismo mu pade iz ruke, a on upiljio pogled u daljinu.) I rekla je istinu. (Pauza. Dignuo se, a noge teške kano olovo.) Kako se sve vraća i kako se sve plaća! - (Tvrđe): A valja platit! (Zamišljeno gledajući jedan tračak u tmici, što ga okružuje): Na starome hreku grančica!... I Mare ga pripoznala! - Jes - jes! - On je - on, komu su naši stari zabranili da na svijet dođe - Sin!... (Tiho u strahu gledajući sve naokolo): Imam sina!... U njemu je sva naša priplemenita krv! - Puki moj nono!... Oh! da me ko čuje!... (Još tiše): Sve kako naši stari!... (Koraknuo i zagledao se u prazninu): I Galateja¹⁵⁴ je oživjela - ali duša?!... (Noć je sve pokrila. A svud zvijezde po nebu i po moru. Sva se priroda rasplinula u tmimi i u svetoj tišini. Stresao se, kano da mu je zima.) A hoće li duša?... (Tvrdo): Valja. - (Ide teško, izmoreno do parapeta, pak zove u noći): Vuko!

GLAS VUKA (ozdô): Gosparu!

GOSPAR LUKŠA (k. g.): Dođi gori.

GLAS VUKA (k. g.): Evo me! -

GOSPAR LUKŠA (zamišljeno došao do kapelice, pa se nehotice zagledao u zatvorena vrata).

VUKO (pojavio se na ulazu od đardina. Svijeće ga s tavalina rasvjetljuju. Mirno): Zapovijedaš, gosparu!

GOSPAR LUKŠA (šetajući se i ne gledajući ga): Ćio sam ti rijet da sam prolegô knjigu tvo- ga paroka. (Kano da ište po tavalinu.) Je li ti rekô što mi je pisô?

VUKO: Nije

¹⁵⁴ Galateja - prema grč. mitu Pigmalion, kralj Cipra; zaljubio se u Galateju, ženski kip što ga je sam napravio, a Afrodita mu udahnula dušu

GOSPAR LUKŠA (uzimlje u jednu ruku svijeću, a u drugu list): Nu hod ovamo! - (Vuko mu se približio. LUKŠA mu pruža list gledajući ga požudno, izbočeno, strogo, dočim je sva svjetlost na licu Konavljanina.) Umiješ li legat?

VUKO (mirnim smiješkom): A kako bih ja - težak?

GOSPAR LUKŠA (gledajući ga neprestano, a položivši svijeću na tavalin): Čigov si?

VUKO (k. g.): A što ti to prema¹⁵⁵, gosparu!

GOSPAR LUKŠA (spušta pogled na tavalin, pak sjedne u stolac; pokazujući mu drugi stóčić): Sjedi.

VUKO (mirno zasio po seljačku naslonivši lakte na koljena).

GOSPAR LUKŠA (naravno, motreći ga neprestano): Tvoj mi parok piše da ti je poznavô majku...

VUKO (k. g., gledajući u zemlju): Čuo sam.

GOSPAR LUKŠA (k. g.): Da je umrla dokle si ti bio u povelju - i da mu je priporučila - da ti nađe oca!

VUKO (stresao nehajno s ramenima): Pa što bi mi sad!

GOSPAR LUKŠA (boreći se vlastitom mukom; nešto dublje): Jesi li ga iskô?

VUKO (motreći dlan od ruke): A zašto bih! - Uzrasô sam u Mata Miloša kako njegovo dijete. S početka djeca mi se rugala: "spurjane!... mulane!" Kadgod me zaboljelo - ali kad sam vidio da ih ima u svakoj konavoskoj kući, pomislio sam: eh!... valja tako da bude!

GOSPAR LUKŠA (k. g.): A poslije... bilo ti je trudno! ah!?

VUKO (zasio udobno na stóčić): Nije ni tako¹⁵⁶. - Najprije na pašu - eh! to su bile najljepše godine - pak muči se sijeci, kopaj... Ljeti u žegi, a zimi u vodi. - Eh! i eto ti tu, gosparu!

GOSPAR LUKŠA (gledajući ga prodirnije): A nije te nigda nešto mučilo - dušilo,... da iziđeš iz toga siromaštva... da budeš nešto... "gospar"?...

VUKO (izvadio ubručić, pa se useknuo, te naivnim smiješkom): Eh!... da ti pravo kažem - bio bih pošô u Ameriku.

GOSPAR LUKŠA (smrknuto): A zašto? -

VUKO (prostodušno): Za dobivat!

GOSPAR LUKŠA (k. g.): A što će ti dinari?

VUKO (ustao i podbočio se, pak u smijeh): Eh! gosparu! Vratio bih se u Konavle, pa bih kupio u gospara malo baštine.

GOSPAR LUKŠA (sa zadnjim tračkom nade): A djeca?...

VUKO (zasramio se i začekšao se iza uha): Djeca!... Bože moj!... a ko na to misli... (Duboko): Pa isto - kad mi je ne date!...

GOSPAR LUKŠA (prošao polako do kapelice, pak se vraća kao zamišljeno): A što bi reko, da ti neko najedanput kaže: - Znaš, Vuko!... otac ti je bio gospar... Umro je, pak na smrti ostavio ti blaga - i kuću - veliku... recimo per esempio (tik do njega, bljed, ali boreći se kao za svoje spasenje i gledajući ga u krasno junačko lice) - ovaku - kako je moja!...

VUKO (smije se između gustijeh brka): Ajmeh, gosparu! što mi se rugate!

¹⁵⁵ prema - služi, treba; Vuko kaže: "A što ti to prema, gosparu" u značenju - "A što će ti to?!"

¹⁵⁶ Nije ni tako - Pa baš i nije mnogo

GOSPAR LUKŠA (k. g.): Govorim kako što se govori. Ne mogu poč' spat. A isto mi je razgovarat se s kijem mu drago!... Dunque (stavljajući mu ruku na junačka pleća) odgovori mi: da ti se otvoru vrata ove kuće, pa da te služba pozdravi i primi, a neko ti pruži ruku i reče: Ovo je palac tvojijeh starijeh. Ti si v l a s t e l i n ! - Da, da, ne služi da se sramiš! - šala je... - Ma bilo je u životu i takijeh pripovijesti. Dunque! što bi ti učinio, Vuko, da ti ovu kuću dadu?...

VUKO (nasmijao se živo, a svi zubi provirili): Eh! da ti pravo kažem... (Razgledajući se sve naokolo): Gosparu - prodô bih je.

GOSPAR LUKŠA (kano da ga je nešto u prsa udarilo, sio u stolac i grčevito se nasmijao): Prodo!... ha! ha!...

VUKO (k. g., mirno, pak pljune na zemlju): I kako!... pak bih pošo u Konavle sadit lozu.

GOSPAR LUKŠA (umuknuo i prignuo glavu. Osuda je izrečena. Uzeo list D. Ivana, pa ga polako razdire. U sebi): Tako je! (Jednostavno Vuku s izražajem predašnjega gospostva. Podignuo se): Rijet ćeš gosparu Dum Ivanu da si me vidio kad sam razdrô njegovu knjigu.

VUKO (odalečio se, pak ide prema izlazu): Hoću, gosparu!...

GOSPAR LUKŠA (gledajući ga): Āe ćeš?

VUKO: U stalu.

GOSPAR LUKŠA (zatreptio očima i spustio pogled, pak iza trena oklijevanja, mirno): A ti pođi! -

VUKO (hoće da sađe): Dobra noć, gosparu!

GOSPAR LUKŠA (napisao hitro nešto na papiru, pa mu ga dava): A ovo ćeš pridat Dum Ivanu -

VUKO (uzimlje i gleda ga nekim očima punijem želja i molitve): Gosparu!...

GOSPAR LUKŠA (zagledao se u njegovo lice, skoro u sebi): Zaboravio si dušu... Pigmalione!...¹⁵⁷

VUKO (k. g.): Što govoriš, gosparu?

GOSPAR LUKŠA (mirno): Ništa! Da ćeš se do 14 dana oženit s Jelom -

VUKO (živo, naglo, preobraženo prignuo se, pa mu poljubio ruku): Gosparu moj! -

GOSPAR LUKŠA (stavio ruku u njegove, pak se prignuo i zagledao u prekrasno lice. Šapće kao u sebi): Koja grehotal!... (Stresao se, uspravio i odalečio prema stanu) - pa ćeš u Ameriku. - A intanto... pođi spat.

VUKO (veselo odlazeći): Eh!... a ko bi sad, gosparu!... (Ode veselo.)

GOSPAR LUKŠA (slušao je kako nestaju njegovi koraci. Čuje se pridušena pjesma njegove sreće. Zatim uzdahne duboko, a mir sađe na njegovo lice): Da me čuo Dum Marin!... Altrochè teorije!... (Uzeo svijeću, pak zove Vicu s tarace): Vica!

GOSPAR LUKŠA (k. g.): Kad izide Vuko - zatvori vrata!...

GLAS VICE: Hoću, gosparu!...

¹⁵⁷ **Pigmalion** - kralj Cipra; zaljubio se u Galateju, ženski kip što ga je sam napravio, a Afrodita mu udahnula dušu; u kontekstu drame Lukša kaže sebi, a ne Vuku, premda se Vuku obraća: "Zaboravio si dušu, Pigmalijone!" tj. on, Lukša, otac je Vuka, on mu je dao život, ali mu nije dao dušu.

Ivo Vojnović: Dubrovačka trilogija

GOSPAR LUKŠA (uputio se prema sobi, ali zaustavio se sa svijećom u ruci te jednim dugim pogledom zaokružio svu crnu tišinu mrtve, tamne tarace. Čini se da je nad pločama kakvoga staroga grobišta. Pak se strese i rukom učini kano da tjera nevidljive aveti. - Skučeniji, stariji, ide u sobu): A sad!... homo spat. (Ulazi.)

Zavjesa pada

EPILOG

NA MIHAJLU

Jedan po jedan dohodu vlastela
u crnom lijesu nošeni od f a k i n a
na zadnje sijelo đe no znak propela
grbove kruni posred ruzmarina.

Nakon svih borba naslijeđenih strasti
i mržnje davne, što ti žile pali,
i šetnja, i šala, i plandovanja, i lasti,
harno je leći gdje su navijek spali

djedovi mrtvi, kad je K n e z još vlado.
Tu sami trunu dalje bar u miru,
dok cvjetnom travom pase krotko stado

što san gospárâ ne budi u svom gaju.
- "Requiem aeternam!" - - - čuj eolsku liru
čempresa grobnih!... možda šapću o rajuu...

RJEČNIK

aboliškat (tal.) - ukinuti

Agripina (16-59. n. e.) - majka cara Nerona, poznata po svojoj okrutnosti; otrovala je cara Klaudija, a dao u je ubiti njen sin

akvile imperijale (tal.) - carski orlovi

alabarda (njem.) - helebarda, dugačko koplje koje na kraju ima i dvostranu sjekiru

all' erta (tal.) - na straži, na oprezu

allons enfants (franc.) - "Allons enfants de la patrie" ("Hajdemo sinci domovine"), početne riječi marseljeze, francuske revolucionarne pjesme koju je 1792. spjevao Rouget de Lisle, a koja je kasnije postala francuska himna

almeno (tal.) - barem

alonge-vlasulja (franc.) - dugačka perika kakva se nosila u vrijeme franc. kralja Luja XIV (17. st.)

altrimenti (tal.) - inače

altrochè (tal.) - i te kako

altrochè nervi (tal.) - a kamoli živci

ambašatur (tal.) - ambasador

Amerikan - naš iseljenik koji dolazi iz Amerike

amiralj (tal.) - admiral

anche (tal.) - također

antenat (tal.) - predak

anterija (tur.) - dio odjeće kod muslimana, nosi se povrh odjeće

antikalje (tal.) - starine; starežine, stari ljudi

arčiduka (tal.) - nadvojvoda

armata (tal.) - vojska

asker (tur.) - vojnik

au complet (franc.) - potpuno, u potpunom broju

balat (tal.) - plesati

baldakin (tal.) - svečani pokrov nad prijestoljem

banda (tal.) - strana; glazba

bandijera (tal.) - zastava

banj (tal.) - kupalište; drvena kućica za kupanje

baština - imanje, zemljište, polje

Batala - donji dio gruške luke, podno Montovijerne

batist (franc.) - vrsta finog tankog platna

bauo (tal.) - sanduk, kovčeg

beleca (tal.) - ljepota

ben (tal.) - dobro

ben detto (tal.) - dobro rečeno

beškot (tal.) - dvopek

bječve - čarape

bjelača - vrsta odjeće

Bokar - tvrđava nad morem na zapadnoj strani dubrovačkih zidina

bonasera (tal.) - dobra večer

bôno - bolno

botilja - boca

brebonjiti - gundati, brundati, prigovarati

brijeme - vrijeme

brokat (tal.) - teška tkanina protkana svilom, srebrom ili zlatom

Brsalje - dio Pila, sjeverozapadnog dijela Dubrovnika izvan zidina

brškati - premetati tražiti

bumbak (grč.) - pamuk

bureau (franc.) - pisaći stol

buo (gen. **burala**) - dubrovački oblik za franc. **bureau** (v.)

butigar (tal.) - prodavač u dućanu, dućandžija, kramar

canotier (franc.) - vrsta slamnatog šešira
capiso (tal.) - razumijem
caramba (španj.) - do bijesa! (španj. kletva)
c'est egal (franc.) - svejedno je
che ciarlatano (tal.) - kakav šarlatan (varalica)
che fortuna (tal.) - koja sreća
che scandalo (tal.) - kakva sablazan
che seccatore (tal.) - kojega li gnjavatora
che tipi (tal.) - kakvi tipovi
chignon (franc.) - tuđe, naprahane (napudrane) vlasi koje su gospođe nosile kao svoju frizuru
cioè (tal.) - to jest, naime
col tempo (tal.) - s vremenom
cosa volete (tal.) - što hoćete
crépon (franc.) - vrsta tkanine
crevlja, crevljica - cipela, cipelica
console (franc.) -salonski stol savijenih nogu
cukar - šećer
cvancika (njem.) -austro-ugarski sitni novac od 20 krajcara

čambelan (tal.) - u pravom značenju komornik, u prenesenom: udvorica, ulizica
čarlatano (tal.) - šarlatan, varalica
čerto (tal.) - sigurno, zacijelo
Čilipi - selo u Konavlima
čio - vrsta lastavice
čip - prekoramena, svečani plašt koji se nosi preko desnog ramena

ći - kći
ćio - htio
ćućeti - voljeti

dajbudi - tobože; barem
damašak (tal.) - damast, svilena, vunena ili lanena tkanina (naziv prema gradu Damasku)
dečidati (tal.) - odlučiti
deklamavat (lat.) - deklamirati, recitirati
del resto (tal.) - premda, uostalom, inače
del trono (tal.) - prijestolja (gen.)

detavat (tal.) - diktirati, kazivati u pero
difatti (tal.) - zaista
di grazia (tal.) - molim, molim lijepo
diskorat (tal.) - govoriti, razgovarati
diskusijon (tal.) - rasprava
divertiškati se (tal.) - zabavljati se
djevojka - sluškinja
dopo tutto (tal.) - napokon, naposljetku
dospjeti - završiti, dokrajčiti, isteći
držanstvo - dužnost
dumna (lat.) - redovnica, koludrica
dunque (tal.) - dakle
duplijer (tal.) - velika voštana svijeća, dvostruki svijećnjak

đa (tal. gia) - uzvik bez određenog značenja: da, naravno, već
đakobin (prema tal. giacobino) - jakobinac, pripadnik radikalne stranke u vrijeme francuske revolucije (1789-1794); krajnji revolucionar
đakonet (tal.) - žakonet, tanka pamučna tkanina
đardin (tal.) - vrt, perivoj

eban (grč.) - crno tvrdo drvo, abonos
eccetera (tal.) - i tako dalje
Ečelencia (tal.) - ekselencija, naslov visokim osobama
elecijoni komunale (tal.) - općinski izbori
elefanat (tal.) - slon
empire (franc.) - stil ampir, naziv za kićeni i raskošni stil umjetnosti u Francuskoj u vrijeme Napoleona (poč. 19. stoljeća), kad se oponašalo umjetnost starog Rima
empire-console (franc.) - salonski stolić u anpir-stilu
e tanto basta (tal.) - a sada dosta!
eunuki imperijali - carski uškopljenici
ezaltan (lat.) - egzaltiran, uzbuđen, oduševljen, prenapet
ezaltavat se (tal.) - raspaljivati se, pretjerivati

fakin (tal.) - nosač; fakini, odjeveni u staru narodnu nošnju iz dubrovačke okoli-

ce, nose lijes na sprovodu
famoz (tal.) - krasan, divan, izvrstan
fantastikat (tal.) - maštati, buncati
fatigati (mlet. tal.) - teško raditi
feralić (tal.) - mala svjetiljka, fenjerić
ferata (tal.) - željeznica
ferauo (tal.) - ogrtač, plašt
fermati (tal.) - zaustaviti
ferô - svjetiljka
festa (tal.) - svečanost, blagdan
festun (tal.) - vijenac od cvijeća i grančica
fichu (franc.) - ženska marama za glavu
fidejkomis (franc. fidéicommiss) - neotuđivo nasljedno dobro
fijorin (tal.) - forint, vrsta novca
finalmente (tal.) - napokon, konačno
finis (lat.) - kraj, svršetak
fraja (njem.) - zabava, slavlje; izlet
framason (franc. franc-maçon) - slobodni zidar, mason
Franča - Francuska
Frančezi - Francuzi
funjestra (tal.) - prozor
furda (tal.) - fukara, okoš
furest (tal.) - stranac
furestarija (tal.) - tuđinci, stranci

gobelin (franc.) - goblen, umjetnički tkani zidni sag
gomnar - nevaljalac, deran
grandezza (tal.) - dostojanstvenost, veličina, sjaj
grand-seigneur (franc.) - veliki gospodin
Gruda - selo u Konavlima
guardinfant (franc.) - obruči za široke suknje, krinoline, kakve su se nosile u vrijeme Luja XVI; nabori na ženskim haljinama; krinolina
gustat (tal.) - svidati se, biti po volji, dopadati se; **tako me gustaš** - tako mi se sviđaš

halt! (njem.) - stoj!
haran - koristan
heraldički (franc.) - koji se odnosi na grbove
herrlich! (njem.) - sjajno, divno

hi - ih
hlapača (rusica) - rascvjetana ruža s velikim laticama
hrek - panj, deblo, stablo

iludavat se (tal.) - umišljati se
imađinat se (tal.) - zamisliti; **imađinaj se** - zamisli
imbečio (tal.) - glupan
imense (tal.) - beskrajno; divno, sjajno
impenjano (tal.) - založeno, dano u zalog
impossible (franc.) - nemoguće
imposta (tal.) - porez
in conclusione (tal.) - konačno, u zaključku, jednom riječju
indipendenza (tal.) - nezavisnost
infamija (tal.) - sramota, ljaga, gadost
in gran pompa (tal.) - u punom sjaju, svečano
inkanat (tal.) - dražba, licitacija
intanto (tal.) - međutim
in tutti i toni (tal.) - u svim tonovima
inventat (tal.) - izumiti, izmisliti
iskati - tražiti
istorija (tal. storia) - priča, pripovijest

jabot (franc.) - žabo, čipkasti nabori na prsima košulje
julimbriš (tur.) - vrsta mimoze koja uspijeva u Dubrovniku
jupon (franc.) - donja suknja, podsuknja

kako - kao
kamara (tal.) - soba
kanjul, kanjuo (tal.) - top
kar (tal.) - kola
karantan (tal.) - sitan novac, četiri krajcara
karavela - vrsta srednjovjekovnog jedrenjaka
karoca (tal.) - kočija
karonja (tal.) - ništarija, gad, nevaljalac
kartušina (tal.) - papirusina, papiri
kašpita (tal.) - usklik: zaboga!, do vraga!
kelomnica (lat.) - stupić (deminutiv od kelomna)
kikara (tal.) - šalica za kavu

knjiga - pismo
kominata (tal.) - dimnjak
komponjat (tal.) - komponirati, skladati, ispjevati
konat (tal.) - račun
Kono (od lat. canalis, kanal) - predio iznad Dubrovnika, podno Srđa (prvi, drugi i treći Kono)
kontradanca (tal.) - ples kadrila, četvorka
kordekat se - prepirati se
kordun (tal.) - traka, vrpca
Korosante - crkveni blagdan (Tijelovo), 60 dana poslije Uskrsa
korta (tal.) - dvorište; dvornica, soba u koju se najprije stupa kad se ulazi u kuću
kostitucijon (tal.) - ustav
kotonjata (tal.) - dunja; pekmez od dunja koji se poslužuje uz lišće lovorike, omiljeno slatko jelo u Dubrovniku
kotunjata - v. **kotonjata**
kozica - "tako su se zvale kmetice koje su morale služiti kod vlastele od 8. do 18. g. besplatno. u 18. g. pak postale bi, uz krasne stare običaje domaćih slava, spravljenice - i tad bi primale plaću i mogle su ostaviti službu. (...) Ta svečanost potječe još od rimskog običaja, kad bi gospodar proglasio svog roba - libertom" (Lisičar)
kraliješ - krunica, brojanica
krepun - v. **crépon**
kundurica - brbljavica, žena koja ogovara, zabada nos u tuđe poslove
kurđela (tal.) - vrpca, traka
kurijoz (tal.) - radoznao
kušpetat (prema tal. caspita) - govoriti uprazno, lupetati, brbljati
kvazi (tal. quasi) - skoro, gotovo

Lapad - poluotok koji s jugozapadne strane zatvara grušku luku
las(t) - uživanje
lastra (tal.) - prozorsko staklo
leandar - oleandar
le dernier cri (franc.) - zadnji krik, najnovija moda

legati (tal.) - čitati
lero - deran
litija (grč.) - ophod, procesija
lonza - svinjeći bubrežnjak
ludno - ludo
lukjernar (lat.) - stolni svijećnjak sa dvije do četiri svijeće na ulje
lumbardat (tal.) - pucati iz lumbarda (starinskih topova), bombardirati
lumin (tal.) - žižak, svijeća koja gori u spomen mrtvih; svijeća

Ljuta - selo u Konavlima

mađoranca (tal.) - većina
malakitan - obojen poput minerala malahita: plavozeleno
mantala - gusti pekmez od brašna i kuhinog vina; jede se dok je još mekano, ali se može sušiti i tako sačuvati više od godine dana
mantiljica (tal.) - mali ogrtač bez rukava
manjak - mališan, dječak
ma sapete! (tal.) - ali znate (u značenju: vidi ti njega!)
mesdames sans messieurs (franc.) - gospođe bez gospode
meštrinja - učiteljica
mi capite? (tal.) - razumijete li me?
Mihajlo - predio u Lapadu ispod brda Petke, sa crkvicom sv. Mihajla Arkandela i grobljem dubrovačke vlastele
miholjice - ciklame
Minčeta - najljepša dubrovačka tvrđava, na sjevernom uglu zidina; u današnjem obliku dovršio ju je 1464. Juraj Dalmatinac u renesansnom stilu, premda se spominje i ranije
mirac - zidić
miri (prema lat. murus)- zidovi; **miri od grada** - gradske zidine
mješte - mjesto, umjesto
Mon Dieu! (franc.) - moj Bože!
Montovijerna - brežuljak u Gružu
morte ai Cosacchi! (tal.) - smrt Kozacima!
moskar (tal.) - lepeza

most - mošt, šira
mučati - šutjeti
mul (tal.) - mol, gat

načinjat - uređivati, dotjerivati
narančana (tal.) - čaj od narančina lišća
za umirenje živaca (Lisičar)
naturalo (tal.) - naravno
nepuća (tal.) - nećakinja
nešesan - neuredan
neutralitat (lat.-tal.) - neutralnost
nojoz (tal.) - dosadan, nesnosan
nono (tal.) - djed
non, mon cher (franc.) - ne, dragi moj
non vi capisco (tal.) - ne razumijem vas
novena (tal.) - devetnica, devetodnevna
pobožnost
Nuncijata - krajnji zapadni obronak br-
da Srđa iznad ušća Rijeke Dubrovačke
(ime po crkvi Blagovijesti, tj. Gospe
Nuncijate)
nuti - gledaj, vidi

obričen - obrijan
oburlati (tal.) - opštiti trakom, porubiti
očalin (mlet. tal.) - lornjet, starinske nao-
čale s drškom
odi, odika - ovdje
ofičal (tal.) - oficir, časnik
ogivalan (tal.) - sa šiljastim lukom (u
stilu gotike)
oka - mjera za tekućine i žitarice (1 l i 4
dl)
oli - ili
ončas - odmah, ovaj čas
onomadne - nekidan, prije nekoliko dana
oridinal (tal.) - čudak, osobenjak
osidjelica - usidjelica
ošćele - ostružine, strugotine od drveta
ošpedo (gen. ošpedala, tal.) - bolnica
otar - oltar

palac (tal.) - palača, kuća
pandišpanj (tal.) - kolač od brašna, šeće-
ra i jaja
papagalo (tal.) - papagaj
para (tal.) - čini se; **para mi se** - čini mi se

parapet (tal.) - ograda
parasol (franc.) - suncobran
parćivat (tal. partire) - odlaziti, putovati
pardessus (franc.) - gornji kaput, ogrtač
Parid (prema tal.) - Pariz, glavni grad
Francuske
parta (tal.) - uloga
partit (tal.) - politička stranka; partija,
prilika za ženidbu
partita (tal.) - igra, partija
pastijer - pastir
pastorala (lat.) - pastirska igra, kazališ-
no djelo koje u idiličnom obliku prikazu-
je jednostavan pastirski život
patenta - cilindar, tvrdi otmjeni šešir
peča - vrpca, traka
pene (tal.) - perjanice
per aria (tal.) - u zrak, uvis
perchè (tal.) - zašto; zato, jer
per esempio (tal.) - na primjer
per l'appunto (tal.) - točno, baš tako
permes (tal.) - dozvola, dopuštenje
persuadat (tal.) - uvjeriti
peruka (franc.) - perika, vlasulja
Petka - brdo kraj Dubrovnika
Petrovo selo - selo u brdima sjeverno od
Dubrovnika
pencilj (tal.) - čipka
Pile - zapadno predgrađe Dubrovnika
izvan gradskih zidina
pirouette (franc.) - pirueta, kružni okret
tijela kod plesa
Placa - glavna ulica u Dubrovniku,
Stradun
pobjed - popodne (poslije objeda)
pôma - palma
porat (tal.) - luka
porkarija (tal.) - svinjarija
Posat - brdo iznad Grada i Pila
posjed - sijelo, posijelo, večernje druže-
nje
postijer - poštar
precisamente (tal.) - upravo tako, točno
predikatur (tal.) - propovjednik
prečipitati (tal.) - strovaliti
predocna - prekasno
pretendati (tal.) - zahtijevati, pretendirati
prinčipe (tal.) - princ, knez

prinčipesa (tal.) - princeza, kneginja
prisije (od prisjest) - prisjedne
pročesijun (tal.) - ophod, procesija
prolegat (tal.) - pročitati
proponjat (tal.) - predložiti
proprio (tal.) - upravo, baš
provat (tal.) - pokušati; imati pokus
puljiški (tal.) - talijanski; prema južnoj talijanskoj pokrajini Apuliji (tal. Puglia), ali izraz se koristio za talijane uopće
puttroppo (tal.) - nažalost
Pustijerna - južni dio starog Grada u Dubrovniku, najstariji dio grada
putina - sitnica, malenkost

ranketiv (tal.) - užežen, upaljen (o hrani)
ratas (španj.) - lupeži
raz (tal.) - svilena tkanina, atlas, saten
rebambiškati (tal.) - podjetinjiti, pobnaviti
redimenat - regimenta, pukovnija (vojna jedinica)
refrain (franc.) - pripjev, refren
renaissance-portal - portal (vrata) u renesansnom stilu
Requiem aeternam (lat.) - vječni mir, rekvijem je žalobna muzika posvećena mrtvima
rijet - reći
rivolucijon (tal.) - revolucija
rococo (franc.) - rokoko, kićeni stil u umjetnosti druge polovice 18. stoljeća
rosette (franc.) - rozeta, okrugli ornament u obliku ruže
rozarijo (tal.) - večernja molitva uz krunicu (kralješ)
rusica (tal.) - cvjetić, ružica

sala del trono (tal.) - prijestolna dvorana
saloča (tal.) - soba za primanje
salun (tal.) - salon, soba za primanje
sancta sanctorum (lat.) - množina od sancum sanctorum, svetinja nad svetinjama, naziv za najtajnovitiji dio židovskog hrama; u prenes. značenju: nešto čemu pristup ima samo manjina privilegiranih
sansculot (franc.) - pučki revolucionar,

naziv za francuske revolucionare koji su umjesto kratkih hlača (culotte), što su ih nosili pristaše starog režima, imali dugačke hlače
sekatura (tal.) - dosađivanje, gnjavaža, smetnja
Senat - Vijeće umoljenih, birano, kao i Malo vijeće i knez, od Velikoga vijeća; bilo je stvarni nositelj vlasti u Dubrovačkoj Republici; Senat je i stara zgrada vijećnice, koja više ne postoji
senatur (lat.) - plemić član Vijeća umoljenih, odnosno Senata
sfido (tal.) - dabome, naravno
sicuro (tal.) - svakako, sigurno
siđelica - usidjelica, stara djevojka
sikuro (tal.) - svakako, sigurno
sinčeritat (tal.) - iskrenost
skvadra (tal.) - odred vojske
smoliti - izmoliti
sodat (tal.) - vojnik
spenza (tal.) - trošak za hranu; ići u spenzu - ići u kupovinu
spjegati (tal.) - objasniti
spominjat se - sjećati se, podsjećati
spurjan (tal.) - nahoče; kopilan, vanbračno dijete
stočić - stolica
subito (tal.) - odmah
sublime (tal.) - uzvišeno, veličanstveno;
sublime idea - divna, sublimna misao
superbe (franc.) - divno, krasno
sved - uvijek

šalin - deminutiv od šal (šalić)
škapini (tal.) - kratke čarape
škar (tal.) - brodogradilište, škver
škina (tal.) - leđa
škufijica (tal.) - kapica
šmigla - djevojčura
šoka (tal.) - luda, budala
šokeca (tal.) - glupost
špag - torba, džep

tabak (tal.) - duhan
tabouret (franc.) - klupica, nizak stolac na četiri noge bez naslona

tacun (tal.) - pladanj
talijer (tal.) - talir, srebrni novac
taraca (tal.) - terasa
tavolin (tal.) - stolić
teatralo (tal.) - teatralno, izvještačeno
tenjac - zao duh, avet
terminacijon (tal.) - ustavna odluka Senata
Teuton - pripadnik starogermanskog plemena; (pogrdan) naziv za Nijemca
tingl-tangl pjevačica (njem.) - kabaretska pjevačica
tinto - tintilin, dijete koje umre prije nego što se krsti; dokonjak, badavadžija; dolazi od imena priglupе osobe: Tinto je bio komična figura u Dubrovniku
tovjelica - stoličica, klupica
tratamenat (tal.) - gozba
trijes - grom
troppo tardi (tal.) - prekasno

ubručić - rupčić, ubručić
udijenca - audijencija, službeni prijem kod osobe na visokom položaju
ušćebudeš - budeš htio

vale la pena (tal.) - vrijedno je muke
vapor - parobrod; **vapor parćiva** - parobrod odlazi
vas - sav, čitav

velata (mlet. tal.) - frak, muško svečano odijelo, u uporabi od kraja 18. stoljeća
velut (franc.) - baršun, saten, kadifa
veramente (tal.) - zaista
veras (lat.-tal.) - stih
viđi - vidi
Vijena - Beč (prema njem. Wien, tal. Vienna)
vizita (tal.) - posjet
vladika - vlastelinka, plemkinja; **vladika s Cetinja** - crnogorski poglavar
voilà (franc.) - evo, eto

zahar (grč.) - vrsta bombona
zapijehan - zaduhan, bez daha
zapostat - upravitelj dobara
zarzuela (španj.) - španjolska glazbena vrsta u kojoj se izmjenjuju gluma, pjevanje i ples (sl. opereti)
zdur (od lat. exitor)- tjelesni stražar dubrovačkoga kneza
zvrke - preslica na čekrk, naprava za predenje

žbir (tal.) - stražar, pandur; uhoda, špijun
žmul, žmuo (lat.) - čaša
župski mač - zlatna igla u obliku mača koju žene nose u kosi